הלכות פסח

ילקוט יוסף

מתוך ילקוט יוסף, מאת הרב יצחק יוסף.
הטקסט נלקח מאתר «ילקוט יוסף חינם – האתר להפצת יהדות» (yalkut.info).
זכויות היוצרים על הטקסט שמורות לבעליהן. הקובץ נועד ללימוד בלבד ואינו למכירה.
geulaquiz.com

סימן תכט – אמירת וידוי בניסן

א שואלין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום, [מפורים ואילך]. אולם אין זה חיוב גמור, ומותר לכל תלמיד חכם להמשיך בלימודו במקום שלבו חפץ, ואין דין זה אלא להחשב "שואל כענין", וכמו שאמרו בתוספתא (סנהדרין פרק ז). ומכל מקום המורים הוראות לרבים או הנותנים שיעורים ומרביצים תורה לקהל ה', צריכים ללמוד ולחזור על הלכות אלו להיות בקיאים בהלכות אלו להשיב לשואלם דבר ה' זו הלכה, ולהודיע להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון, בדיני הגעלה ואפיית המצות וביעור חמץ וכו', שזהו העיקר מה שצריכים לדרוש לעם. ולכל הדברות בימי החגים עצמם צריך ללמוד ולדרוש בהלכות פסח בפסח והלכות חג בחג, וכתקנת משה רבנו (מגילה לב.). שנאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל (ויקרא כג, מד). ודבר בעתו מה טוב. [יביע אומר חלק ב סימן כב].

ב בכל חודש ניסן אין נופלים על פניהם, ואין אומרים וידוי ותחנונים. מפני שכל החודש הוא ימי שמחה לישראל, בתקופות העבר ההוה והעתיד, כי באחד בניסן הוקם המשכן, ושנים עשר נשיאי שבטי ישראל הקריבו את קרבנם לחנוכת המזבח במשך שנים עשר יום, נשיא אחד ליום, וכל אחד מהנשיאים היה עושה יום טוב ביום הקריבו לחנוכת המזבח, ולמחרת שהוא יום י"ג בניסן היה יום אסרו חג שלהם. ויום י"ד בניסן הוא ערב פסח. ולאחר מכן שבעת ימי הפסח, ימים טובים ומקראי קודש. ויום כ"ב בניסן הוא אסרו חג של הפסח. ובנין בית המקדש השלישי, שיבנה במהרה בימינו, יהיה ביום טוב של פסח, כי בניסן נגאלו ובניסן עתידים להגאל, וכמו שכתוב (מיכה ז, טו): "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". וחנוכת בית המקדש שתהיה נמשכת שבעת ימים תתקיים לאחר הפסח, כי אין מערבים שמחה בשמחה. נמצא שכל ימי חודש ניסן מקודשים לימי שמחה וששון לישראל. לכן אין ראוי לומר וידוי ותחנונים ונפילת אפים בימים אלו. [ש"ע. וראה בריש חזו"ע על פסח].

ג מנהג טוב הוא לקרות בכל יום החל מר"ח ניסן פרשת הנשיא של אותו יום, ובי"ג ניסן קוראים מתחלת פרשת בהעלותך עד "כן עשה את המנורה". ויש נוהגים לקרות פסוקים אלו מתוך ספר תורה [בלי ברכה], אבל מנהגינו לקרותם מתוך החומש. [חזו"ע ח"ב עמוד ב].

ד אין לגזור תענית צבור בכל ימי חודש ניסן, על כל צרה שלא תבוא, אבל תענית יחיד מותר להתענות בניסן, חוץ מראש חודש ניסן, ושבעת ימי חג הפסח. וטוב להחמיר שלא להתענות גם ביום אסרו חג, שהוא למחרת הפסח. ועל פי זה פשט המנהג להתענות בימי ניסן תענית של יום הפקודה (יאר צייט) של אביו או אמו, אף על פי שאין תענית זה חיוב רק מנהג טוב. וכן עדות שנהגו בחוץ לארץ שהחתן או הכלה מתענים ביום חופתם, רשאים להתענות תענית זו בימי ניסן. אולם מנהג הספרדים ועדות המזרח בארץ ישראל ובארצות המערב שאין החתן והכלה מתענים כלל ביום חופתם, שיום טוב שלהם הוא, ואין לשנות. [חזון עובדיה הלכות פסח עמ' ג'. יביע אומר ח"ג סי' ח ס"ק י"ז. ושו"ת יחוה דעת ח"א סי' פא, וח"ד סימן סא].

ה אין לומר מזמור "יענך ה' ביום צרה" בתפלת שחרית בכל ימי חודש ניסן, וכן אין לומר מזמור "תפלה לדוד הטה ה' אזנך ענני", הואיל ונאמר בו "ביום צרתי אקראך", ואין להזכיר יום צרה בימי ניסן שהם ימי גאולה ושמחה לישראל. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדו"ב עמו' ח. וראה בילקוט יוסף תפלה כרך ב' עמוד תלח, משא ומתן בדברי חזון עובדיה]

ו המנהג לומר מזמור לתודה בפסוקי דזמרה של שחרית בכל ימי חודש ניסן, ואפי' בערב פסח ובחול המועד של פסח, חוץ משבתות וימים טובים. [חזו"ע פסח עמוד ו, ובמהדו"ב עמוד ח].

ז נוהגים שלא לומר "צדקתך" בתפלת מנחה בשבת בכל חודש ניסן, שכל שאם היה יום חול לא היה בו וידוי, אין אומרים במנחה צדקתך. [ש"ע סי' תכט ס"ב. חזו"ע עמו' ה, ובמהדו"ב עמ' ט].

ח מצוה על כל אחד ליתן דמי קמחא דפסחא, הנגבים על ידי גבאי צדקה שבכל מקום ומקום, ולתרום כפי יכולתו עבור חלוקה לעניים, לצרכי החג. [רמ"א סימן תכט סעיף א].

ט ראש חודש ניסן שחל בשבת, שמוציאים שלשה ספרי תורה, והיה צורך להעלות עולים נוספים על חובת היום, צריכים לומר קדיש גם אחר קריאת ספר תורה הראשון, כיון שהיו עולים נוספים ונשלמה חובת היום, ובסך הכל יאמרו שלשה קדישים. וכן המנהג. [שו"ת יביע אומר ח"ד חאו"ח סימן כב. חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת שנת תשס"ג עמוד ט'].

הלכות ברכת האילנות ראה לעיל הלכות ברכות סימן רכו

סימן תל – שבת הגדול

א שבת שלפני הפסח נקרא "שבת הגדול" מפני הנס שנעשה בו. כי פסח שיצאו בו ממצרים חל אז ביום חמישי בשבת, ועוד בשבת שלפניו שהוא יום עשירי לניסן נצטוו לקחת שה לבית אבות לצורך קרבן פסח, וכשעשו ישראל כן, נתקבצו בכורי מצרים אצל ישראל ושאלום פשר דבר, ענו להם: זבח פסח הוא לה' שעתיד להרוג כל בכורי מצרים, ולכן נצטוינו לתת מדם הקרבן על שתי המזוזות ועל המשקוף לבל יבוא המשחית אל בתינו לנגוף. ומיד

הלכו הבכורות אצל אבותיהם ואצל פרעה ודרשו לשלח את ישראל ממצרים לבל יהרגו בגללם, ונתקלו בסירוב מוחלט, ואז פתחו במלחמה זה לעומת זה, ונהרגו רבים ממצרים, וכמו שנאמר "למכה מצרים בבכוריהם", כלומר: שמצרים הוכו על ידי בכוריהם. וכשראו המצרים כך חגרו איש חרבו לנקום בישראל, ויבקשו להשמיד ולהרוג את ישראל ח"ו, והשי"ת הגן עליהם ברוב רחמיו והחלה את מצרים בתחלואים רבים ומשונים וביסורים גדולים עד שהיו שיניהם קהות ומעיהם מתחתכים, ונאלצו לסגת אחור. ועל ידי כך ניצולו עם ישראל מזעמם. ולכן נקרא שבת זה שבת הגדול, כי יום גדול הוא לישראל שניצולו מאבדן וכליון חרוץ ח"ו. [חזון עובדיה פסח, מהדורת שנת תשס"ג, עמ' כט]

ב ההפטרה בשבת זו "וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים", בין כשחל שבת הגדול בערב פסח, ובין כשחל קודם לכן. ואם יש מנהג ברור וקבוע באיזה בית כנסת שאין מפטירין אלא בפרשת השבוע, אין לשנות מהמנהג מפני המחלוקת. ובפרט שיש להם על מה שיסמוכו. [יביע אומר ח"ד סי' לט. יחוה דעת ח"א סימן ג. חזון עובדיה פסח, מהדורת תשס"ג עמ' ל].

ג חובה קדושה להתאסף ברוב עם בבתי כנסיות, לשמוע דרשות רבני ישראל בשבת הגדול, בכל מקום ומקום. ועל הרבנים להורות לעם את הדרך אשר ילכו בה, בדיני פסח והלכותיו המרובים, ועריכת הסדר כמשפטו, לדעת מה יעשה ישראל, וירחיבו את הדיבור גם באגדה בסיפור יציאת מצרים ופירושי ההגדה של ליל פסח להזכיר גבורות ה' עזוזו ונפלאותיו. וכל המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו. אשריו בעולם הזה וטוב לו לעולם הבא. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד יח, ובמהדורת תשס"ג עמוד לא].

ד כשחל ערב פסח בשבת, יש להקדים את דרשת שבת הגדול לשבת שלפניו. [שם. ושו"ת יחוה דעת חלק א' סימן צא].

ה יש נוהגים לומר אחר התפלה איש לרעהו "שבת הגדול שלום" או "שבת הגדול מבורך", ומנהג יפה הוא. [חזון עובדיה פסח עמוד יח בהערה, ובמהדורת תשס"ג עמוד ל' הערה ג'].

ו ביום טוב עצמו דורשים בעניני החג באגדה. [סוף מס' מגילה משה תיקן להם וכו']. וראוי שהרבנים יקבעו זמן גם לשיעור בהלכה בעניני החג וחול המועד. [כף החיים סי' תל אות ד'].

סימן תלב – דין ברכת הבדיקה

א אף על פי שאין מברכים על ספק מצוה מן התורה, מכל מקום על בדיקת חמץ מברכים אף שיש ספק אם יש חמץ בבית או לא. ולכן קודם שיתחיל לבדוק מברך ברוך אתה ה' אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו על ביעור חמץ. [מאור ישראל ריש פסחים]. ואם עבר ובירך בלשון: "לבער חמץ", יצא ידי חובה. [שו"ת חזון עובדיה ח"א סימן ל]. ומה שאינו מברך על "בדיקת" חמץ, לפי שכל הבדיקה אינה אלא לצורך הביעור. [חזו"ע תשס"ג עמ' מד].

ב אסור לדבר בין הברכה לבדיקה, ואם עבר ודיבר טרם שהתחיל לבדוק בדברים שאינם מענין הבדיקה, צריך לחזור ולברך. ובאמצע הבדיקה רשאי לדבר בכל מה שיש בו צורך הבדיקה, אבל לא ישיח בדברים אחרים מתחלת הבדיקה עד סופה, אפילו כבר התחיל בבדיקתו, שיש אומרים שצריך לחזור ולברך גם באופן כזה, ועוד שעל ידי זה אינו נותן לבו לבדוק כראוי. ומכל מקום אם עבר ושח אפילו בדברים בטלים אינו חוזר לברך. שספק ברכות להקל, ובפרט שסוף סוף התחיל במצות הבדיקה. [שם עמו' כו, ובתשס"ג עמ' מד].

ג מותר לענות אמן ויהא שמיה רבה, באמצע הבדיקה. וכן אם שמע קול רעמים, יברך. וגם ברכת אשר יצר אם הוצרך לכך, יברך באמצע הבדיקה, כי יש לחוש שמא ישכח לברך אחר הבדיקה. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס"ג עמוד מד].

ד אם התחיל לבדוק בלא ברכה, יברך כל זמן שלא סיים בדיקתו. [רמ"א סימן תלב סעיף א'].

ה אין מברכים שהחיינו על מצות בדיקת חמץ, אחר שזו מצוה הכרוכה בשריפת מאכלו של האדם. ועוד, דאין לה זמן, שהרי המפרש בים בודק קודם לכן. ומכל מקום הואיל וכמה פוסקים כתבו שצריך לברך שהחיינו על הבדיקה, וכן הסכים הגאון בעל פרי חדש, נכון להשתדל להשיג פרי חדש, ולהניחו לפניו בשעת ברכת על ביעור חמץ שלפני הבדיקה, ואחר שיתחיל מעט בבדיקה, יברך ברכת הנהנין על הפרי ויאכלנו. [כדי להסתלק מחשש להפסק]. אבל אין זה אלא ממדת חסידות. ומיהו אין לברך ברכת הנהנין על הפרי בין הברכה לבדיקה. [חזון עובדיה הלכות פסח עמוד כז, ובמהדורת תשס"ג עמוד מה].

ו בברכה אחת שמברך על הבדיקה, יכול לבדוק כמה בתים או חנויות, ואפילו אם הבתים רחוקים קצת זה מזה, אין ההליכה נחשבת להפסק. ומכל מקום, אם הם רחוקים ממש, יכוין בשעת הברכה "על ביעור חמץ" שמברך לפני בדיקתו בבית, שאינו רוצה לצאת ידי חובת הברכה אלא רק על הבדיקה שבביתו, ואז יוכל לברך שנית על הבדיקה שבחנות. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס"ג עמוד מז].

ז אם קשה לו לבדוק בעצמו בכל חדרי הבית, יוכל להעמיד אצלו מבני ביתו או ממכריו בשעה שהוא מברך על הבדיקה, והם יתכוונו לצאת בברכתו ויענו אחריו אמן, ואחר כך יתפזרו לבדוק איש איש במקומו על סמך הברכה שבירך בעל הבית. ואינם רשאים לברך כל אחד בפני עצמו. ואם לא עמדו אצלו בשעת הברכה, אין ראוי שיבדקו, שנמצאים עושים המצוה בלא ברכה. ומצוה שגם בעל הבית ישתתף בעצמו בבדיקת החמץ, וכמו שאמרו (בקידושין מא.) מצוה בו יותר מבשלוחו. וכיון שגם הוא בודק קצת, יכול לברך. [ש"ע סי' תלב ס"ב. חזון עובדיה הלכות פסח עמ' כח, ובמהדורת תשס"ג עמ' מח].

ח אם אין בעל הבית בודק כלל, וממנה שליח לבדוק, לא יברך בעל הבית אלא יברך השליח שעושה את המצוה. [חזון עובדיה הלכות פסח עמוד כט, ובמהדורת תשס"ג עמוד מט].

ט נוהגים לתת חתיכות קטנות של לחם, כל אחת פחות מכזית, וטוב שלא יהיה בכל חתיכה יותר מ-18 גרם, ויעטוף אותם בנייר, ויפזרם בבית, והבודק מחזר אחריהם למוצאם ולבערן עם יתר החמץ אשר ימצא בזמן הביעור. ועל פי הקבלה יש להניח עשר חתיכות, ואין מנהג זה לתת פתיתי חמץ מעכב המצוה כלל, שתקנת חכמים לבדוק את החמץ היא גם באופן שאינו מוצא חמץ כלל. ומכל מקום נכון לקיים מנהג זה שמנהג ישראל תורה הוא. [יחוה דעת ח"ה סי' לא. חזו"ע הל' פסח עמ' כב, ובמהדורת תשס"ג עמוד לן].

י אם לא מצא חתיכה אחת מעשרה הפתיתים של החמץ שפוזרו בבית, אין צריך לבדוק כל הדירה היטב עד שימצאנה אלא יסמוך על ביטולו שמבטל את החמץ לאחר הבדיקה. ולכתחלה אם יש חשש שישכח היכן מניח את החמץ, יכתוב על דף היכן מניח כל חתיכה וחתיכה. [חזון עובדיה הלכות פסח עמוד כג, ובמהדורת תשס"ג עמוד לח הערה ט].

יא יש נוהגים שהבודק מוליך עמו קערה שיש בה פרוסת חמץ, ובה מניח את חתיכות הלחם שאוסף, וכשמגיע זמן ביעור חמץ למחרת שורף את החמץ שבקערה. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד לא. ובמהדורת תשס"ג עמוד נא].

סימן תלג – דיני בדיקת חמץ

א הבדיקה צריכה להיות לאור נר של שעוה, אבל נר אבוקה פסול לבדיקה, מפני שאינו יכול להכניסו לחורים ולסדקים, ועוד שהוא מתיירא פן תפרוץ דליקה ויתלקח כל אשר בבית, ונמצא לבו טרוד ואינו מכוין דעתו לבדיקה. ואם עבר ובדק לאור האבוקה צריך לחזור ולבדוק בנר כשר, אך לא יברך שנית. ושתי נרות קלועות ששלהבתן נוגעת זו בזו דינם כאבוקה. אבל אם הפתילות נוגעות זו בזו, נחשב הכל לנר אחד כשר, שדוקא כשהפתילות מחולקות ומפורדות זו מזו ורק השלהבת נוגעת אחת בשניה, נחשב לאבוקה. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדו"ק עמוד כג, ובמהדורת תשס"ג עמוד לח].

ב פנס כיס קטן שיכול להכניסו לחורים ולסדקים, וכן נר חשמלי קטן שאפשר לטלטלו בכל פינות הבית, מותר לבדוק בהם בשעת הצורך כשאין לו נר אחר כשר, ויכול גם כן לברך עליהם, ואין זה דומה לאבוקה. [שו"ת יחוה דעת ח"א סי' ד. חזון עובדיה הל' פסח עמוד כד].

ג אין לבדוק על ידי נר חֵלֶב, מפני שהבודק חושש פן יטיף על כלי-המטבח ויאסרם, ואינו שם לבו בבדיקתו כראוי. וכן אין לבדוק בנר של שומן, מפני שחושש פן יטיף על כלי החָלב, ויאסרם משום בשר בחלב. וכן אין לבדוק בנר של שמן שחושש פן יטיף על בגדיו, וגם לא יוכל להכניסו לחורים ולסדקים, ומכל מקום בדיעבד אם בדק בנרות אלו [חלב שומן ושמן] יצא ידי חובת הבדיקה, ואין צריך לחזור ולבדוק. ונרות של פראפין המצויים כיום, כשרים לבדיקה. ופתילת צמר גפן טבולה בשמן דינה כנר של שעוה. [חזו"ע על הלכות פסח עמוד כד, ובמהדורת תשס"ג עמוד מ'. הליכות עולם חלק א' עמוד רעא].

ד צריך לבדוק בחורים ובסדקים בכל פינות הבית, לרבות המרפסות וחדרי המדרגות, והגינות, ובייחוד יש לבדוק במזנון, במקרר, בארונות המטבח, ובכל יתר המקומות שמצניעים שם מאכל ומשקה שיש בהם חשש חמץ, לפיכך כל חדרי הבית צריכים בדיקה, אף שברור לו שמעולם לא אכל שם חמץ. וכשיש ילדים קטנים יבדוק גם תחת הארונות והמטות, שמא הכניסו שם חמץ. ואפילו אם תהיה לו טירחא רבה בבדיקה קפדנית כזאת אל יקוץ בבדיקתו. כי כבר אמרו חז"ל: לפום צערא אגרא. [חזו"ע שם עמוד כ, ובתשס"ג עמו' לה].

ה אין צורך לכבות את אור החשמל הדולק בבית בעת בדיקת החמץ. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס"ג עמוד מ' הערה טז]. וכבר נתבאר שאין צריך לבדוק את כיסי הבגדים לאור הנר, או בליל י"ד, ודי במה שמנקים אותם היטב קודם הפסח. [חזון עובדיה שם].

ו מי שיש לו מכונית פרטית, צריך לבדקה בליל י"ד לאור הנר, כמצות חז"ל. ואף על פי שמנקים היטב את המכונית לפני ליל י"ד. ואפילו אינו רוצה להשתמש במכונית בכל ימי הפסח, צריך לבדוק אותה מן החמץ. וכן בעלי אוטובוסים ציבוריים ומטוסים של חברות תעופה ישראליות חייבים לבדוק החמץ בליל י"ד ניסן אף שניקו אותם היטב קודם לכן. ומכל מקום כשבא לבדוק במכונית אין לו לחזור ולברך "על ביעור חמץ", אלא די במה שבירך בביתו בשעת הבדיקה, ועל סמך ברכה זו יחזור ויבדוק החמץ במכוניתו. ואף על פי שיש מרחק מסויים ביניהם, אין ההליכה נחשבת הפסק. [שו"ת יחוה דעת חלק א' סימן ה. חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס"ג עמוד נב].

ז בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכים בדיקה על ידי הגבאי או השמש, שהם האחראים עליהם ושומרי משמרת הקודש, מפני שהתינוקות מכניסים שם חמץ בבואם להתפלל עם הוריהם, ומה גם בזמן הזה שרגילים לעשות סעודות מצוה בבית הכנסת ואוכלים שם חמץ. ואף על פי שמנקים את בית הכנסת ביום י״ג, צריך לכתחלה לחזור ולבדוק בליל י״ד לאור הנר, ולא יברכו על בדיקה זו, אלא יפטרוה בברכה שמברכים קודם לכן בבדיקה שבביתם. [חזון עובדיה הלכות פסח עמו׳ ל, ובמהדורת תשס״ג עמוד מט]. והגבאים שאינם נזהרים לבדוק החמץ בליל י״ד, אלא מכבדין היטב ביום, לא יפה הם עושים, ויש להודיעם שיקיימו מצות חכמים של בדיקת חמץ גם בבית הכנסת. [משנ״ב סי׳ תלג ס״ק מג].

ח אין צריך לבדוק את החמץ בספרים, ומותר ללמוד בהם מבלי לבדוק אם נפלו בהם פירורי חמץ בעת הלימוד. ומה שהחמיר בזה הגאון החזון איש היא חומרא יתירה מאד, ואין לזה יסוד בהלכה. [שו״ת יביע אומר חלק ז׳ חלק אורח חיים סימן מג].

סימן תלד – דינים הנוהגים אחר הבדיקה

א כל מה שנשאר מן החמץ לצורך אכילתו בליל ארבעה עשר ובשחרית של יום ארבעה עשר, יצניענו במקום מיוחד, שלא יתפזר אנה ואנה, ובפרט יש להזהר כשיש ילדים קטנים בבית ולהשגיח עליהם שיאכלו בפנה מיוחדת ולא ישוטטו בשעת אכילתם, כדי שלא יצטרך לבדוק שוב החמץ אחריהם. ולמחרת היום בהתקרב זמן איסור הנאת החמץ יבערנו וישרפנו, לקיים מצות תשביתו שאור מבתיכם. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד לו, ובמהדורת תשס״ג עמוד נז].

ב יש לנקות השיניים היטב לאחר גמר סעודת שחרית ביום ארבעה עשר, אחר שסיים אכילת החמץ. וביותר צריך ליזהר בזה מי שיש לו נקבים בשיניו ויש חשש שמא נכנסו שם פירורי חמץ. ומכל מקום בדיעבד אם לא עשה כן, אין לחוש כל כך, שבודאי נפגם ונסרח טעם השאריות שבין השינים אחר שעברו כמה שעות. ומי שיש לו שיניים תותבות, יכשירם על ידי שטיפה וניקוי היטב. וטוב להחמיר לערות מים רותחים, ודי בזה. ואין צריך להגעילם ברותחים. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד לח. ובמהדורת תשס״ד עמוד סג יחוה דעת חלק א סימן ח. הליכות עולם חלק א׳ עמוד רעט, רפא]

ג אחר הבדיקה יבטל את החמץ ויפקירנו, ויאמר: ״כל חמירא דאיכא ברשותי דלא חזיתיה ודלא ביערתיה ליבטיל ולהוי כעפרא דארעא״. [בלשון הקודש: ״כל חמץ ושאור שישנו ברשותי שלא ראיתיו ושלא ביערתיו יתבטל ויהיה כעפר הארץ״]. [חזון עובדיה הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד נב ושם אריכות אם ביטול חמץ הוא מדין הפקר, או דמחשיב החמץ כעפר].

ד צריך לומר הביטול בשפה המובנת לו, כדי שיבין שעיקר כוונתו לבטל החמץ עד שיהיה בעיניו כדבר שאינו חשוב כלום וכדבר בטל לגמרי, אבל אם אומר הביטול ואינו מבין שהוא מבטל החמץ, אלא חושב שאומר תחנה ובקשה בעלמא, לא יצא ידי הביטול, וצריך לחזור ולבטלו בלועזית בשפה הידועה לו. ואפילו אם אמר הביטול בלשון הקודש, כל שאינו מבין לא מועיל הביטול. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמ׳ לב, ובמהדורת תשס״ג עמוד נד הערה לא].

ה נוהגים לומר הביטול ליתר חיזוק ג׳ פעמים. [ילקוט יוסף על ערלה פרק יא, עמוד תרעז. חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד נד]. וטוב שבאחד מהם יוסיף: ליבטיל ולהוי ״הפקר״ כעפרא דארעא. [חזו״ע פסח מהדורא ראשונה עמוד לד, ובמהדורת תשס״ג עמוד נה].

ו ביטול החמץ ביום הוא בנוסח זה: ״כל חמירא דאיכא ברשותי דחזיתיה ודלא חזיתיה דביערתיה ודלא ביערתיה ליבטיל ולהוי כעפרא דארעא״, והביטול יהיה אחר הביעור, כדי לקיים ביעור חמץ ושריפתו בחמץ שלו. [חזון עובדיה פסח עמו׳ לז, ובמהדו׳ תשס״ג עמו׳ נט].

ז אף הנשים מצוות על מצות תשביתו. ולכן אם אין האיש בביתו שהוא טרוד במלאכתו, תזהר האשה לבער החמץ לפני זמן איסורו, והבעל יבטל החמץ ביום י״ד בכל מקום שהוא נמצא, ואם אין הבעל עושה כן תבטל האשה את החמץ ביום י״ד. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד לו, ובמהדורת תשס״ג עמוד נז הערה לח].

ח כשבעל הבית מצוה לשליח לבדוק חמצו ולבטלו, לכתחלה צריך שבעל הבית יאמר את הביטול. ובדיעבד אם בטלו השליח שאמר ״כל חמירא דאיכא ברשות פלוני ליבטיל ולהוי כעפרא דארעא״ [והזכיר שמו של בעל הבית], ביטולו ביטול. [שו״ת יביע אומר ח״ב חו״מ סימן ה׳. חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד נר].

ט אם אין האיש בביתו, יכול לבטל בכל מקום שהוא נמצא, ואם אין ידוע שעושה כן, מוטב שתבטל אשתו את החמץ, ואפילו לא ציוה אותה על כך בפירוש. ותאמר בביטולה: ״כל חמירא דאיכא ברשות בעלי ליבטיל ולהוי כעפרא דארעא״, ואם אינה מבינה תרגום, תאמר הביטול בשפה המובנת לה. [חזון עובדיה הלכות פסח עמוד לה, ובמהדורת תשס״ג עמוד נז].

י אין מברכים על ביטול חמץ, אחר שעיקר הביטול מקיימים בלב.

יא אין לוקין על לאו דבל יראה ובל ימצא, שאין לוקין על לאו שאין בו מעשה. אבל אם קנה חמץ בפסח או עשה עיסה וחימץ אותה בפסח, שעשה מעשה, לוקין.

יב יש אומרים שאם יש לו בביתו חמץ שאינו ידוע, אינו עובר בבל יראה ובל ימצא, ויש חולקים. ויש אומרים שאין עובר על בל יראה ובל ימצא כמשהה חמץ על מנת לבערו.

יג מי שיש ברשותו חמץ שקנה אותו בקנין דרבנן, יש אומרים שעובר עליו בבל יראה ובל ימצא, בפרט להסוברים דקנין דרבנן אהני לדאורייתא.

סימן תלה – מי שלא בדק בליל י״ד

א אם בדק ביום י״ג ניסן, יחזור ויבדוק בליל י״ד, ואם בדק בליל י״ג לאור הנר, ועשה כן לשם מצות בדיקת חמץ, אין צריך לחזור ולבדוק בליל י״ד.

[שו״ת יחוה דעת חלק א׳ סימן ה. חזון עובדיה מהדורת תשס״ג עמוד מ׳ הערה טז]

ב לא בדק בליל י״ד יבדוק ביום י״ד, באיזו שעה שיזכור. לא בדק באותו יום, בודק והולך אף בתוך חול המועד. ואם לא ביטל יבדוק אפילו ביום טוב, ואם ימצא חמץ יכפה עליו כלי למוצאי יום טוב. לא בדק בתוך הפסח, בודק לאחר הפסח, כדי שלא יכשל בחמץ שעבר עליו הפסח, ועל הבדיקה שאחר הפסח אין מברכים. [שלחן ערוך].

סימן תלו – דין המפרש בים

א היוצא לחוץ לארץ, אם דעתו לחזור לקראת פסח, יש לחוש שיחזור בערב פסח ולא יספיק לבדוק החמץ, ולכן צריך לבדוק החמץ קודם יציאתו מהבית. אבל אם אין דעתו לחזור לפסח, אם יוצא תוך ל׳ יום מפסח אף על פי כן חייב לבדוק. ואם יוצא קודם ל׳ יום מפסח, אין צריך לבדוק. ואם מסופק אם יחזור לפסח, י״א שצריך לבדוק מספק, ויש חולקים.

ב היוצא לחוג את חג הפסח מחוץ לביתו, ואינו מניח בביתו מי שיבדוק את החמץ בערב פסח, ואינו חוזר עד אחר הפסח, אף על פי כן צריך לבדוק את החמץ, אם יוצא מביתו תוך שלושים יום קודם חג הפסח. אך לא יברך על בדיקה זו. [הרמ״א, ומשנה ברורה סק״ד]. ואם יוצא מביתו קודם ל׳ יום מהפסח, אם דעתו לחזור קודם הפסח צריך לבדוק היכא שהולך למקום רחוק, ואם לאו אין צריך לבדוק. [שלחן ערוך סימן תלו סעיף א׳].

ג הנוסע מביתו בערב פסח לכל ימות הפסח, וכותב בשטר ההרשאה של מכירת החמץ, כי הוא מוכר את כל ביתו עם החמץ שבתוכו, יש אומרים שאף על פי כן חייב לבדוק את החמץ בליל י״ד, שהרי אין המכירה חלה אלא למחרת ביום י״ד בניסן, וממילא בליל י״ד החמץ עדיין שלו ומחוייב לבדוק. ויש חולקים ואומרים שאינו בכלל התקנה לבדוק את החמץ, שהרי מיום י״ד בניסן כבר לא תהיה הדירה בכלל רשותו. ויש אומרים שנכון להחמיר שלא למכור את כל החדרים, וישאיר חדר אחד, ויבדוק חדר זה בברכה, ומיד אחר הבדיקה יבדוק את שאר החדרים על סמך ברכתו. ואף שהעיקר לדינא להקל בדבר, שאין צריך לבדוק אותו חדר, מכל מקום באופן כזה עדיף למכור את החמץ ביום י״ג.

ד הבודק קודם ליל י״ד, אינו צריך להניח עשרה פתיתים כפי שנוהגים כן בבדיקת החמץ בליל י״ד.

ה מי ששכר חדר במלון עבור ליל י״ד בניסן, ויום י״ד בניסן, וסמוך לכניסת החג עוזב את המלון ולא ישהה בו בימי החג, יש להקל שלא להצריכו בדיקה במלון בליל י״ד.

סימן תלז – המשכיר בית לחבירו

א המשכיר בית לחבירו לצורך י״ד בניסן והלאה, וקנהו באחד הדרכים ששכירות קרקע נקנית בו, אם עד שלא מסר המפתחות חל י״ד, על המשכיר לבדוק את החמץ בליל י״ד. ואם משמסר לו המפתח חל י״ד, על השוכר לבדוק. [שלחן ערוך].

ב השוכר בית מחבירו בי״ד ואינו יודע אם הוא בדוק, אם הוא בעיר שואלו אם בדקו, ואם אינו בעיר חזקתו בדוק, ומבטלו בלבו ודיו. [שם].

ג המשכיר בית לחבירו בחזקת שהוא בדוק מחמץ, ואחר כך נתברר שלא היה בדוק, על השוכר לבדוק, ואינו מקח טעות, אפילו במקום שבודקים את החמץ בשכר, שהרי מצוה הוא עושה. [שלחן ערוך סימן תלז סעיף ג].

ד בית שהוחזק לנו שלא בדקו אותו, והשכירו אותו אחר שנכנס יום י״ד, שהחיוב הוא על המשכיר לבודקו, אלא שהלך לדרכו ואינו בעיר, ואשה או עבד או קטן אמרו שהם בדקוהו, הרי אלו נאמנים, דכיון שבדיקת חמץ מדרבנן, שמן התורה בביטול בעלמא סגי, האמינו אותם חכמים במצוה דרבנן.

והוא שיהיה קטן שיש בו דעת לבדוק. ואם אמרו כן לאחר שהגיע שעה ששית, שאין בידו לבטל, שוב אין לסמוך על אלו, וצריך לבדוק בלא ברכה. [פסחים ד: שלחן ערוך סימן תלז סעיף ד].

סימן תלח – תינוק שנכנס לבית בדוק עם פתו בידו

א תינוק שנכנס לבית בדוק וחמץ בידו, ונכנס אחריו ומצא פירורין, אינו צריך לחזור ולבדוק, ואפי׳ אם לא היו הפירורים כשיעור החמץ. לפי שחזקתו שאכלו ואלו הפירורין נפלו ממנו בשעת אכילה, שדרך התינוק לפרר בעת אכילתו. ואם לא מצא פירורין כלל, והתינוק יש לו דעת, ואומר שאכלו, נאמן ואין צריך בדיקה. [ש״ע סימן תלח ס״א. ועיין בספר מאור ישראל פסחים י: ד״ה תוס׳ מפני].

סימן תמ – חמץ של גוי אצל ישראל

א אף על פי שמהדין מותר להזמין פועל גוי לתקן איזה דבר בביתו [מלאכת דבר האבד] בימי הפסח, הגם שהוא מביא עמו פרוסות חמץ, ואינו זקוק להוציאו מהבית עם החמץ שבידו, מכל מקום ראוי להמנע מזה כדי שלא יתפזרו פירורים במאכלו. ועל כל פנים אסור לאכול בשלחן אחד עם עכו״ם האוכל חמץ, דכיון שהחמץ היתר בכל השנה, יש לחוש שיאכל מהחמץ. [ש״ך יורה דעה סי׳ פח סק״ב. ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג׳ סי׳ פח. ושו״ת יביע אומר ח״י בהערות לשו״ת רב פעלים ח״ב סי׳ נח. ושם אם יש חילוק בין פת שמתפורר לחמץ אחר].

סימן תמב – דין תערובת חמץ

א מי שנתן שאור בעיסה בפסח, והעיסה החמיצה, נחשב כעבר על לאו שיש בו מעשה, ולוקה. [שו״ת יביע אומר חלק ד׳ חלק אורח חיים סימן לה סק״ה].

ב חמץ שנתעפש או נסרח קודם זמן איסורו, ונפסל מאכילת הכלב, או שחרכו ושרפו באש עד שנפסל מאכילת הכלב, מותר לקיימו וליהנות ממנו בפסח. לפיכך מותר לכתוב בחול המועד פסח בדיו אף אם ידוע שנתבשל עם שכר שעורים, וכן מותר להשתמש בספירט מפוגל להסקת מכונת בישול [פרימוס], ובלבד שיקנה אותו קודם פסח, כדי שיהיה בטוח שנפסל מאכילת הכלב קודם זמן איסור החמץ. [חזו״ע פסח עמו׳ סז, ובמהדורת תשס״ג עמ׳ קיט].

ג וכן מותר לצחצח נעליו בחול המועד פסח במשחת נעלים אף אם יודע שיש בה תערובת חמץ, אך יקנה אותה קודם פסח. וכן מותר ללבוש כובעים שמדביקים אותם בבצק מבפנים, הואיל ונפסל החמץ מאכילת הכלב קודם זמן איסור החמץ. [חזו״ע שם עמ׳ קיט]

ד כורכי ספרים מותר להם להדביק הניירות בבצק או בעמילן חמץ אפילו בערב פסח, קודם זמן איסור החמץ, ומותר לקרוא בספרים הללו בפסח. [חזון עובדיה פסח מהדו׳ תשס״ג עמ׳ קיט]

ה סיגריות שיש לחשוש שמדביקים אותם בחומר שיש בו חשש חמץ, הואיל ונפסל מאכילת הכלב, וגם אינו ניכר כלל, יש להתיר לעשן אותם. [שו״ת יחוה דעת ח״ב סימן סא].

סימן תמג – דין חמץ בערב פסח

א חמץ משש שעות ולמעלה ביום י״ד אסור מן התורה בין באכילה בין בהנאה, וחכמים אסרו החמץ באכילה שתי שעות קודם לכן, ולכן אסור לאכול חמץ ביום י״ד מסוף ארבע שעות ומעלה, דהיינו שליש היום, וחושבים השעות בשעות זמניות מעמוד השחר עד צאת הכוכבים. ועמוד השחר הוא שיעור שעה וחומש קודם הנץ החמה, ולא כמו שחושבים בלוחות הנפוצים בארץ זמן עמוד השחר שעה וחצי קודם הנץ החמה. [ילקוט יוסף תפלה כרך א׳ סי׳ פט, ובח״א מהדורת תשמ״ה עמ׳ קלז. חזו״ע פסח עמ׳ לז, ובמהדורת תשס״ג עמוד נט].

ב מסוף ארבע שעות עד סוף חמש שעות, החמץ מותר בהנאה, ורשאי למוכרו לגוי, או להאכילו לבהמה חיה ועוף, ובלבד שיעמוד אצלם לראות שלא יצניעו החמץ, ויבער מה שישיירו. ומתחלת שעה ששית עד סופה החמץ אסור בהנאה מדברי סופרים, לכן יזדרז לבטל את החמץ לפני כן, שמשעה שנאסר בהנאה אין הביטול מועיל. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד לח, ובמהדורת תשס״ג עמוד ס].

סימן תמד – ערב פסח שחל בשבת

א ערב פסח שחל בשבת מקדימין את דרשת שבת הגדול ליום שבת ז׳ ניסן, כדי להורות לעם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון, בהלכות הפסח, כהגעלת כלים והכשרם, בדיקת החמץ וביעורו, ואפיית המצות, ובדיקת המרור מהתולעים, לצורך הסדר של ליל פסח. ומכל מקום גם בשבת

ערב פסח שהוא שבת הגדול, סמוך לעת ערב, יש לדרוש בדברי אגדה, בסיפור יציאת מצרים, ובחיזוק האמונה. ויש להרחיב הדיבור בתוכחות מוסר להוכיח את העם ולהזהירם גם על ביעור השאור שבעיסה במעשים הרעים, ומחמצת הדעות המשובשות, ונפיחת המדות המקולקלות ולהחזירם למוטב. וגם ביום טוב של פסח על הרבנים בכל אתר ואתר לדרוש בענינו של יום, כתקנת משה רבינו (מגילה ד. לב.), ולחזק את לבם באמונה של ביאת המשיח ולגאולת עם ישראל. [שם עמוד יח, ותשס"ג עמו' לב ורנג].

ב ערב פסח שחל להיות בשבת, בודקים את החמץ ביום חמישי בערב, אור ליום ששי י"ג ניסן, והבדיקה צריכה להיות לאור הנר, וכשאין מצוי אצלו נר שעוה יוכל לבדוק גם על ידי פנס כיס חשמלי, שאפשר לטלטלו ולהכניסו לחורים ולסדקים, לבדוק את החמץ כראוי. ומברכים לפני הבדיקה: "ברוך אתה ה' אמ"ה אקב"ו על ביעור חמץ". ואחר סיום הבדיקה יאמר: "כל חמירא דאיכא ברשותי דלא חזיתיה ודלא ביערתיה ליבטיל ולהוי כעפרא דארעא". (כל החמץ ושאור שיש ברשותי שלא ראיתיו ושלא ביערתיו יתבטל ויהיה כעפר הארץ). ויש להזהר להצניע החמץ שנשאר ונועד לאכילה ביום ששי וביום שבת, בפינה מיוחדת, כדי שלא יתפזר אנה ואנה ויצטרך בדיקה נוספת אחריו. [שם עמוד מא, ובמהדו' תשס"ג עמ' סו, ועמו' רנד].

ג ערב פסח שחל להיות בשבת, יש פוסקים שמצריכים את הבכורים להקדים התענית ליום חמישי. ויש חולקים ואומרים שהואיל ונדחה התענית ממקומו, שאי אפשר להתענות בשבת, ידחה לגמרי, ואין צורך להתענות כלל. ואף על פי שמרן השלחן ערוך פסק כדעה אחרונה להקל, וכן הוא מעיקר הדין, מכל מקום אם אפשר לבכורות להשתתף בסיום מסכת או בשאר סעודות מצוה, כגון ברית מילה, ופדיון הבן, וסעודת חתן וכלה, טוב לעשות כן. ואב שרגיל להתענות בכל שנה בערב פסח בשביל בנו הבכור עד שיגדל, פטור לגמרי בשנה זו מהתענית. וכן נקבות בכורות, אפילו במקומות שנהגו שהן מתענות בערבי פסחים בשאר שנים, בשנה זו פטורות לגמרי. ואין צורך שישתתפו בסיום מסכת לפטור עצמן מתענית, דהואיל ונדחה נדחה. ואם הבכור החמיר על עצמו וצם ביום חמישי י"ב ניסן, מותר לו לטעום פירות או עוגה פחות מכביצה קודם בדיקת חמץ. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד ק, ובמהדורת תשס"ג עמ' רנד].

ד אף על פי שביום ששי שהוא יום י"ג בניסן מותר לאכול חמץ כל היום, מכל מקום טוב לבער החמץ בערב שבת בשעה חמישית, כמו בערבי פסחים של שאר שנים, כדי שלא יבואו לטעות בשנה הבאה לבער החמץ אחר חצות היום. וישאיר מן החמץ מזון לשתי סעודות של שבת בלבד, לליל שבת, וליום שבת שחרית. ואין צריך לבטל החמץ שנית בשעת הביעור שביום הששי, אלא יבטלנו ביום שבת בבוקר לפני זמן איסורו. ואין לבשל לשבת זו תבשילי חמץ הנדבקים בכלים כגון דייסא של קמח וכיוצא בזה, כדי שלא יצטרכו להדיח הכלים בשבת לאחר הסעודה, שהרי הדחה זו אינה לצורך השבת, ואסור להדיח כלים בשבת שלא לצורך השבת.[עיין שבת קיח. ובש"ע סי' שכג ס"י. חזו"ע פסח עמ' מא, ובמהד' תשס"ג עמו' רנה].

ה מותר לעשות מלאכה ביום ששי כמו בשאר ערבי שבתות של כל ימות השנה, ואפילו מלאכה מקצועית, וכמבואר לעיל, ובלבד שישתדל להכין צורכי הפסח כראוי. וממנחה קטנה דינו ככל ערב שבת. [יביע אומר ח"ו סי' מז. חזו"ע פסח עמוד פג, ובמהדורת תשס"ג עמ' רנה].

ו עלי החסא שיוצאים בהם ידי חובת מצות אכילת מרור בליל פסח, [כמבואר בפסחים לט. מצוה בחזרת, מאי חזרת, חסא, דחס רחמנא ופרקינן], יש לבודקם היטב בערב שבת מן התולעים שמצויים בהם. ויניחו אותם במקרר או במטלית לחה עד ליל הסדר, כדי שלא יכמושו. אבל לא ישרם במים מערב שבת, שאז יהיו כבושים, ואין יוצאים ידי חובה במרור שנכבש במים מעת לעת. ומיהו בדיעבד שנשרה המרור (החסא) במים מעת לעת או יותר, ואין לו מרור אחר לצאת בו ידי חובה, יכול לצאת בו ידי חובה. [חזון עובדיה פסח תשס"ג, עמוד רנו]

ז ביום שבת ישכימו קום להתפלל שחרית עם "הנץ החמה". ולא יאריכו בתפלה בניגונים ובפיוטים. וכן ישתדלו לא להעלות עולים נוספים לספר תורה, אלא שבעה עולים לחובת היום בלבד, כדי להספיק לסיים סעודת שחרית לפני זמן איסורו של החמץ. וההפטרה של שבת הגדול, ברוב הקהלות: "וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים", שמסיימת בפסוק: "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא". והוא על פי מאמר חז"ל (ראש השנה יא.): "בניסן נגאלו ובניסן עתידים להגאל". זולת במקום שהמנהג ברור להפטיר בהפטרת השבוע, שאז לא ישנו ממנהגם. [חזו"ע שם מהדו' תשס"ג, עמוד רנז]

ח יזהר מאד בסעודתו, שלא יתפזרו פירורי הלחם לכל עבר, ומיד לאחר הסעודה יצניע כל כלי החמץ במקום מיוחד, וינער המפה מפירורי החמץ שעליה אל תוך פח האשפה, ויצניע המפה עם כלי החמץ. ואם נשארו פרוסות שלמות מהלחם, יפרם עד שלא ישאר בכל אחת מהן אלא פחות מכזית, ואחר כך יזרקם לפח האשפה. וכל זה במטונף, אבל בלחם נקי לא יעשה כן. [ב"י סי' תמד]. ומותר לכבד רצפת הבית במטאטא לנקותה שלא ישאר אפילו משהו של חמץ. וירחץ ידיו היטב, וכן ישטוף פיו במים היטב שלא ישאר בפיו פירורי חמץ ואפילו משהו. וטוב לנקות החמץ שבין שיניו בקיסם או בסיכה, ובזהירות כדי שלא יחבל ויוציא דם. ושינים תותבות יש לנקותם היטב ולשוטפם ולהדיחם במים חמים של כלי שני, ודיו, ואינם צריכים הגעלה כלל. ולאחר הסעודה יבטל החמץ, ויאמר: "כל חמירא דאיכא ברשותי, דחזיתיה ודלא חזיתיה, דביערתיה ודלא ביערתיה, ליבטיל ולהוי כעפרא דארעא". (כל חמץ ושאור שיש ברשותי בין שראיתיו בין שלא ראיתיו, בין שבערתיו בין שלא ביערתיו, יתבטל ויהיה כעפר הארץ). [שם תשס"ג, עמ' רנח]

ט אסרו חז״ל לאכול מצה בערב פסח, כדי שיהיה היכר לאכילתה בליל פסח, שהיא לשם מצוה. אולם אין איסור אכילת מצה בערב פסח נוהג אלא מהבוקר של יום ארבעה עשר, אבל בליל י״ד בניסן מותר לאכול מצה. וכן מותר לאכול בערב פסח מצה עשירה שנעשית בקמח כשר עם יין וסוכר, שהואיל ואין יוצאים בה ידי חובת אכילת מצה בליל פסח, שהרי נאמר לחם עוני, לפיכך מותר לאכול ממנה ביום ארבעה עשר. [חזון עובדיה פסח מהדורת תשס״ג, עמוד רנט. שו״ת יחוה דעת חלק ו׳ סימן כז].

י מותר לאכול מצה מבושלת בערב פסח, שהואיל ואין יוצאים ידי חובת אכילת מצה בליל פסח במצה שנתבשלה, מפני שאין בה טעם מצה, (כמבואר בפסחים מא. ובברכות לח: ובטור וש״ע סי׳ תסא ס״ד), לפיכך אין איסור באכילתה בערב פסח, וכדין מצה עשירה. ויש חולקים וסוברים שהואיל וחל עליה איסור בעודה מצה אפויה, אף על פי שנתבשלה, לא פקע מעליה איסור אכילה בערב פסח. והעיקר כדעה ראשונה להתיר. ואף לדברי החולקים, כל שנתבשלה לפני ערב הפסח, (כגון כשחל ערב פסח בשבת, ובישל המצה מערב שבת), אין איסור כלל באכילתה בערב פסח. והוא הדין למצה מטוגנת שמותרת באכילה בערב הפסח. [שו״ת יביע אומר ח״ו חאו״ח סי׳ לט. וח״י בהערות לרב פעלים ח״ג או״ח סימן כז].

יא כדי שלא יצטרך להשאיר חמץ בביתו בשבת, ויבוא לידי חשש מכשול ותקלה מפירורי החמץ הנשארים מהסעודה, (ובפרט כשנמצאים ילדים קטנים בבית וקיים חשש שיפזרו את החמץ אנה ואנה), וכן שלא יצטרך להניח את כלי החמץ שנשארו מסעודות השבת, שאין אפשרות לנקותם בשבת להדיחם כראוי שאין שבת מכין לחול, וישארו בבית כאבן שאין לה הופכים, עד מוצאי יום טוב של פסח, לפיכך ישנה עצה טובה ונכונה לנהוג לבער החמץ מכל וכל בערב שבת, לבלתי השאיר לו שריד כלל ועיקר, ולהצניע במקום מיוחד את כל כלי החמץ לאחר הדחתם ושטיפתם בערב שבת כראוי, ולהשתמש בשבת אך ורק בכלים הכשרים והמיוחדים לפסח, ובתבשילים ומאכלים הכשרים לפסח, ויקיים מצות סעודות שבת, במצה מבושלת בתוך מרק של בשר או של עוף, באופן שכזה: שלאחר שנתבשל התבשיל יורידנו מעל האש, ובעוד התבשיל שבסיר חם שהיד סולדת בו, יתן בזה אחר זה בתוך התבשיל כמה רקיקי מצות כדי צרכו, באופן שהמצה ספגה היטב טעם התבשיל, ואז יוכל לקיים בה מצות שלש סעודות. וטוב שלא יוציא את רקיקי המצות מתוך הסיר אלא עד שיצטנן התבשיל, ויוכל להוציא המצה בשלמותה, שלא תתפורר בתוך המרק, שיהיה אפשר לבצוע אותה בשבת ולברך עליה כשהיא שלימה [לחם משנה] המוציא וברכת המזון, כיון שנשאר עליה צורת פת, ובאופן שיש בה כזית. וכן הוא הדין שיוכל לטגנה בשמן, ויהיה אפשר לקיים בה סעודות שבת. ואם ירצה יוכל בליל שבת לסעוד אף על מצה רגילה, הואיל ובליל י״ד אין איסור כלל באכילת מצה, וכאמור לעיל, וביום שבת יקיים סעודת שחרית וכן סעודה שלישית במצה מבושלת או מטוגנת. [חזון עובדיה פסח מהדו׳ תשס״ג, עמוד רסב]

יב הנוהג כפי העצה הנזכרת, יש לו לבטל החמץ בשעת ביעורו בערב שבת. ואם לא ביטל את החמץ בערב שבת, יבטל ביום שבת בשעת ביעורו. [ראה במטה יהודה סי׳ תמד ס״ב]

יג סעודה שלישית שזמנה אחר המנחה אי אפשר לעשותה בחמץ, מפני שכבר הגיע זמן איסורו, ואי אפשר לעשותה במצה (רגילה) מפני שאסור לאכול מצה בערב פסח, לפיכך יש לעשות סעודה שלישית במצה עשירה, ויסעוד קודם שעה עשירית, (דהיינו שלש שעות קודם צאת הכוכבים בשעות זמניות) כדי שיוכל לאכול בלילה את המצה לתיאבון. ולכתחלה יאכל יותר מכביצה ממצה עשירה ויברך עליה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. ולא יברך עליה ברכת המזון, שספק ברכות להקל. ויותר טוב לעשותה במצה מבושלת או מטוגנת, שהרי אין יוצאים בה ידי חובת מצה בלילה, ומכיון שיש עליה צורת פת יברך עליה בתחלה ״המוציא לחם מן הארץ״ (כשיש בה כזית, עיין סימן קסח סעיף י׳, ובאחרונים). ולבסוף יברך ברכת המזון. ויש להקדים סעודה זו לפני סוף שעה תשיעית [בשעות זמניות] מהיום, כדי שיוכל לאכול את המצה בלילה לתאבון. ואם נתאחר לעשות סעודה שלישית, יוכל לעשותה אפילו לאחר מכן, ובלבד שיאכל פחות מכביצה פת, [קרוב לחמשים גרם]. ואם רוצה לקיים מצות סעודה שלישית במצה עשירה, יברך עליה מזונות ועל המחיה. ומי שאין לו מצה מבושלת או מצה עשירה, יקיים סעודה שלישית בבשר או דגים, או לכל הפחות בפירות. [מהר״י יוזפא בספר יוסף אומץ (סימן תשלא). וכן הוא בארחות חיים (הלכות חמץ ומצה אות עט). ובכל בו (סימן מח). ועוד]. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג, עמוד רסד]

יד יש להקדים סעודה זו לפני סוף שעה תשיעית מהיום, כדי שיוכל לאכול את המצה בלילה לתיאבון. ואם נתאחר לעשות סעודה שלישית, יוכל לעשותה אפילו לאחר מכן, ובלבד שיאכל פחות מכביצה פת, [קרוב לחמשים גרם]. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג, עמוד רסד]

טו מצוה להכין תבשיל חם לכבוד סעודות שבת, כמו בשאר שבתות השנה, ולא להסתפק במאכלים קרים בלבד. [קובץ ילקוט יוסף הלכות ערב פסח שחל בשבת עמוד כו].

טז בשבת, מותר לכבד את רצפת הבית במטאטא לנקותה שלא ישאר אפילו משהו של חמץ, לדידן [הספרדים] ההולכים בעקבות הוראות מרן השלחן ערוך. והיינו ברצפה שיש בה רצפות, ולא ברצפת עפר. ומותר לטאטאות אפילו במטאטא העשוי מענפי אילן יבשים שאינם נכפפים, ובודאי נשבר מהם בעת הטיטוי, אפשר להקל. אבל בקרקע שאינה מרוצפת אין להקל אלא על-ידי גוי. ולדעת הרמ״א יש להחמיר שלא לטאטאות את הבית אפילו במרוצף. אבל על ידי גוי יש להקל בכל ענין, בין בבית מרוצף ובין בבית שאינו מרוצף. ויש אומרים שגם לאשכנזים יש להקל לטאטאות את הבית

במטאטא מברשת שאינו עשוי מקש, אף על-ידי ישראל, ואין לחוש שמא יבואו לטאטאות בית שאינו מרוצף ואז ישוו גומות, דכיון שבזמן הזה כל הבתים שבעיר הם מרוצפים אין לגזור בית מרוצף אטו בית שאינו מרוצף. וכן עיקר.

יז אין שוטפין את הקרקע במים בשבת, אפילו בקרקע מרוצפת. ומכל מקום כשיש לכלוך על הרצפה, מותר לשפוך על מקום הלכלוך מעט מים מכלי, ולנגב המים במגב [מקל-גומי].

יח מותר לנער את המפה במרפסת, או בחצר הבית [במקום שיש עירוב] אף שהצפורים יבואו אחר כך ויאכלו מהפירורים, ואפילו אם בדרך כלל הוא מנער את המפה במקום אחר, דסוף סוף אינו טורח אלא לצורך עצמו לנקות המפה. [קובץ ילקוט יוסף הלכות ערב פסח שחל בשבת עמ׳ לא]

יט בתי חולים שאינם יכולים להשאיר חמץ לשבת, ואין כל אפשרות לשמור על הכשרות כהלכה בימי הפסח אם ישאר החמץ בארבעה עשר בניסן, שישנם כאלה שאינם מקפידים מלקחת חמץ לחדרי בית החולים, ויש הכרח לחסל את כל החמץ לפני י״ג בניסן, יש להתיר להם לאכול בערב פסח מצה רגילה שנעשית בפירוש שלא לשם מצוה, ומה טוב להחמיר אם אפשר לבשל המצה במרק בשר או ירקות, עד שישתנה טעמה של המצה. והברכה על מצה מבושלת או מטוגנת היא המוציא וברכת המזון. [קובץ ילקו״י ערב פסח שחל בשבת עמוד מ].

כ בערב פסח שחל בשבת, שבודקים את החמץ בליל י״ג, אם שכח או נאנס מלבדוק בליל י״ג, ונזכר ביום שישי בבוקר, בודק ביום כדרך שבודקים בלילה לאור הנר. ואם לא נזכר עד כניסת השבת, לא יבדוק בשבת, אפילו אם יש לו נר דלוק מבעוד יום, שהרי אסור לטלטל נר דלוק בשבת. וכן אסור לומר לגוי לטלטל את הנר להראות לו בחורים ובסדקים, בשעת הבדיקה, אלא יבדוק בתוך הפסח, ואם לא בדק בפסח יבדוק אחר פסח כדי שלא יכשל בחמץ שעבר עליו הפסח, שהוא אסור בהנאה. [קובץ ילקוט יוסף שם עמ׳ ג].

כא אסור לאכול קודם הבדיקה כמו בשאר שנים, והיינו סעודה של פת או עוגה יותר משיעור כביצה. והאיסור הוא מחצי שעה קודם זמן הבדיקה. אבל לאכול פת עד שיעור כביצה [כחמשים גרם] מותר. ופירות וירקות מותר אפילו יותר מכביצה. וכן תבשיל אורז וכדומה. וכל שכן שמותר לשתות כוס קפה או תה. וכן בכור שמתענה תענית בכורות, רשאי לאכול אורז וכדומה, ופת עד שיעור כביצה, קודם שיבדוק. ופעמים שאדרבה נכון שיטעם מעט כדי שיוכל לבדוק מתוך יישוב הדעת ובנחת. [קובץ ילקו״י ער״פ שחל בשבת עמו׳ ד].

כב יש אומרים שמדינא יכולים למכור את החמץ ביום שישי י״ג ניסן כל שעות היום, ויש מחמירים למכור כמו בכל שנה קודם זמן הביעור, אחר שהמכירה היא חלק מהביעור. וכשם שבביעור חמץ טוב לבער בערב שבת קודם שעה שישית, כך במכירת חמץ, כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים. ועל כן טוב להקפיד בזה לכתחלה, למכור את החמץ ביום שישי קודם שעה ששית. [קובץ ילקוט יוסף הלכות ערב פסח שחל בשבת שנת תשס״ה עמוד ד].

כג יש מי שכתב שאין לכתוב בשטר המכירה שהמכר יחול בשבת קודם שעה ששית, שנמצא עושה קנין ומשא ומתן בשבת. ויש אומרים דמאחר ומעשה הקנין הוא בערב שבת, אף שחלות הקנין תהיה בשבת, אין בכך איסור מקח וממכר בשבת. ולכתחלה אין לעשות כן. [קובץ ילקוט יוסף הלכות ערב פסח שחל בשבת עמוד ה].

כד הרגיל בכל שנה למכור ביום י״ג את המקומות שמשאיר שם חמץ, כדי שלא יתחייב בדיקה באותן מקומות, [ומשאיר מקום בביתו שבו יקיים חיוב הבדיקה], בשנה זו יש לו למכור את החמץ ביום חמישי י״ב ניסן, כדי שבליל י״ג ניסן לא יתחייב בבדיקה באותן מקומות שמכר. ויש להקפיד למכור את החמץ באמצעות רבנות מוכרת, שאין כל הקנינים מועילים בגוי. [קובץ ילקוט יוסף הלכות ערב פסח שחל בשבת עמוד ז].

כה בעל תשובה המתארח אצל הוריו החילוניים, ומייחדים לו חדר שאין בו חשש חמץ כלל, אבל בביתם יש חמץ השייך להורים, מותר לבן להתארח בבית זה בליל הסדר, כדי לקרבם לתורה ולמצוות, ובערב שבת ימכור את החמץ של הוריו. ויש מי שאומר שאין צריך להודיעם על המכירה, שזכין מאדם שלא בפניו, כדי להצילו מאיסור בל יראה ובל ימצא. ויש מי שאומר שאין המכירה מועילה בלא ידיעת והסכמת הבעלים, ולכן לכתחלה יודיעם על המכירה. [קובץ ילקו״י הלכות ער״פ שחל בשבת עמ׳ ח, ובילקו״י מועדים, מהדו׳ תשס״ד עמ׳ תקצא]

כו בערב שבת מותר להגעיל כלים כל היום. ויש מי שהצריך להגעיל קודם שעה שישית, ויש מחמירים עד שעה חמישית, כמו בשאר שנים. אך נהגו להקל להגעיל בערב שבת גם אחר שעה חמישית. [קובץ ילקוט יוסף הלכות ערב פסח שחל בשבת עמוד י].

כז יש נוהגים לאפות מצת מצוה בערב שבת דוקא אחר חצות היום, כבכל השנים. אך מעיקר הדין לשין מצת מצוה בערב שבת גם קודם חצות היום. שדוקא בערב פסח ממש נהגו ללוש אחר חצות זכר לקרבן פסח, אבל בערב שבת י״ג ניסן שאין מקריבין בו קרבן פסח, לא שייך טעם זה. ועל כל פנים מה שנוהגים לומר את ההלל בכל ערב פסח בעת אפיית המצות אחר חצות, דבר זה לא שייך לאומרו כשאופים מצות ביום שישי י״ג בניסן אחר חצות. [קובץ ילקוט יוסף הלכות ערב פסח שחל בשבת עמוד יא].

כח האופה מצת מצוה בליל פסח [אחר צאת השבת בהדלקה מאש לאש] יקפיד שלא לאפות אלא לצורך היום טוב, אבל לא יאפה מצות לצורך יום טוב שני של גלויות וכל שכן לצורך חול המועד. [קובץ ילקוט יוסף הלכות ערב פסח שחל בשבת עמוד יא].

כט אם עבר ואפה מצת מצוה בערב פסח שחל להיות בשבת, שחילל שבת בודאי בשוגג, יש אומרים שמותר לאכול המצה לשם מצוה בליל פסח, אחר שהמבשל בשבת בשוגג מותר לאכול מהתבשיל בערב, דהיינו בליל יום טוב. [קובץ ילקוט יוסף הלכות ערב פסח שחל בשבת עמ' יא, ובילקוט יוסף על המועדים מהדורת תשס"ד עמוד תרח].

ל בכור שהוא איסטניס שאם יאכל ביום לא יוכל לאכול בליל שבת לתיאבון, ומשום כך נוהג להתענות בכל ערב שבת, יתענה ביום שישי, ויועיל לו גם בשביל תענית בכורות, ואין צריך להתענות גם ביום ה'. [ולדידן בלאו הכי אין צריך להתענות, וכמבואר]. [קובץ ילקוט יוסף הלכות ערב פסח שחל בשבת עמוד טז].

לא בכור שנולד לו בן בשבת ז' ניסן, ויכנס לברית בשבת ערב פסח, גם למנהג האשכנזים שהבכורות מתענים ביום ה', אין צריך להתענות ביום ה', אחר שביום החיוב, שהוא שבת, הוא נפטר מהתענית בהיותו אבי הבן. [קובץ ילקוט יוסף הלכות ערב פסח שחל בשבת עמוד יז].

לב בכור שיהיה בר מצוה ביום שישי י"ג ניסן, או בשבת י"ד בניסן, יש אומרים שאין אביו צריך להתענות בשבילו ביום חמישי, אחר שביום חיוב התענית, הבן יכנס למצוות. ונכון שגם האב וגם הבן הבכור ישתתפו בסעודת סיום מסכת. [קובץ ילקו"י הלכות ערב פסח שחל בשבת עמוד יז].

לג בכור שימלאו לו שלשים יום ללידתו ביום חמישי י"ב ניסן, או בליל שישי אור לי"ג ניסן, אין אביו מתענה עבורו ביום חמישי. [קובץ ילקוט יוסף הלכות ערב פסח שחל בשבת עמוד כא].

לד בערב שבת אומרים בתפלה מזמור לתודה כמו בכל יום, וגם האשכנזים נוהגים לומר מזמור זה בערב שבת זו. ובפרט לדידן דנקטינן כדעת מרן השלחן ערוך שאף בערב פסח ממש, ובחול המועד פסח, אומרים מזמור לתודה בשחרית. [קובץ ילקוט יוסף הנ"ל עמוד כג].

לה אין לטלטל מצה בשבת ערב פסח משום מוקצה, הואיל והיא אסורה באכילה מדברי סופרים בערב הפסח עד הלילה. ואם נותן עליה חזרת, מטלטל אותה אגב החזרת. במה דברים אמורים במצה שמורה המיוחדת לסדר ליל פסח לצאת בה ידי חובה, שאדם מקפיד שלא לתת ממנה לתינוקות לפני הפסח, אבל מצה רגילה שמותרת באכילה בערב פסח לילדים קטנים שאינם מבינים בסיפור יציאת מצרים מותרת בטלטול. וכן מותר לקחת אותה ללחם משנה. וכן מי שיש לו כמות גדולה של מצות שמורות, ואינו מקפיד עליהם שלא ליתנם לילדים או לעופות וכדו', מותר לטלטלם בשבת. [ילקו"י שבת ב' עמ' שמב. קובץ הנ"ל עמו' מב].

לו מצות שמורות המיועדות לליל ההסדר, ונמצאות בתא ההקפאה, ורוצה להוציאן ביום שבת אחר הצהרים מתא ההקפאה, כדי שיופשרו עד הערב, יש שכתבו להקל על ידי שיתן על המצות חתיכת חזרת, וכדומה, ויטלטל המצה אגב החזרת. [וכיון שלא מניחה סמוך ליד מקום ישיבתו בערב, לא ניכר בדבר כ"כ הכנה, כשהוא לצורך מצוה]. אולם כיון שאין בדבר הכרח, שגם אם יוציא המצות מההקפאה אחר צאת הכוכבים יופשרו עד שעת האכילה, לפיכך נכון להחמיר להוציא את המצות אחר שיעבור זמן בין השמשות של מוצאי שבת, דהיינו כי"ג דקות וחצי [בשעות זמניות] אחר שקיעת החמה. [קובץ ילקו"י ערב פסח שחל בשבת עמוד נח].

לז החמץ ביום טוב אחר זמן איסורו, הוא מוקצה, ונחשב כמו עץ ואבן שאין בהם שום שימוש, ואסורים בטלטול אף לצורך גופם ומקומם. [קובץ ילקו"י ערב פסח שחל בשבת עמ' מה].

לח אין לסדר את השלחן והכלים בשבת ערב הפסח לצורך ליל הסדר, אלא עד לאחר שיעברו שלש עשרה דקות וחצי אחר השקיעה, שאין שבת מכין ליום טוב. ואם יש צורך גדול להכין השלחן וכליו קודם צאת הכוכבים, כגון שהמקום רחב ידים ובני הבית מרובים, יכולים להקל בבין השמשות דמוצאי שבת. [פר"ח פמ"ג תמ"ד. ילקו"י שבת ב' עמוד רכג].

לט במוצאי שבת אומרים בתפלת ערבית "ותודיענו". ואם שכח לומר ותודיענו, ונזכר באמצע הברכה, חוזר ואומר ותודיענו, בין פרק לפרק בתוך הברכה האמצעית של התפלה. ואם כבר אמר "ברוך אתה ה'" ונזכר שלא אמר "ותודיענו", אפילו עדיין לא חתם מקדש ישראל והזמנים, אינו חוזר, שהרי עתיד הוא להבדיל על הכוס בקידוש כשאומר יקנה"ז.

מ נשים ששכחו ולא אמרו "ותודיענו" בתפלה, כשיבואו להדליק הנרות יאמרו תחלה: "ברוך המבדיל בין קדש לקדש" בלי שם ומלכות. [חזון עובדיה פסח מהדורת תשס"ג, עמוד רסח]

מא מדליקין נר לכבוד יום טוב, ויש להזהיר שלא להדליק קודם צאת השבת, וגם יש להדליק על ידי העברה מאש לאש, ולכן יכינו מיום שישי נר דלוק, ויתנו בו שמן שידלק עד מוצאי שבת, כדי שיוכלו להעביר ממנו אש לנרות יום טוב. וצריך לברך לפני הדלקת הנרות: "להדליק נר של יום טוב". ולכתחלה לא יברכו "שהחיינו" בעת ההדלקה, שמכיון שברכת שהחיינו נתקנה על עצם היום טוב, ולא נתקנה על הדלקת הנרות, יש לחוש בזה להפסק

בין ברכת להדליק נר של יום טוב לבין ההדלקה. ומכל מקום אם קדמו הנשים ובירכו "שהחיינו" על הדלקת הנרות, אם הן מקדשות בעצמן, יכולות לחזור לברך "שהחיינו" על כוס הקידוש. [הואיל וברכת "שהחיינו" בליל פסח באה גם על מצות מצה ומרור וד' כוסות וסיפור יציאת מצרים]. וכל שכן שרשאות לענות "אמן" אחר ברכת שהחיינו ששומעות בקידוש בליל פסח מפי בעליהן, ואין לחוש בזה להפסק בין ברכת הגפן לטעימה. [אולם בשאר ימים טובים אם קדמה האשה ובירכה שהחיינו בהדלקה, אינה עונה אמן אחר ברכת שהחיינו שבקידוש]. ועל כל פנים יותר נכון להודיע לנשים כי גם בערב פסח מוטב שלא לברך זמן בעת הדלקת הנרות של יום טוב. וכל שכן שאם האיש מדליק נרות של יום טוב, שלא יברך שהחיינו בשעת ההדלקה, אלא יברך שהחיינו בקידוש. [ילקו"י מועדים עמ' תמח, חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס"ג, עמ' רעא. הליכו"ע ח"ב עמוד א. חזו"ע ימים נוראים עמוד סג בהערה].

מב בקידוש של ליל הסדר אומר: "יקנה"ז". יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן. כלומר: בורא פרי הגפן, מקדש ישראל והזמנים, בורא מאורי האש, המבדיל בין קדש לקדש, ושהחיינו.

מג בברכת ההבדלה אומרים "ואת יום השביעי ששת ימי המעשה קדשת, והבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך". הואיל וצריך להפסיק בין תיבת "קדשת" לתיבת "והבדלת", משום שהאחרונה שייכת להלן. והוא הדין בנוסח "ותודיענו" שאומרים בתפלה, שיש לומר: קדשת, והבדלת וקדשת וכו'. [ילקו"י תפלה כרך ב' מהדורת תשס"ד עמוד תקע]

מד אם שכח להבדיל בקידוש, אם נזכר קודם הכרפס יבדיל מיד על כוס אחר, כדי שיוכל לאכלו, שאסור לטעום קודם הבדלה, ואם נזכר אחר כך, קודם שהתחיל בהגדה, יבדיל מיד. אבל אם התחיל בהגדה אין לו להפסיק ולהבדיל, אלא יבדיל על כוס שני אחר ברכת "אשר גאלנו", בלי ברכת הגפן. ואם לא עשו כן, גדול הבית יברך ברכת מאורי האש באמצע ההגדה, במקום שנזכר, ויכוונו השומעים לצאת ידי חובה, כדי שלא יהנו מן האור קודם שיברכו עליו. [ואף שאי אפשר לברך בורא מאורי האש על חשמל, ולכן נהגו להתפלל ערבית בליל יו"ט שחל במוצ"ש וליהנות מהחשמל קודם ההבדלה, מכל מקום היכא דאפשר בנקל לחוש להסוברים שאפשר לברך על החשמל, שפיר יש לחוש לסברתם]. ואם לא עשו כן יברכו ברכת בורא מאורי האש בסוף ברכת אשר גאלנו, ואחר כך ברכת ההבדלה. ואין צריך להבדיל על כוס אחרת, אלא יאמר ברכת ההבדלה מיד אחר ברכת אשר גאלנו, על אותה כוס. ואם נזכר באמצע הסעודה יבדיל מיד, עם ברכת הנר. ואם נזכר כשסיים כל סעודתו או בסיום ברכת המזון, יברך ברכת המזון והבדלה על כוס שלישי. ואם נזכר אחר כך באמצע ההלל, יבדיל על כוס ד'. ואם נזכר אחר כוס רביעי, יחזור וימזוג כוס אחר ויבדיל עליו, (ויברך "בורא מאורי האש".) שכל הלילה של מוצאי שבת זמניה הוא, ויברך "בורא פרי הגפן", שהרי הסיח דעתו מלשתות אחר כוס רביעי. [שו"ת חזון עובדיה (סי' טז, עמוד רמב). חזו"ע על הל' פסח עמוד קלג, ובמהדו' תשס"ג עמוד כט].

מה בקידוש הלילה נוהגים לאומרו בעמידה, וגם בברכת ההבדלה אומר אותה בעמידה. ויש נהגו לשבת בברכה זו, אך מנהגינו לומר הכל בעמידה. [קובץ ילקו"י ער"פ שחל בשבת עמ' מט].

מו אף כשחל ערב פסח בשבת, שאין קרבן חגיגה דוחה שבת, נכון לעשות בליל הסדר שני תבשילין, והזרוע מותר לצלותו בליל יום טוב של פסח אף במקומות אלו שנהגו שלא לאכול צלי בלילי פסחים, הואיל ומותר לאכלו למחרת היום. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס"ג, עמ' רעא]

מז מי שטעה בהבדלה ובחתימת הברכה במקום המבדיל בין קדש לקדש חתם המבדיל בין קדש לחול, אינו צריך לחזור ולברך. [קובץ ילקוט יוסף הלכות ערב פסח שחל בשבת עמוד נח].

סימן תמה – דין ביעור חמץ

א כיצד מצות ביעור חמץ? שורפו או פוררו לפירורים דקים וזורהו לרוח או זורקו לים. שנאמר: "תשביתו שאור מבתיכם", בכל דבר שאתה יכול להשביתו (פסחים כז:). והמנהג לשורפו, ולכן טוב שיפרסנו לפני שישרפנו לפרוסות דקות כדי שתשלוט בו האש היטב עד שישרף לגמרי כפחמים. ואם אינו עושה כן, ישפוך עליו נפט הרבה כדי שימאס לאכילה. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס"ג, עמוד סד]

ב אסור להתחיל במלאכה כשמגיע זמן שריפה עד שישרוף החמץ. וישרוף ויבטל לפני תחלת שש שעות. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד מ, ועמוד סא הערה מה].

ג קודם זמן איסורו יכול להשליכו בחצר במקום שעופות מצויים. ואם מצאו אחר זמן איסורו, שלא אכלוהו העופות, אף על פי שהמקום אינו משתמר, לא ישאירנו שם אלא יבערנו. [חזון עובדיה הלכות פסח מהדורת תשס"ג עמוד סה. ואם צריך בדוקא לשרוף החמץ, ראה בילקוט יוסף על הלכות ערלה עמוד מה. וע"ש בעמוד קמה, להאכיל חמץ לבהמה, או ליתן לפני הדגים, ראה שם].

ד אם הפקיר את החמץ ונתנו בפח האשפה ברשות הרבים או בצידי רשות הרבים, קודם זמן איסורו, אפילו מצאו לאחר זמן איסורו, אין צריך לבערו מן הדין, והמחמיר לבערו תבוא עליו ברכה. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס"ג עמוד סה].

סימן תמו – המוצא חמץ במועד

א המוצא חמץ ברשות הרבים בפסח, אסור לו להגביהו, ואפילו יתכוין שלא לקנותו, אסור מדברי סופרים, שמא יאכל ממנו. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד סח. ובמהדורת תשס״ג עמ׳ קכב].

ב חמץ בפסח אסור גם בהנאה. ולכן אסור להאכיל בפסח את התרנגולים בחמץ.

ג מה שאסרו חמץ בפסח במשהו, לא אסרו חכמים אלא באכילה, אבל לא נאסר בהנאה במכירה לגוי. [שו״ת יביע אומר חלק י׳ סימן לה אות יד].

סימן תמז – תערובת חמץ בפסח

א יש לקנות מצרכי מזון פתוחים לפסח רק מאדם ירא שמים שניתן לסמוך על עדותו שהחנות הוכשרה לפסח, וכגון קניית גרעינים ושקדים במשקל, וכדומה. [חזו״ע פסח מהדורת תשס״ג, עמוד ע]

ב אף על פי שהחמץ אוסר בפסח בכל שהוא, ואינו מתבטל בששים, מכל מקום אם נתערב חמץ לפני הפסח, והיה ששים כנגדו, אינו חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו, אלא כיון שנתבטל מותר באכילה בתוך הפסח. ואפילו לא נודע ענין תערובתו אלא בתוך הפסח אף על פי כן מותר באכילה. ואפילו אם עירב את החמץ קודם הפסח וביטלו בששים, אינו חוזר וניעור בפסח לאסור בכל שהוא. לפיכך חטים שנפלו עליהם גשמים, או שנפלו למים, ונתערבו בחטים הרבה, ויש ששים כנגדם, מותר לטוחנם ולאפותם למצה לפני הפסח. ואין לספרדים להחמיר בדין חוזר וניעור, אלא יש להורות כדעת מרן בזה, וכן מנהג ירושלים, בין בטעמו בין בממשו. אולם אם החמץ היה דבר המעמיד, וטעמו טעם לשבח, יש להחמיר ולומר בו שחוזר וניעור. [והחמץ לבדו היה דבר המעמיד, בלא צירוף דבר נוסף] [יביע אומר ח״ב סי׳ כג. וראה במבוא לספר ילקו״י איסור והיתר כרך ב׳, ובאיסור והיתר כרך ג׳ עמ׳ קנא. ובילקו״י על המועדים מהדורת תשס״ד עמ׳ תקצה. ובירחון קול תורה אב תשס״ג עמ׳ נא, ובחזון עובדיה הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמ׳ ק׳].

ג ומכל שכן שיש להתיר יין שנעשה קודם פסח מצימוקים שנישרו כמה ימים במים, ובפסח מצאו בתוכם חטים או שעורים שנתבקעו, שאין כאן אלא טעם החמץ ולא ממשו, ומכיון שהיה ששים כנגד החטים בודאי שאינו חוזר וניעור לאסור בפסח, והיין כשר אפילו לארבע כוסות בליל פסח. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג, עמוד קב]

ד וכן פת שנפלה ליין ונשרה שם כמה ימים, וסילקו הפת, וסיננו קודם פסח במסננת עבה שאין לחוש שהסתננו לתוכו פירורי חמץ, מותר בשתיה בפסח. [חזון עובדיה פסח עמוד סא, ובמהדורת תשס״ג, עמוד קג]

ה וכן שכר שעורים (בירה) שהוא חמץ גמור, שנתערב קודם פסח עם משקים אחרים, ויש ששים לבטלו, מותר לשתותן בפסח, שאינו חוזר וניעור. ובזה שהוא תערובת לח בלח מותר גם לאחינו האשכנזים. [חזון עובדיה מהדו״ק עמ׳ סא].

ו מה שאנו תופסים להלכה, שתערובת חמץ שנתבטלה בששים קודם הפסח, אינו חוזר וניעור לאסור בפסח, הוא גם באופן שענין התערובת נודע רק בפסח, שגם בזה אינו חוזר וניעור. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד שנו. יביע אומר חלק י׳ חאו״ח סימן לה אות ט׳].

ז יש אומרים שאין להקל לכתחלה לערב קודם הפסח, ולבטל החמץ בששים, אפילו לח בלח, שרק בדבר שכבר נתערב קודם הפסח, אנו אומרים שאינו חוזר וניעור, ויש חולקין. [שו״ת יביע אומר ח״ג חלק יורה דעה סימן י׳ סק״ן].

ח חמץ שנתערב כבר, לח בלח קודם הפסח, ואין ששים כנגדו, מותר להוסיף עליו לשיעור ששים כדי לבטלו קודם הפסח, ואז אינו חוזר וניעור, ואין בזה איסור משום אין מבטלין איסור לכתחלה. [ילקוט יוסף על המועדים עמו׳ שנז. חזון עובדיה מהדו״ק עמוד סא].

ט מוצרי מזון שמעורבת בהם חומצת לימון שמפיקים אותה מחיטה, עם תערובת חומרים כימיים הפוגמים את הטעם של חומצת הלימון. יש להתיר בדיעבד להשתמש בהן בפסח, ואפילו אין עליהם תוית של כשר לפסח. ומכל מקום טוב ונכון לקנות המצרכים האלה קודם הפסח, כדי שלא יהיה חשש שעירבו בהם את חומצת הלימון בתוך ימי הפסח. אבל לכתחילה נכון שלא לערב חומצת הלימון במוצרי מזון המיועדים לפסח, כגון מיץ תפוזים ומיץ אשכוליות, אפילו קודם פסח. ולכן רבנות הנותנת הכשר למצרכי מזון לפסח, צריכה לדרוש שלא יערבו חומצת לימון הנעשית מחיטה, אלא ישתמשו בחומצה הנעשית מצמחים וכדומה. [שו״ת יחוה דעת חלק ב׳ סימן סב. וראה משא ומתן בענין זה עם הגר״י ווייס זצ״ל בילקו״י על המועדים עמוד שנח. וראה עוד בשו״ת יביע אומר חלק י׳ חאו״ח סימן לז עמוד סה].

י יש אומרים שאם עירב את החמץ במזיד, חוזר וניעור לאיסור. ויש אומרים שגם אם עירב בחמץ במזיד אינו חוזר וניעור. וכן עיקר. אולם אם היה החמץ דבר המעמיד בפני עצמו, חוזר וניעור. אבל אם החמץ היה דבר המעמיד יחד עם חומרים אחרים, גם בזה אינו חוזר וניעור. [יביע אומר חלק י׳ חאו״ח סימן לה אות טז. וע״ש בסימן לו אות ו׳ בתערובת יבש ביבש חמץ במצות, אם בטל ברוב או במשהו, והטעמים לזה].

יא לא אסרו חמץ בפסח במשהו אלא בחמץ ודאי, אבל בספק חמץ לא החמירו לאוסרו במשהו. ומטעם זה גם האשכנזים נהגו להקל באכילת מצת מכונה, אף שיש חשש שמא נתערב איזה פירור חמץ במצה אחת מאלף מצות, מאחר שאין זה ודאי שיש במצה זו תערובת חמץ, ועוד שהתערובת היתה בלח בלח. וכן פשט המנהג לאכול מצת מכונה. [שו"ת יביע אומר חלק ב' עמוד פז. יחוה דעת חלק א סימן יד].

יב מצה שרדו אותה במרדה של חמץ, יש להתיר בדיעבד, אם נעשה כן קודם הפסח, ואף לאשכנזים יש להתיר בזה. [מרן אאמו"ר שליט"א בהערותיו לספר חידושי דינים מהרי"פ פערלא. יביע אומר חלק י' חאו"ח סימן לה אות כא].

יג מותר לאכול בפסח גבינה או דגים מלוחים שנמלחו קודם פסח, וכן סרדינים שבקופסאות סגורות המיוצרים בארץ בשמן בלבד, עם הכשר, אף שלא נזהרו לבדוק המלח מפרורי חמץ, ובמליחתם לא נזהרו לשומרם כראוי מחימוץ, ואינם צריכים הדחה או שרייה במים כלל. וטוב לקנותם קודם פסח ולהניחם בכלי כשר, והאשכנזים מחמירים בזה, וכן יש מהספרדים שמחמירים בזה. [שו"ת יחוה דעת א' סי' יא. חזון עובדיה הלכות פסח עמ' סא].

יד גבינה שהעמידוה בתוך הפסח מאותה קיבה שנמלחה בכלי מחמץ, יש להתיר לאוכלה בפסח, דאין מליחה לכלים. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס"ג, עמוד קד]

טו אם נמצאת חטה בתבשיל אורז, או בתרנגולת מבושלת, בתוך ימי הפסח, אם החטה מבוקעת אפילו על ידי סדק כל שהוא, בידוע שהחטה נתחמצה, ואסרה את כל התבשיל, לפיכך החטה תשרף מיד, וכל התבשיל אסור באכילה, אפילו יש הרבה יותר משלשים פעם נגד החטה, שחמץ בפסח אוסר במשהו. (וכן אסור להשתמש יותר בכלים ההם מבלי הכשר לאחר שישהו מעת לעת. ובמקום צורך יכול להכשיר אף בתוך מעת לעת, על ידי שיתן אפר במים הרותחים כדי שיפגם טעם החמץ.) [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס"ג, עמוד פט].

טז ומכל מקום מותר למכור התבשיל לגוי, שאף על פי שהחמץ בפסח אסור בהנאה, כיון שאין הגוי משלם יותר עבור הנאת טעם החטה שבתבשיל, נמצא שאינו נהנה מן החמץ כלל. והוא הדין שמותר למכור לגוי כלי חמץ בפסח, אפילו הוא בן יומו.

יז חטה הנמצאת בתבשיל ואינה מבוקעת, דין החטה כספק חמץ, ותשרף, והתבשיל מותר, שהואיל ויש ששים נגד החטה, וכל איסור חמץ "במשהו" בפסח, אינו אלא מדרבנן, ספקא דרבנן לקולא. והאשכנזים מחמירים בכל זה, אפילו לא נתבקעה החטה. ואם נאבדה החטה, ולא נודע אם נתבקעה או לא, נראה שהעיקר להקל בזה (לדידן), מכח ספק ספיקא. ויש להורות להתיר התבשיל. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמ' נו].

יח אם נמצאת החטה בתבשיל בערב פסח אחר זמן איסור החמץ, בטלה בששים, ככל יתר האיסורים. ולאחר סילוק החטה וביעורה מותר לחמם התבשיל בליל פסח ולאוכלו, אבל אם לא סילקו החטה וחזרו וחיממו התבשיל בליל פסח בעוד שהחטה בתוכו, הרי החטה חוזרת ליתן טעמה בו בפסח, ונאסר כל התבשיל כאמור. [חזו"ע פסח עמ' נח, ובמהדו' תשס"ג עמ' צח].

יט אם נמצאת חטה מבוקעת בתבשיל ביום שביעי של פסח ובאו לשאול למורה הוראה, טוב שלא יורה להם עד מוצאי החג ואז יתיר התבשיל וישרפו החטה בלבד. ומכל מקום בפחות משלשים נראה שאין להקל. [חזון עובדיה הלכות פסח עמ' נט, ובמהדו' תשס"ג עמ' צט].

כ תרנגולת שחיממוה בפסח בכלי שני, ונמצאת בתוכה חטה, מעיקר ההלכה יש להתיר בדיעבד את התבשיל, אלא שנכון לצרף עוד סניף נוסף להיתר. ואם נמצאת חטה בתרנגולת מבושלת בפסח, אם היא מבוקעת אסרה את כל התבשיל. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד סט].

כא אין לחלוט את החטים ברותחים, הואיל ובזמן הזה אין אנו בקיאים בחליטה. ויש אומרים שאפילו בדיעבד יש לאסור בזה אם נמצאה חיטה מבוקעת בתבשיל. [מרן אאמו"ר בספר חכמה ומוסר. חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס"ג עמוד ק'].

כב מה שאסרו חליטה בזמנינו, אינו במי פירות, כגון יין ושמן רותחים, שמי פירות אפילו רותחים אינם מחמיצים. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס"ג עמוד ק'].

כג יש נוהגים שלא לאכול תרנגולים בפסח, שמא תמצא בהם חטה, והיא חומרא יתירה, ויכולים לעשות התרה. וטוב לקנות התרנגולות קודם פסח, ולהאכילם אורז [או דורא], שאם יקנה אותן בפסח מהגויים נמצא כאילו קונה את החמץ שבזפק, והמחמיר תבוא עליו ברכה. [חזון עובדיה הלכות פסח סט. ובמהדורת תשס"ג עמ' קכב. יביע אומר ח"י חאו"ח סי' לה אות כב].

כד אם נמצאת חטה שלימה במצה, ואין החטה מבוקעת, אף על פי כן ראוי להחמיר ליטול מסביב למקום החטה, ושאר המצה מותרת. ואם היתה החטה מבוקעת, ויש הפסד אם יזרוק את כל המצה, די בכך שיטול מן המצה מסביב למקום החטה. [הליכות עולם חלק א' עמוד רצב].

כה תערובת חמץ שנאסרה במשהו, ונפל ממנה לתערובת אחרת, במקום הפסד מרובה אין לאסור את התערובת השניה במשהו. [שו"ת יביע אומר חלק ט חאו"ח סימן עט אות ז]. ואף שיש אומרים שחמץ בפסח במשהו, הוא גם בנפל מתערובת ראשונה לשניה, במקום הפסד מרובה יש להקל בתרי משהו, אפילו לח בלח. [שם, בהערות לספר חכמה ומוסר. יביע אומר ח"י סי' לה אות יב].

כו חמץ בפסח שנתערב אצל גוי, או תערובת של הפקר, [שנתערב בה חמץ] יש אומרים שאינו אוסר במשהו. ויש חולקים. וכן חמץ שנפסל מאכילת הכלב ברשות הגוי בפסח, נחלקו הפוסקים אי הוי כחרכו קודם זמנו או לא.

כז אם נתערבה מצה של חמץ עם מצות כשרות, יש אומרים שאף אם התערובת נעשתה קודם האפייה אינה בטלה אפילו באלף, ויש חולקים ואומרים שאין דין דבר שבמנין אלא במצה אפויה, ולא בעיסה. וכן עיקר.

כח גוי שהשליך חמץ לקדרת ישראל, אסור במשהו. [ילקוט יוסף על המועדים, עמ׳ שנה].

כט אם עשו ריבה [מרקחת] קודם הפסח בכלי שבישלו בו חמץ, [ולא היה בו תערובת חמץ בעין, אלא רק טעם הבלוע בכלי], מותר לאכול ריבה זו בפסח, הואיל וסתם כלים אינם בני יומן, והוה ליה נותן טעם לפגם שמותר. ועוד, דחשיב כנותן טעם בר נותן טעם דהיתרא. החמץ נתן טעם בכלי, והכלי במרקחת, ועדיין הכל היתר, הואיל ונעשה קודם פסח. והאשכנזים נוהגים להחמיר בזה בפסח. [יחוה דעת חלק א סימן יא. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד סב. ובמהדורת תשס״ג עמוד קה. שו״ת יביע אומר חלק י׳ חאו״ח סימן לה אות יח]. ואין המורה הוראה רשאי להחמיר לספרדים בדינים אלו, ורק בתוך ביתו בצינעא רשאי להחמיר. [יביע אומר א׳ יו״ד סימן יא ס״ק כד. ירחון קול תורה אב תשס״ג עמ׳ כז].

ל מותר לכתחלה לשתות מים בפסח מן המים של המוביל הארצי או הכנרת, ולבשל ולאפות בהם בלי שום פקפוק. אף על פי שמשליכים חמץ לכנרת בעצם ימי הפסח או שופכים לכנרת שירי בקבוקי בירה וכדומה. ובלבד שיסננו את המים במסננת יפה קודם השימוש בהם לבישול ולאפייה. [ובלא״ה המים מהכנרת מגיעים לבתים כשהם מסוננים]. והמתחסדים עם קונם נוהגים לשאוב מים קודם הפסח, ולסננן יפה, כדי להשתמש בהם לכל ימי הפסח. והנוהגים כן תבוא עליהם ברכה. אבל אין צריך להחמיר להכין מים בשביל רחצה ושטיפת כלים. [שו״ת יביע אומר חלק ז׳ סימן מד].

לא מותר לשתות בפסח חלב מבהמה של גוי, ואין צריך לחקור ולדרוש אם האכילה חמץ בפסח. ואפילו אם יודע בודאי שהגוי האכילה חמץ בפסח, דעת פוסקים רבים להקל. והרוצה לסמוך על דבריהם יש לו על מה שיסמוך. [חזו״ע ח״ב מהדו״ק עמ׳ סד. ובמהדורת תשס״ג עמוד קטו. הליכות עולם ח״א עמוד שה].

לב יינות המיוצרים ביקבי כרמל מזרחי בראשון לציון, וביקבי אליעז, והמיועדים גם לצורך חג הפסח, ונתברר בשנת תשל״ה כי אירעה בהם תקלה, כי בבתי חרושת מסויימים יצרו את הספירט באותם מכונות שיצרו בהם קודם לכן ספירט העשוי מעמילן של דגנים, שהוא חמץ גמור, ומבלי להכשיר את המכונות ההם ייצרו בהם אחר כך ספירט מן היין, אשר עירבו אותו אחר כך בתוך המשקאות והיינות המיועדים לפסח, יש להכשיר משקאות אלה לפסח, ואין להחמיר בהם כלל. והליקר והארק והוודקא לסוגיהם השונים, מן הדין יש מקום להתיר לשתותם בפסח, ומכל מקום טוב להחמיר להמנע משתייתם, אבל מותר בהחלט להשהותם עד לאחר הפסח, ולשתותם אחר כך בלי שום פקפוק. [יביע אומר חלק ח׳ חלק אורח חיים סימן מג].

סימן תמז – דין נותן טעם לפגם

א נותן טעם לפגם מותר בפסח, לפיכך אם טעו ובישלו בפסח בכלי של חמץ, לאחר שעבר שיעור מעת לעת (כ״ד שעות תמימות) מזמן שנתבשל החמץ בכלי, התבשיל מותר בפסח. ואחינו האשכנזים מחמירים בזה. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד סד, ובמהדו׳ תשס״ג עמוד קיד].

ב תמרוקים ודברי קוסמטיקה לנשים, מותרים בפסח, מכיון שנפסלו מאכילת כלב קודם הפסח. וכן טבק הרחה כשר, שאפילו אם נעשה בכוהל חמץ, דינו כחרכו קודם זמנו, ומכל שכן שבארץ ישראל רוב הספירט מופק מדברים שאינם חמץ, וכל דפריש מרובא פריש. [חזון עובדיה על פסח מהדורא קמא שם]

ג טבליות וכדורי הרגעה, נגד מיחושי ראש וכאב שינים, מותר להשתמש בהם בפסח, אפילו יש בהם תערובת חמץ (עמילן של חטה), כל שטעמם פגום וכבר נפסלו מאכילת הכלב קודם הפסח, ובולעים אותם כמות שהם. ואם נזקק לתרופות בפסח עצמו, מותר לקנות מבית מרקחת של גוי תרופות שיש בהם חמץ ונפסלו מאכילת הכלב. וכל זה בחולה שחלה כל גופו, ואף על פי שאין בו סכנה, אבל אם הוא מיחוש בעלמא, אין להתיר. וטבליות שמוצצים אותם וטעמם טוב אסור למצוץ מהם בפסח לרפואת דלקת-גרון וכיוצא בזה, אלא אם כן נתברר שנעשו בעמילן של תירס או של תפוחי אדמה. ומה טוב לבקש מהרופא בעת רישום התרופות (רצפט) שירשום לו תרופות שאינן מכילות חשש חמץ כתחליף לאלה שיש בהן חשש תערובת חמץ. ובזמנינו רוב הטבליות עשויות ללא חמץ כלל, אלא עשויות עם עמילן הנעשה מקטניות, (ואפילו המיעוט שמעורב בהם חמץ, החמץ נפסל מאכילת כלב לפני הפסח), הילכך בודאי שיש להתיר לחולה שאין בו סכנה לקחתם בפסח, וחלילה לחולה כזה להחמיר על עצמו ולהפסיק לקחת הכדורים הנחוצים לו על פי הוראת רופא מומחה במשך הפסח, ובפרט במקום שיש חשש הכי קטן שהוא יגיע על ידי זה למצב אפילו של ספק סכנה. [ספר נשמת אברהם עמוד רסו. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד סז. ובמהדורת תשס״ג עמ׳ קכו. יחוה דעת ח״ב סי׳ ס].

ד חולה שיש בו סכנה ויודע שיצטרך להשתמש בפסח בתרופה שיש בה חמץ, יש לו לקנות התרופה קודם פסח, ויכוין בפירוש שאינו רוצה לזכות בחמץ שבתרופה, ויניח אותה במקום מוצנע, וכשיצטרך יקח ממנה בכל פעם כפי הצורך, ואם התרופה טעימה לחיך, טוב שיתן בתוכה דבר מר, שתהיה שלא כדרך הנאתה, ובעודה בכפו יבלענה. [עיין בספר נשמת אברהם סימן תסו. הובא בחזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג עמוד קכב].

ה אף על פי שמעיקר הדין מותר להשתמש בפסח להדחת כלים בחומרי ניקוי פגומים אף שאין להם הכשר לפסח, מכל מקום מאחר וכיום יש הכשר גם לחומרי ניקוי, מהיות טוב להשתמש רק בדברים שיש בהם הכשר לפסח. אבל אם נקלע למקום שאין שם חומרי ניקוי כשרים לפסח, מותר להשתמש בחומרי ניקוי פגומים בלא הכשר, וישטוף הכלים במים.

סימן תמח – חמץ שעבר עליו הפסח

א כל המשהה חמץ ברשותו בפסח, ביטל מצות עשה, שנאמר: "תשביתו שאור מבתיכם", ועובר על לא תעשה, שנאמר: "לא יראה לך חמץ", לפיכך קנסוהו חכמים ואמרו (פסחים כח.): חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה. והחמץ הזה נאסר בהנאה בין לו בין לאחרים. ואפילו אם לא ידעו אותם אחרים שזהו חמץ שעבר עליו הפסח, היודע חייב להודיעם ולהפרישם להצילם ממכשול שלא יאכלו ממנו. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד מג. ובמהדורת תשס"ג עמוד סט. שו"ת יחוה דעת חלק ג' סימן כח].

ב גם מי שבדק החמץ בארבעה עשר בניסן כדת, וביטלו אחר כך באמירת "כל חמירא דאיכא ברשותי דחזיתיה ודלא חזיתיה", אסור לו מדברי סופרים להשאיר חמץ בעין ברשותו בימי הפסח, ואפילו חמץ על ידי תערובת אסור להשאירו ברשותו, אלא ימכרנו לגוי כדת (באמצעות הרבנות הראשית המקומית שעושים את המכירה לגוי כדין תורה), או יבערנו לגמרי. ואם נשאר החמץ ברשותו ולא מכרו לגוי הרי הוא אסור בהנאה, (כדין חמץ שעבר עליו הפסח, שקנסוהו חז"ל על שלא ביערו מרשותו), מפני שחששו חכמים וגזרו שמא לא יפקירנו כדת, ויערים ויאמר שהפקירו. (או שמא לא יפקירנו בלב שלם). ואפילו השאיר את החמץ ברשותו באונס אם לא ביטלו נאסר בהנאה. ויש אומרים שאפילו אם ביטל החמץ וגם היה אנוס או שוגג במניעת ביעורו, אף על פי כן נאסר בהנאה. ויש חולקים ומתירים כשיש שני צדדי היתר, דהיינו כשביטלו, וגם היה אנוס בדבר. ואם יש הפסד מרובה יש מקום לסמוך על דעת המתירים. והכל לפי ראות עיני הדיין. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס"ג, עמוד ע]

ג יש מגדולי הפוסקים הסוברים שאם הוציאו מרשותו לגמרי והפקירו באופן ברור מותר לחזור ולזכות בו אחר הפסח, ויש חולקים. ואם היו עדים בעת שהפקיר החמץ וביטלו, באופן שאין לחוש להערמה, מותר לחזור ולזכות בו אחר הפסח, אם יש הפסד מרובה בדבר. וטוב שירבה עליו חמץ אחר המותר באכילה ולבטלו ברוב אחר הפסח. ואם יש ספק בעיקר חימוצו, יש להקל גם בלי הפסד מרובה. לפיכך קמח מחטה לתותה, שמחמת שכחה לא נמכר לגוי קודם הפסח כדת, ועבר עליו הפסח, אם ביטל החמץ קודם הפסח, יש להתיר הקמח אחר הפסח. [שו"ת יביע אומר ח"ט חאו"ח סי' לט. חזון עובדיה פסח עמ' מד, ובתשס"ג עמ' עד].

ד גוי שהביא לישראל חמץ בשביעי של פסח סמוך לערב, אין לקבל ממנו על מנת לאוכלו במוצאי החג, וגם לא יהיה ניכר מתוך מעשיו שהוא חפץ בו, ונכון שיאמר בפירוש שאינו רוצה שתקנה לו רשותו. [יחוה דעת ח"ב עמ' רמ, וסי' סד. וח"ג סי' כח. חזו"ע פסח מהדורת תשס"ג עמ' קכג].

ה מותר לאכול חמץ בשבת שלאחר שביעי של פסח, ואין בזה איסור משום מוקצה, וכן חמץ שנמכר לגוי כהלכה, מותר לאוכלו ביום שבת שלאחר שביעי של פסח, ולא אמרינן מיגו דאיתקצאי בבין השמשות במוקצה מחמת יום שעבר. ובלבד שלא יטול מהחמץ בעצם יום השביעי של פסח, שאם כן הרי הוא עובר עליו בבל יראה ובבל ימצא. וגם הוא חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה. [יחוה דעת ח"ב סימן סד. יביע אומר חלק ט' חאו"ח סי' מו].

ו מי שגזל חמץ מחבירו קודם הפסח, ועבר עליו הפסח, ואמר לנגזל אחר הפסח, הרי שלך לפניך, אסור בהנאה לנגזל. [הערות מרן אאמו"ר שליט"א בספר חכמה ומוסר].

ז יש אומרים שחמץ שעבר עליו הפסח, אסור גם להריח בו, אם נותן ריח. [יביע אומר ח"ו סי' לד סק"ד].

סימן תמח סעיף ג' – מכירת חמץ

א כבר פשט המנהג לסמוך על מכירת החמץ שעושים בערב פסח, ואין להרהר אחר המנהג. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס"ג, עמוד ע]

ב המוכר את חמצו לגוי באמצעות הרבנות, נכון שלא יכלול את הכלים שנמצא החמץ בתוכם, בשטר המכירה, כדי שלא יצטרך להטבילם במקוה טהרה לאחר הפסח, וכדין הקונה כלים מן הגוי. ואם עבר וכלל הכלים בשטר המכירה, יש להצריכם טבילה בלי ברכה, בין בכלי מתכות, בין בכלי זכוכית. ואם רוצה למכור חנותו לגוי ביחד עם החמץ שבתוכה, יעשה שאלת חכם. [שו"ת יביע אומר ח"ו חיו"ד סימן יא. ושו"ת יחוה דעת חלק ג סימן כד. הליכות עולם ח"א עמוד רפב].

ג אין לקנות שום מצרך שיש בו חמץ, לאחר הפסח, בין מאכל בין משקה (כגון בירה), אלא מבעלי מכולת וצרכניה שמכרו את החמץ שלהם לגוי, על ידי הרבנות המקומית כנהוג, או על ידי תעודה מתאימה, כדי שלא יכשל בחמץ שעבר עליו הפסח. אבל אסור לקנות מיהודי לא דתי שאינו שומר תורה

ומצות, שיש לחוש פן לא מכר חמצו לגוי על ידי הרבנות המקומית, קודם לפסח, כנהוג. ואפילו הוא אומר שמכר חמצו קודם הפסח, אין לסמוך על דיבורו, מאחר שנהוג לתת תעודה מתאימה מהרבנות המקומית בתאריך של אותה שנה המאשרת דבר המכירה, לפיכך אין להאמינו עד שיראה את האישור הנ"ל. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד מד. ובמהדורת תשס"ג עמוד ע'. שו"ת יחוה דעת חלק ג סימן כח].

ד לכתחלה אין ראוי למכור את החמץ באופן עצמאי, שהרי יש מחלוקת בפוסקים באיזה קנין הגוי קונה. ולכן צריך למכור את החמץ באמצעות רבנות מקומית וכדומה. ומיהו מי שעבר ומכר את החמץ לגוי באופן פרטי, כגון בקנין כסף וכדומה, אין החמץ נאסר בהנאה כדין חמץ שעבר עליו הפסח, אלא המכירה תופסת מספק, וספק דרבנן לקולא.

ה זקן או חולה שאינו יכול למכור את החמץ בעצמו, יכול למנות שליח שיחתום במקומו על השטר של הרבנות וימכור את החמץ בשבילו. ומי שמכר את החמץ של שכנו בלי להודיע לו, וחשב בדעתו שיש בזה מצד זכין לאדם שלא בפניו, בדיעבד המכירה מועילה שלא לאסור את החמץ, מדין חמץ שעבר עליו הפסח. אבל לכתחלה אין למכור את החמץ של חבירו בלי לקבל ממנו רשות ושליחות, כי יש אומרים דזכין לאדם שלא בפניו, אבל לא זכין מאדם שלא בפניו. [קצות החושן סימן רמג. וראה בילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק ז' הערה יא, במהדורה אחרונה עמ' שער].

ו מי שמכר את החמץ ופירט את המקום שהחמץ נמצא בו, ואחר הפסח נתברר לו שהיה לו בקבוק ויסקי [חמץ] בתוך הארון שלא ידע על קיומו, בדיעבד אין הויסקי נאסר כדין חמץ שעבר עליו הפסח.

ז תושב ארץ ישראל שיש לו חמץ בארצות הברית, ולפני ערב פסח ביקש מהרב המקומי למכור לו את החמץ לגוי, והרב מכר את החמץ בערב פסח לפני זמן איסורו שם, אבל לפי שעות ארץ ישראל, היה זה בשעות אחר הצהרים, שכבר נאסר החמץ בארץ ישראל, נחלקו האחרונים אם יש ללכת בזה אחר מקום המצאו של החמץ, או אחר מקום בעליו של החמץ. ומכיון דהא דקיימא לן חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה הוא רק מדרבנן, משום קנסא שעבר על בל יראה, בכהאי גוונא שלא יצא הדבר מכלל ספק, הוי ספק דרבנן ולקולא. והחמץ מותר לאחר הפסח. וטוב שיבטל אותו ברוב חמץ שנמכר כדת. וכן מי שהגיע מארצות הברית ונתן הרשאה למכור שם את החמץ שיש לו שם, ומכרו בארץ ישראל אחר שהגיע זמן איסורו, בדיעבד המכירה תופסת, למרות שהבעלים היו בארץ ישראל. אך לכתחלה נכון שיאמר להם שימכרו את החמץ בזמן שגם בארץ טרם הגיע זמן איסורו. [טהרת הבית חלק ב' עמוד רפ. חזון עובדיה פסח מהדורת תשס"ג עמ' סב].

ח שליח שנתמנה על ידי הרבנות המקומית לערוך את מכירת החמץ, רשאי למסור את שמות המוכרים לרבנות באמצעות הטלפון, ואינו צריך שיבא בעצמו לרבנות למסור את השמות. אולם אם יש לו אפשרות לבוא בעצמו ולמסור את הרשימה, עדיף שיעשה כן. ויש אומרים שנכון לדקדק לשלם לרב איזה תשלום עבור טירחתו במכירת החמץ.

ט בעל חנות מכולת הרוצה לקנות קודם הפסח כמות גדולה של איטריות, ועוגיות יבשות [קיסמין מלוחים] ומשקה בירה, כדי שיהיה לו למוכרם מיד אחר הפסח, ומוכר את כל החמץ שקנה לרבנות, לכתחלה אין ראוי לעשות כן.

י המקדש אשה בחמץ האסור מדרבנן, ובשעות דרבנן, יש לחוש לקידושיו, וצריכה גט. [שובע שמחות חלק א' חופה וקידושין עמוד תז, ילקוט יוסף על הלכות ערלה פרק ב' הערה כא].

סימן תנ – ישראל וגוי שיש להם שותפות

א ישראל ששאל או לוה ככר חמץ מחבירו קודם פסח, צריך לפורעו ככר אחר לאחר הפסח, ואין בזה משום חמץ שעבר עליו הפסח, כיון שאכלו ואינו בעין. ואם אינו פורעו, יש בו משום גזל, ומותר לפורעו מעות אפילו בפסח. [חזון עובדיה הל' פסח עמוד סט. ובמהדורת תשס"ג עמוד קכג].

סימן תנא – דיני הגעלת כלים

א כלים שמשתמשים בהם בחמץ, אסור להשתמש בהם בפסח מבלי שיכשירם, ומשעת איסור אכילת חמץ בערב פסח אסור להשתמש בהם בלי הכשר. וכפי תשמישו של הכלי כך הכשרו, וכמו שיתבאר להלן. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד סט, ובמהדורת תשס"ג עמוד קכד].

ב בכל כלי הולכים אחר רוב תשמישו לענין הכשרתו לפסח, שאם השתמשו בכלי זה ברוב פעמים באמצעות רוטב, הכשרו בהגעלה, ואם רוב פעמים השתמשו בו ביבש, צריך ליבון.

ג אולם כלי שרוב תשמישו היה בהיתר, ופעם אחת השתמשו בו בחמץ, אין הולכים בזה אחר רוב תשמישו, אלא כלי זה צריך הכשר. ולכן מיחם של מים חמים שנותנים עליו איזה פעמים בורקס לחממו, אין להשתמש במיחם זה בלי הכשר לפסח כדת. וכן סכין המיוחדת לחיתוך לחם, אם השתמשו

בסכין זה פעם אחת לחיתוך עוגה חמה, או הכניסו את הסכין לחמין שיש בו חטה, או שחתכו איזה פעם שניצל חם שטיגנוהו עם קמח, או פיצה חמה, וכדומה, צריך להכשיר את הסכין. וכן תיון המשמש למי-תה בלבד, שמסתמא נגע בלחם כשהוא חם, צריך הכשר כדת. [ילקו״י איסור והיתר ג׳ עמוד תע. ובילקו״י מועדים מהדו׳ תשס״ד עמ׳ תקצה]

ד שפודים ואסכלאות שצולים בהם בשר על האש, ופעמים שמערבים בהם חמץ, הואיל ודרך תשמישם בלי אמצעות נוזלים, צריכים ליבון באש עד שיהיו ניצוצות של אש ניתזים מהם. אבל הגעלה אינה מועילה להם לכתחלה. שמשום חומרא דחמץ אנו חוששין להסוברים דחמץ שמו עליו והכלי דינו כבלע איסור. ובדיעבד אם הכשירם בהגעלה ובישל או צלה בהם אפילו בתוך מעת לעת, יש להתיר המאכל, שיש לסמוך על הסוברים דחמץ בפסח חשיב היתרא בלע. ומכל שכן אם היה לאחר מעת לעת, שאפילו להמחמירים בנותן טעם לפגם בפסח, בזה יש להקל. ואם אין ידוע אם מערבים בהם חמץ די להם בהגעלה, אבל הכשר צריך מחשש שמא במשך השנה כולה בלע חמץ. [חזו״ע עמוד ע, ובתשס״ג עמ׳ קכו].

ה תבניות שאופים בתוכם חלות בתנור, צריכים ליבון באש עד שיהיו ניצוצות אש ניתזים מהן, ולכן התבניות של תנורי אפייה חשמליים, יש ללבנם באש. וכיון שא״א ללבנם כך, נכון החליפם בתבניות חדשות. ויש חולקים ומתירים אותו בהגעלה, והמיקל יש לו על מה שיסמוך. [והתנורים עצמם ראה להלן סעיף ח׳]. [חזון עובדיה הלכות פסח מהדו״ק עמו׳ עא. אבל במהדו׳ תשס״ג עמו׳ קלב, ועמ׳ קלד כתב, דכעת נראה לי דהמיקל יש לו ע״מ שיסמוך מטעם ספק ספיקא, כיעו״ש.].

ו ציפוי שעושים האומנים לקדרות ויורות ישנים, אף שהציפוי נעשה אחר ליבון קל על האש, יש להחמיר להצריכם בכל זאת הגעלה לפסח גם אחר הציפוי. ועל כל פנים מועילה להם הגעלה אחר הציפוי, ואין הציפוי חוצץ בין הכלים למי ההגעלה. [שו״ת יביע אומר חלק ז׳ סימן מה. הליכות עולם ח״א עמוד רפג]

ז כלים ישנים שציפו אותם כנ״ל, אינם צריכים טבילה אף שהציפוי נעשה על ידי אומן גוי. [שו״ת יביע אומר חלק ז׳ סימן מה אות ד׳].

ח תנור אפייה חשמלי, יש לנקותו היטב עד כמה שהיד מגעת, ולהמנע מלהשתמש בו עשרים וארבע שעות קודם ההכשר, ואחר כך ידליקו את התנור בחום הגבוה ביותר שאפשר, וישאירוהו דולק כשעה, ודי בזה. [חזו״ע הלכות פסח עמוד עג. יחוה דעת חלק ב׳ סימן סג].

ט תנור אפייה גדול המופעל באמצעות חשמל, ואופים בו במשך כל השנה חמץ, ורוצים להכשירו לאפות בו מצה עשירה לספרדים הנוהגים היתר במצה עשירה בפסח, והאפייה נעשית על ידי רשת שרשראות ברזל הקבועים ליד התנור, שעליהם נותנים הבצק של העוגות, ומופעלים על ידי חשמל באופן אוטומטי שנכנסים אל תוך התנור הלוהט, ויוצאים כשהם אפויים מצד השני של התנור, ואי אפשר לפרק המכונה כדי ללבן באור, הדרך להכשיר את התנור הוא באופן כזה: יש להפסיק את האפייה של עוגות החמץ בערב שבת, ולחדש את העבודה לצורך המצה עשירה לאחר השבת, כדי שהתנור ועמו השרשראות יהיו נותן טעם לפגם, אחר ששהו מעת לעת מבלי אפיית חמץ, ואחר שינקו אותם היטב שלא ישאר שום חשש חמץ בעין, ולשפשפם היטב במברשת במי אמה או אקונומיקה, מהדברים הפוגמים בודאי, כדי לוודא שאפילו אם נשאר כל שהוא חמץ בין הסדקים כבר נפגם על ידי כך. והואיל וכל מעשה האפייה של המצה עשירה נעשה קודם הפסח, בשעה שהחמץ מותר באכילה, יש להתיר באופן הנזכר, משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא. [יביע אומר ח״ט חאו״ח סי׳ מה]. הכשר תנור מיקרו גל

הכשר תנור מיקרו גל

י בענין הכשר המיקרו גל, יש להבחין בין שני סוגי המיקרו-גל המצויים כיום. יש כאלה שיש בהם גם גופי חימום [השחמה], ודינם כדין הכשר תנור אפייה רגיל, שלאחר שימתינו עשרים וארבע שעות בלי לבשל ולחמם בו, ינקו היטב את המכשיר, וידליקו את גופי ההשחמה בחום הגבוה ביותר, במשך כשעה, ובזה התנור כשר לפסח. ויש תנורי מיקרו גל שאין בהם גופי חימום, אלא פועלים רק באמצעות קרינה. ותנורים אלה אם הם משמשים על פי רוב רק לחימום המאכלים, ולא לבישול, יש אומרים שאינם צריכים הכשר כלל, מאחר שאין הדפנות מגיעות ברוב פעמים לחום שהיד סולדת בו. ואף אם איזה פעם חיממו שם איזה דבר מאכל במשך כמה דקות, והדפנות הגיעו לחום שהיד סולדת בו, מכל מקום הולכים אחר רוב פעמים. ויש חולקים. ולכן לענין חמץ בפסח נכון להכשיר את המיקרו גל לפסח על ידי שינקו אותם היטב, ויניחו כוס שיש בתוכה מעט מים ומעט חומר ניקוי, [אבל לא אקונומיקה], וירתיחו את המים במשך מספר דקות, עד שדפנות התנור יספגו את האידים. ונכון להוסיף עוד חומרא להשתמש במיקרו-גל בפסח רק באמצעות קופסת קרטון או פלסטיק סגורה היטב. [ויש המסתפקים בדרך הראשונה, או בחימום בתוך קופסא סגורה]. ואם משתמשים בתנור המיקרו גל גם לבישול, וכן תנורי מיקרו גל שבחנויות שהשימוש בהם הוא תדירי יותר, ומסתבר שהחום בדפנות מגיע ליד סולדת בו ברוב פעמים, ראוי להחמיר שלא להשתמש בו כלל בפסח. [ראה במה שכתבנו בס״ד בספר אוצר דינים לאשה ולבת עמ׳ שט, ובמהדורא החדשה עמוד דיני פסח. ובילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג׳ עמוד קסז. ובילקוט יוסף על המועדים מהדורת תשס״ד עמוד תר. והצענו כל הדברים בטעמיהם ונימוקיהם בפני מרן אאמו״ר שליט״א והסכים עמנו לדינא].

יא מדיח כלים חשמלי הפועל על ידי שטיפה ברותחין עם חומרי ניקוי פגומים, מותר להשתמש בו בפסח ע״י שינקו היטב את המכונה מכל לכלוך. ונכון שגם יפעילו את המכונה בשטיפה ברותחין עם חומרי ניקוי פגומים. [וראה מה שכתבנו בס״ד בכיו״ב בס׳ אוצר דינים לאשה ולבת עמ׳ שג. ובספר איסור והיתר מהדו״ק עמ׳ קנב, ובאיסור והיתר כרך ג׳ עמוד תפד].

יב תבנית של פשטידה, שנותנים בה מעט שמן, הכשרתה על ידי ליבון. ויש חולקים ומתירים את התבנית בהגעלה, מאחר שנותנים בה מעט שמן, והמיקל יש לו על מה שיסמוך. [יחוה דעת ח״א סי׳ ז. ובחזו״ע החדש על פסח עמ׳ קלד כתב, דכעת נ״ל דהמיקל יש לו ע״מ שיסמוך מטעם ספק ספיקא. ע״ש].

יג סיר-עוגה שאופים בו חמץ בכל ימות השנה, יש אומרים שאין לו תקנה בהגעלה, אף על פי שטחין בו שמן לבל תשרף העוגה. ומכיון שאי אפשר ללבנו שמא יפקע בחום האש, יש לקנות חדש לפסח. ויש חולקים ומתירים אותו בהגעלה, והמיקל יש לו על מה שיסמוך. [חזון עובדיה הלכות פסח מהדו״ק עמוד עג. יחוה דעת ח״א סי׳ ז. ואמנם בחזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג סיים שהמיקל יש לו על מה לסמוך, וכנ״ל].

יד סירים שמבשלים בהם על האש, צריכים הגעלה במים רותחים בכלי ראשון שעל האש, או על ידי חשמל. ואם הגעיל בכלי ראשון שלא על האש ובישל בו, מותר. וקודם צריך לרוחצם היטב מכל לכלוך וחלודה. ואין מועיל להם הכשר על ידי עירוי מכלי ראשון, כי כבולעו כך פולטו. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד עג, ובמהדורת תשס״ג עמוד קלו].

טו סיר לחץ צריך הגעלה, וגם הגומי שבכיסוי, יש להגעילו לאחר שינקוהו היטב, ואין מועיל לו עירוי מכלי ראשון. [חזון עובדיה על פסח עמוד עד, ובמהדורת תשס״ג עמוד קלו].

טז אזני הכלים שתקועים על ידי מסמרים, יש להסיר מהם כל לכלוך קודם ההגעלה, ולשפשפם במי אמה ובורית כדי לנקותם, ורק לאחר מכן יגעילם עם הכלים. [חזו״ע עמוד עד].

יז מכסאות הסירים והידיות צריכים הגעלה. [שם].

יח כלי אלומיניום שמצוי בתחתיתם כעין גומות שחורות, צריך לנקותם עד כמה שיוכל לפני ההגעלה. ויש מי שאוסרם בהגעלה, מפני שקשה מאד להסיר השחרות לגמרי, אך לדינא אין להחמיר. ומכל מקום כלים שהכשרם על ידי ליבון, אין צריך לנקותם מחלודה.

יט מדוכה [מכתשת] בין של אבן בין של מתכת מותרת בהגעלה, לאחר ניקוי היטב בפרט מבפנים, ויש אומרים שאין להכשירה על ידי ליבון, שהרי חושש שהכלי יתקלקל ולא ילבנה כראוי. וכל זה כשהשתמשו בה בדבר חריף, אבל אם השתמשו בה בצונן בלבד, אין צריך להגעילה, ודי לה בשפשוף ונקיון היטב. [חזון עובדיה על פסח מהדו״ק עמ׳ עד, ובמהדו׳ תשס״ג עמ׳ קלו].

כ סכיני מטבח מגעילם בכלי ראשון אפילו לאחר שהעבירוהו מעל האש, ובלבד שהמים יהיו חמים שהיד סולדת בהם. וכן בניצב של הסכין המחובר על ידי מסמרים, יש לנקותו היטב על ידי שפשוף במי אמה ובורית ואחר כך יגעיל הסכין עם הקתא. ומי שאפשר לו יקנה סכין מיוחדת לפסח. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד עה, ובמהדורת תשס״ג עמוד קלז].

כא החצובה שהיא הברזל שאצל האש, שמניחים עליה הסיר, או המחבת, יש לנקותה היטב ולהגעילה ברותחים, ואם עירה מכלי ראשון הוכשרה בכך. וכן הדין לכיריים של גאז, וכן למקום האש עצמו, שיגעילם אחר ניקוי ושפשוף היטב. [חזון עובדיה על פסח מהדו״ק עמוד עה, ובמהדורת תשס״ג עמוד קלז. יביע אומר ח״י חאו״ח סי׳ לה אות י׳. ובהערות לרב פעלים ח״ד סי׳ יז. ומכאן משמע דכל שפעמים בלע חמץ צריך להכשירו, ובזה אין הולכים אחר רוב תשמישו].

כב פלאטה חשמלית די שישפוך עליה רותחים מכלי ראשון, לאחר שינקה אותה היטב מכל חשש חמץ בעין, ואף שפעמים מניחים עליה לחם לחממו, הרי הבליעה נשרפת מיד מחום האש הצמור לפח הפלאטה. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג עמוד קלח. וראה עוד בילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג׳ עמוד תסד. ובילקוט יוסף מועדים מהדורת תשס״ד עמוד תקצט].

כג מחבת שמטגנים בה עם שמן, דיה בהגעלה, ואינה צריכה ליבון. וכן בכל השנה הרוצה להכשיר מחבת של בשר להופכה למחבת של גבינה, או להיפך, מכשירה על ידי הגעלה. אולם בשאר איסורין המחבת צריכה ליבון באש. ובמקום צורך יש מקילין באופן שטיגן בה כבד, להגעילה אחר מעת לעת. [יחוה דעת חלק א׳ סימן ז. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד עה, ובמהדורת תשס״ג עמוד קלח].

כד מחבת שמטגנים בה בלי שמן כלל, אין להכשירה בהגעלה. וכיון שאי אפשר בליבון לא ישתמש בה בפסח. [ילקוט יוסף על המועדים].

כה טסין של נחושת הנקראים ״טאבסינים״, שאופים בהם בתנור, ונותנים בהם מעט שמן כדי שלא תשרף הפסטיל, ואופים בהם פסטיליא של חמץ, לכתחלה יש להחמיר להצריכם ליבון. ומכל מקום המיקל להגעילן יש לו על מה שיסמוך. וכלי נחושת שמלבנים אותן בבדיל מהותך, ולאחר מכן מגעילים אותן במים רותחים, הגעלה זו מועילה לפסח, ואין ציפוי הבדיל מעכב הכלי מלפלוט הבלוע בו בשעת ההגעלה. [יביע אומר חלק י׳ סימן לה אות ה׳, דף נה: מרן אאמו״ר שליט״א בהערותיו לספר חידושי דינים עם הערות מהרי״פ פערלא. חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג עמוד קמב].

כו יש לשטוף את הכלים במים צוננים, מיד לאחר ההגעלה כשמוציאים את הכלי מהמים הרותחים. ואם לא שטף בצונן מועילה ההגעלה. [שם, ובמהדורת תשס״ג עמוד קמב].

כז קערות של מתכת שמערים לתוכן תבשיל מכלי ראשון, די להכשירם על ידי עירוי מכלי ראשון, אבל אם מערה עליהם מכלי שני לא הוכשרו בכך. ואפילו אם עירה עליהם מים חמים מכלי טרמוס לא הוכשרו בכך, שדינו ככלי שני. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד עו. ובהערות מרן אאמו״ר בס׳ חידושי דינים מהר״פ פערלא. יביע אומר ח״י חאו״ח סימן לה אות יט].

כח צלחות של מתכת, וכן כפות שדרך להשתמש בהם בכלי שני, שמערים לתוכם תבשיל מהקדירה, די להכשירם על ידי שיכניסם למים רותחים שבכלי שני. דהיינו שיערו רותחים מכלי ראשון אל תוך קערה גדולה, ויכניסו לתוכה את הצלחות והכפות הללו. ואם עשה להם הגעלה מכלי ראשון או על ידי עירוי מכלי ראשון, כל שכן שהוכשרו בכך. ובדיעבד אם לא הכשיר את הכלי שני ובישל בו בליל פסח, שהוא תוך מעת לעת לשימושו בחמץ, התבשיל מותר. [יביע אומר ח״ג סי׳ כד. וחזון עובדיה פסח עמוד עו, ובמהדו׳ תשס״ג עמ׳ קמד].

כט שינים תותבות יש לנקותם היטב שלא ישאר בהם שום חשש חמץ בעין, ואין צריך להגעילם, אך טוב שיערה עליהם מים חמים מכלי ראשון. [יביע אומר חלק ג סימן כ. וחלק ד׳ סי׳ לא. יחוה דעת ח״א סי׳ ח. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד עו, ובמהדורת תשס״ג עמו׳ קמה].

ל כלי כסף וזהב, וכלים שמשתמשים בהם בצונן, כגון כוסות, בין מתכת בין חרס וניילון, הכשרם על ידי שטיפה והדחה בלבד, אף שפעמים נותנים בהם חמץ רותח. כיון שרוב תשמישן אינו אלא בצונן, ולא הלכו בכלי אלא אחר רוב תשמישו. ואם נשתמש בהם בחמץ חם בתוך מעת לעת, יש להחמיר ולהכשירם בחמין, כדרך תשמישם בחמין. ודוקא כשאינם בני יומן יש להתירם בשטיפה והדחה בצונן. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד עז. ובמהדורת תשס״ג עמוד קמז].

לא מקרר חשמלי [פריזי׳דר] דיו בשטיפה וניקוי היטב להכשירו לפסח. [שם].

לב סיפולוקס ומתקן הסודה-סטרים, די להם בשטיפה וניקוי היטב במים צוננים. [שם].

לג כלי חרס לא מועיל להם שום הכשר, אם השתמשו בהם בחמין במשך השנה, שהתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו [לשון דופי בליעתו] לעולם. שנאמר: וכלי חרס אשר תבושל בו ישבר (ויקרא ו, כא). ולכן יש להצניעם במקום מיוחד כדי שלא ישכח וישתמש בהם בימי הפסח. וטוב לסוגרם בארון ולהצניע המפתח. [חזון עובדיה שם תשס״ג עמוד קמט].

לד כלי חרס שהשתמש בהם בצונן במשך השנה, כגון שנתן בתוכם שכר שעורים [בירה], ושהו שם כ״ד שעות, אפשר להכשירם על ידי עירוי שלשה ימים בצוננים, שימלאם במים צוננים למשך כ״ד שעות, ואחר כך ישפכם, וימלאם מים לכ״ד שעות, ואחר כך ישפכם ויעשה כן פעם שלישית, ובזה הוכשרו לפסח. ואם נשארו המים בתוכם כמה ימים, לא עלו לו אלא ליום אחד בלבד. וכן אם שפך המים קודם שעמדו בכלי כ״ד שעות, לא עלו לו אותם המים לכלום. ואם הגעילם הוכשרו בכך. [שם].

לה כלי חרס שעבר עליהם י״ב חודש, יש מי שהתיר להשתמש בהם בפסח. וחלקו על דבריו דלא מהני יישון י״ב חודש בכלי חרס. וכן הדין לגבי כלי חרס שהשתמשו בהם באיסור, ואמנם אם השתמשו בהם בכלי שני יש להקל. והנכון הוא לרווחא דמילתא להגעילן ג׳ פעמים. [שו״ת יביע אומר חלק י׳ חאו״ח סימן לה אות ז׳ דף נו.].

לו כלי פורצלייך [פרפורי] דינם ככלי חרס, ואם נשתמשו בהם בחמין, אין להם הכשר. וכל שכן שיש להחמיר בכלי חרסינה המצופים כעין פורצליין, שהם אסורים ככלי חרס ממש. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד עח, ובמהדורת תשס״ג עמוד קנא].

לז הכיור שרוחצים בו הסירים והצלחות, אפילו הוא מחרסינה, יערה עליו רותחים ומותר להשתמש בו בפסח. [ונכון לערות עליו רותחים ג׳ פעמים]. וכן שיש של מטבח, יערה עליו רותחים. ויש מחמירים לצפותו בנייר כסף בפסח, והוא חומרא בלבד. [ראה מה שכתבנו באיסור והיתר עמ׳ קנ. ובאיסור והיתר כרך ג׳ עמוד תעה. וע״ע בחזון עובדיה על הלכות פסח עמ׳ עח-חצר, ובמהדורת תשס״ג עמוד קנא, וקס].

לח כלי עץ ואבן, וכלי עצם, דינם ככלי מתכות להכשירם בהגעלה, או בעירוי מכלי ראשון, או כלי שני, כפי שהשתמשו בהם במשך השנה. וכן כלי פלסטיק וניילון ובקליט, כדרך תשמישן כך הכשרן. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמ׳ עח, ובמהדורת תשס״ג עמוד קנא].

לט כלי זכוכית אינם בולעים ואינם פולטים כלל, ואינם צריכים הכשר לפסח כלל, אפילו היה בהם משקה חמץ זמן רב, כגון בקבוקי בירה, ודי להם בהדחה בצוננים היטב. והדין כן גם בכלי הזכוכית בזמנינו, דאף שיש הטוענים שבזמנינו כלי הזכוכית בולעים מעט, מכל מקום הבליעה היא כל כך מועטת, ובאה קימעה קימעה, וסתם כלים אינן בני יומן, לפיכך הקילו בכלי זכוכית. [הר״ן פסחים]. והאשכנזים נוהגים להחמיר בזכוכית כמו בחרס. [ויכולים להקל אם אפשר להגעיל את כלי הזכוכית. וטוב שיגעילם ג׳ פעמים]. וכלי זכוכית כמו בקבוקי בירה, מותרים בלא הכשר, אלא בשטיפה היטב ג׳ פעמים. ויש

מהספרדים שנהגו בחו״ל להחמיר בזה, [כמו יוצאי בבל], ולאחר שעלו לארץ שלא על דעת לחזור לבבל, יכולים להקל כדעת מרן, אפילו בלי התרה. ומכל מקום נכון שיעשו התרה על מנהגם להחמיר. ואף אותם שבחרו להמשיך בארץ ישראל כמנהג אבותיהם להחמיר בזה, רשאים בניהם לשנות מנהגם מיד לאחר נישואיהם, ואינם צריכים לעשות התרת נדרים, ואין לחוש בזה משום ואל תטוש תורת אמך. ואף בבגדאד לא החמירו בזה אלא בפסח, אבל בבשר בחלב נהגו גם שם להקל. וגם האשכנזים יכולים להקל בכלי זכוכית לענין בשר בחלב, בזה אחר זה, אפילו השתמש בהם בחמין. [כ״ה באבות דרבי נתן, וכ״ד כמה ראשונים, וכ״פ מרן בש״ע. ואמנם דעת הרמב״ם דכלי זכוכית בולעים ופולטים, ומה שכתב בדעתו בערך השלחן דאיירי רק לענין טבילת כלים, הנה בפירוש המשניות ע״ז פ״ה מי״ב מבואר להדיא בדבריו דקאי לענין הכשר כלים. ועל כל פנים אין לנו אלא דעת מרן הש״ע. וראה באיסור והיתר כרך ג׳ עמ׳ תס. ובאורך בשו״ת יביע אומר ח״ד סי׳ מא. וח״ג יו״ד סי׳ יא אות ה. ושו״ת יחוה דעת ח״א סי׳ ו. וחזו״ע פסח עמוד עח. ובמהדורת תשס״ג עמ׳ קנב. ובמה שיש שטענו שכלי זכוכית בזמנינו בולעים קימעא, הנה אף אי נימא הכי הנה הר״ן בפ״ב דפסחים כתב כן, ואפ״ה התיר מפני שבליעתן היא מועטת מאד. וע״ע במה שכתבנו בספר אוצר דינים לאשה ולבת עמ׳ שב. ובהליכות עולם ח״א עמו׳ רפה].

מ כלי פיירקס ודורולקס שמבשלים בהם על האש, מותרים בשטיפה והדחה בלבד. והאשכנזים יכולים להקל בהם על ידי הגעלה שלש פעמים, אבל לא ישטפום אחר ההגעלה בצונן, שעל ידי כך הכלי יכול להתפוצץ לרסיסים, והתורה חסה על ממונם של ישראל. וכן הספרדים שנהגו להחמיר בזכוכית בחו״ל, יוכלו להקל בכלי פיירקס ודורולקס, על ידי הגעלה שלש פעמים בלי התרה כלל. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד עח. ובמהדורת תשס״ג עמוד קנג, וקנז. שו״ת יחוה דעת חלק א׳ סימן ו].

מא כלי אימאייל [זינגר] שהוא פח מצופה בחומר לבן או צבעוני, אפשר להכשירו בהגעלה. וטוב להחמיר להגעילו שלש פעמים. דהיינו שיכניסנו לרותחים ויוציאנו, ויחזור פעם שנית להכניסו ולהוציאו, ויחזור פעם שלישית להכניסו ולהוציאו, ודיו. ומכל מקום אין צריך להחליף את המים בכל פעם. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד עט. ובמהדורת תשס״ג עמוד קנז. יביע אומר ח״י בהערות לרב פעלים ח״ג סי׳ כח].

מב מותר להשתמש בכלים חדשים מצופים, צבעוניים, ואין אצלנו מנהג להחמיר בזה. [הרמ״א סי׳ תנא סכ״ד].

מג השולחנות שאוכלים עליהם, אם הם מכוסים תמיד במפה או שעוונית, או זכוכית, די להם בניגוב היטב, ויכסם במפה נקיה, ודיו. ואם אוכלים עליהם ממש, נוהגים לערות עליהם רותחים. ואם חושש שיתקלקלו, יוכל להשתמש בהם בפסח, על ידי מפה חדשה, או נקיה. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד פא, ובמהדורת תשס״ג עמוד קנט].

מד מפה שאוכלים עליה במשך השנה, הכשרתה בכיבוס במים חמים שהיד סולדת בהם. וכן שעוונית שלימה שאין בה סדקים, אפשר להכשירה על ידי שיערה עליה מים רותחים. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד פא, ובמהדורת תשס״ג עמוד קס].

מה מכונת בשר צריכה הגעלה, לאחר שיפרק אותה וינקה אותה היטב בחורים ובסדקים, לבל ישאר שם פירורי חמץ. ונכון שאת החלק המנוקב יתנוהו על האש, שאם נשאר שם פירור חמץ כל שהוא, ישרף באש לגמרי. וריחיים של קפה אינם צריכים הגעלה, רק ינקה אותם היטב, ודיו. [חזון עובדיה על פסח שם].

מו כלי ששורים בו בשר קודם המליחה, אינו צריך הכשר, כיון שהוא מיוחד לשריית הבשר. והכלי המנוקב שמולחים בו בשר, מן הדין אין צריך הכשר כלל, ומכל מקום טוב להגעילו. [חזון עובדיה שם. ועיין בשלחן ערוך סימן תנא סעיף י׳ ובאחרונים שם].

מז כלי מתכת שיש בו טלאי המודבק על ידי הלחמה, היכשרו על ידי הגעלה, אבל טלאי המחובר על ידי מסמרים ויתדות ברזל הדוקים, אם קדם הטלאי לבליעת החמץ, אין צריך להסירו, שכבולעו כך פולטו. ואם קדמה בליעת החמץ לטלאי צריך להסיר הטלאי קודם ההגעלה. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד פב. ובמהדורת תשס״ג עמוד קס].

מח אין להגעיל כלי בשר וכלי חלב בבת אחת, אלא כשאחד מהם אינו בן יומו, ואם שניהם בני יומן יגעילם בזה אחר זה. [שם].

סימן תנב – מתי זמן הגעלת הכלים לפסח

א המגעיל כלים קודם זמן איסור החמץ בערב פסח, רשאי להשהות הכלי בתוך מי ההגעלה, ואין לחוש שמא יחזור ויבלע ממה שפלט, שהרי זה נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא. אבל אחר זמן איסור החמץ, יזהר שלא להשהות את הכלי בתוך מי ההגעלה, ואם רוצה להגעיל כלי כשהוא בן יומו, דהיינו שהשתמשו בו בחמץ בתוך עשרים וארבע שעות, לדעת מרן השלחן ערוך יש להקל, אם מגעילו קודם זמן איסורו, אלא שיש נוהגים להחמיר בזה. [שו״ת יביע אומר חלק י׳ חאו״ח סימן לה אות ד׳. דף נה: הליכות עולם ח״א עמוד רפד. ושם נתבאר דחמץ חשיב היתרא בלע, ומה שהחמיר מרן בסי׳ תנא ס״ד ללבן כלי שנשתמש בו בחמץ ביבש, הוא משום חומרא דחמץ לכתחלה. וראה עוד בחזון עובדיה פסח מהדו״ק עמוד ע׳. ובמהדורת תשס״ג, עמוד קסב]

ב כלי חמץ שלא הוכשר, ולא השתמשו בו יותר משנים עשר חודש, לכתחלה אין לבשל בו בפסח בלי הכשר כראוי, ואם טעו ובישלו בו תבשיל לפסח, אפילו למנהג בני אשכנז שאוסרים אפילו נותן טעם לפגם בפסח, בזה יש להקל, שכיון שהכלי נתיישן י״ב חודש מבלי שישתמשו בו כלל, אמרינן שכלתה לחלוחית ממנו, והטעם שבו הוי כעפר בעלמא, ומשרא שרי. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג עמוד קסא].

ג בהיות שדיני הגעלה מרובים מאד, ורבו סעיפיהם ופארותיהם, בכמה חילוקים ופרטי דינים, לכן ראוי למנות בעל תורה ותלמיד חכם הבקי בהלכה להשגיח על הגעלת הכלים, וראוי להקדים ההגעלה לפני זמן איסור חמץ. [שם].

סימן תנג – אורז בפסח

א אורז וכל מיני קטניות, ובכלל זה אפונים [חימצן], מותרים בפסח, ובלבד שיזהרו לברר את האורז היטב לבל יהיו בו חטים או שעורים וכיו״ב ממיני דגן. ולכן נוהגים לבדוק את האורז בתשומת לב רבה ובכובד ראש, שלש פעמים, ובשעה שאין ילדים קטנים בקרבתם. ואחינו האשכנזים נוהגים איסור בפסח באורז וקטניות, ואין להם לשנות ממנהגם זה, אפילו על ידי התרה. [שו״ת יביע אומר חלק ה׳ חאו״ח סימן לז סק״ה. ושו״ת יחוה דעת חלק א׳ סימן ט. וחזון עובדיה על הלכות פסח עמוד נג, ובמהדורת תשס״ג עמוד פב].

ב יש חלק מהספרדים, שגם הם נהגו להמנע מאכילת ״אורז״ בלבד בפסח, מחשש פן לא יוכלו לבודקו יפה יפה. והספרדים שנהגו להחמיר באורז וקטניות אם ירצו לבטל מנהגם (מחמת איזו סיבה של חולי, וכיוצא בזה) אפשר להקל להם על ידי התרה. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג, עמוד פד].

ג מי שנהג איסור באורז, בגלל היותו סמוך על שלחן הוריו, שנהגו בו איסור, וכיום נשא אשה ועומד ברשות עצמו, רשאי לנהוג היתר בלי שום התרת חכם. ומכל מקום נכון להחמיר לעשות התרה אצל חכם. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג, עמוד פה].

ד אף הנוהגים איסור באורז ובקטניות בפסח, מותר להשהותם בבית, ואפילו נתלחלחו במים, ואין צורך למוכרם לגוי לפני הפסח. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד נה].

ה אשכנזי שנתארח בבית ספרדי בחג הפסח, מותר לו לאכול תבשיל שנתבשל בכלים של בעל הבית. אף על פי שבעל הבית נוהג היתר באורז וקטניות, והתבשיל נתבשל בכלים שבישלו בהם אורז וקטניות. [חזון עובדיה על פסח עמוד נה, ובמהדורת תשס״ג, עמוד פו, יחוה דעת חלק ה׳ סימן לב. וכ״כ בשו״ת זרע אמת, ובחקת הפסח, ומלאכת שלמה]

ו אורז המיובא מחוץ לארץ כשהוא מבריק, ויש ספק אם נעשה כן על ידי עמילן של חטה, או שנעשה ע״י שמן של צמחים, ולא היה אפשר לברר הדבר, יש להתיר לאכול אורז זה בפסח אחר רחיצה היטב במים ובשפשוף היטב במים צוננים, עד שיצאו המים זכים. דיש לחוש שמא ההברקה נעשית על ידי שמן צמחוני, ושמא על ידי ההדחה והשפשוף היטב לא נשאר מאומה מהעמילן. אבל אחר השטיפה אין לחוש. [יביע אומר ח״ח או״ח סימן מד].

ז אשכנזי המתארח אצל ספרדי בפסח, אין להכשילו בדברים שהם נוהגים בהם איסור לחומרא. וכן הוא הדין בשאר חומרות בימות השנה. [יחוה דעת חלק א סי׳ י. וח״ה סימן לב].

ח אשה אשכנזיה הנשואה לספרדי, והיא עדיין נוהגת איסור באורז וקטניות, כמנהגה בבית הוריה, אף על פי כן מותר לה לבשל לבעלה ביום טוב אורז או מיני קטניות, ואם ברצונה לבטל מנהג הוריה, ולנהוג משעת נשואיה כמנהג בעלה, נכון שתעשה התרה כדי שתוכל לאכול בבית בעלה אורז וקטניות. והוא הדין לכל יתר מנהגי החומרות שיש לאשכנזים ובפרט בעניני הפסח, שרשאית האשה שהיא מבני אשכנז שנישאת לספרדי, לנהוג כמנהג הספרדים, לאחר שתעשה התרה על מנהגיה הקודמים. [שו״ת יביע אומר חלק ה׳ סימן לז. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד נו, ובמהדורת תשס״ג עמוד פו]

ט מי שנוהג להחמיר שלא לאכול אורז בפסח, מותר לו לבשל אורז ביום טוב לצורך אחרים הנוהגים היתר באכילת האורז בפסח. [יביע אומר חלק י׳ סימן לה עמוד נד. ובהערות לרב פעלים חלק ג׳ או״ח סימן ל. הליכות עולם ח״א עמוד שג].

י וכן מותר לבשל אורז ביום שביעי של פסח שחל ביום ששי, לצורך השבת, אף לאלה שנוהגים שלא לאכול אורז בפסח. [שם].

יא אף על פי שיש מחמירים בפסח בכמה חומרות, את צנועים חכמה להחמיר בביתו, ואם הגיע להוראה, יורה על פי הדין דוקא. ואין להורות לספרדי להחמיר נגד דעת מרן גם בהלכות פסח, כי אנן בדידן נקטינן כהוראת מרן בכל דבריו, וכל הפורש ממנו כפורש מן החיים, והאומר על מותר אסור סופו לומר על אסור מותר. ואל תטוש תורת אמך. [יביע אומר ח״ד סי׳ ג. חזון עובדיה הלכות פסח עמ׳ סג, ועמ׳ רצה. יחוה דעת סוף ח״ה. יביע אומר ח״י חאו״ח סי׳ לה אות כ׳. וכבר כתב הגאון רבי אברהם כלפון בלקט הקציר (עמ׳ תסו) שפגש את החיד״א בתקס״ד בליוורנו, ואמר לו שמנהגו תמיד לנהוג כדעת מרן, זולת במקומות שהאר״י החי נוקט אחרת, וגם זה אינו מחמיר אלא לעצמו, אבל לאחרים אינו מורה אלא כדעת מרן הש״ע. וכיו״ב כתב גם החקרי לב].

יב אשה ספרדיה שהיתה נוהגת היתר בבית הוריה, ונישאת לאשכנזי, אין ראוי שתבשל בבית בעלה אורז לעצמה בפסח. ומכל מקום כשהולכת לבית אביה מותר לה לאכול עמהם, שמכיון שארץ ישראל אתריה דמרן, לא אמרינן שקיבלה עליה מנהג ארצות אשכנז לגמרי. [וכן אינה רשאית להקל לאכול בשר "כשר"]. [חזו"ע פסח מהדורת תשס"ג עמוד פח. יבי"א ה' סי' לז]

יג משפחות שעלו לארץ, ובעודם בחו"ל נהגו בכמה חומרות בפסח, וממשיכים כן גם בארץ, יותר נכון שהבנים לאחר שעזבו את בית הוריהם, ינהגו כדעת מרן, ועל הצד היותר טוב יעשו התרה, ועל כל פנים אינם חייבים להמשיך במנהג אבותם לאחר שעלו לארץ. [ורק גבי אורז כתבנו לעיל בלשון רשאי לנהוג היתר, ולא כתבנו בלשון יותר נכון וכו']. [יביע אומר ג' חיו"ד סימן יא אות ה', ויחוה דעת חלק א' סימן יב].

יד גר צדק שנתגייר בארץ ישראל, עליו להתנהג כהוראות מרן השלחן ערוך בין להקל בין להחמיר. ואפילו אם היו אבותיו ממדינות אשכנז, ואפילו אם היה אביו יהודי מארצות אשכנז, ואמו נכריה, כיון שאין לו כל יחס לאביו, ולכן הוצרך להתגייר, עליו לנהוג כמנהג המקום שנתגייר, וכדעת המרא דאתרא, הוא מרן שקיבלנו הוראותיו. וכן עליו להתפלל בנוסח התפלה של הספרדים ועדות המזרח, שהוא הנוסח המדוייק על פי קבלת האר"י זצ"ל. [כמו שנתבאר בשו"ת יביע אומר ח"ו סי' י]. ואין הבדל בזה בין גר לגיורת. [יחוה דעת ח"ה סימן לג בהערה].

סימן תנג סעיף ד' בש"ע – דין החטים למצת מצוה

א נכון להשתדל לקחת למצת מצוה של לילה הראשון מצה שנעשית בעבודת יד, ומכל מקום בדיעבד יוצאים ידי חובה במצה שנעשית ע"י מכונה חשמלית. [חזון עובדיה הלכות פסח עמ' קד].

ב המצה שיוצאים בה ידי חובה בלילה הראשון של פסח, צריכה להיות שמורה משעת קצירה, ושל עבודת יד. ובמקום שאי אפשר להשיג מצה שמורה משעת קצירה, אלא משעת טחינה או משעת לישה, יוצאים בה ידי חובה בשעת הדחק, ויכולים לברך על מצה כזו על אכילת מצה. והיינו בחטים שנלקחו מן הגויים, ונטחנו על ידי ישראל, ונשמרו מאותה שעה ואילך, אבל לא נשמרו משעת קצירה. אולם מצה שלא נשמרה משעת לישה ואילך פשיטא שאין לברך ולא יוצאים בה ידי חובת מצה. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קב. ואם מה שצריך שמירה משעת קצירה הוא מן הדין או חסידות, ראה ביביע אומר ח"ט חאו"ח סימן מ', וחלק י' חאו"ח סימן לה אות יא].

ג יש נוהגים שבכל שבעת ימי הפסח אוכלים מצה שמורה משעת קצירה. ואם אירע שנה אחת אונס שלא יכלו להשיג מצות כאלה, או שהיו חולים, אין צריך לעשות התרה. ומותר לאכול מצה רגילה, מאחר שאין בדעתם לבטל מנהגם לגמרי אלא לאותה שנה. ואם רוצים לבטל מנהגם לכל השנים, רשאים לעשות כן על ידי התרה. [חזון עובדיה הלכות פסח עמוד קג].

ד חטים שלתתן ברותחים בשרייה מועטת, שלא שהו במים כשיעור מיל, אלא מיד טוחנים אותם אחר לתיתה, אין החטים מחמיצות בכך, ויש להקל בזה, וכל שכן שמותר להשהותם לאחר הפסח.

סימן תנה – דין מים שלנו

א הלכה רווחת בידינו שאין לשין את המצות אלא במים שלנו, כלומר שלנו לינה כל הלילה, ויש להתחיל לשאוב המים סמוך לזמן בין השמשות במשך כל זמן בין השמשות, דהיינו עד כשלש עשרה דקות וחצי אחר שקיעת החמה, ואחר בין השמשות אין לשאוב עוד. [הליכות עולם ח"א עמוד רפז. חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס"ג עמוד קסב].

ב אם צריכים למים הרבה, רשאים להתחיל לשאוב מים בעוד היום גדול, וכדעת מרן השלחן ערוך, ורק כשאינם צריכים למים הרבה ראוי להחמיר להתחיל לשאוב סמוך לתחלת זמן בין השמשות. [שם עמוד קסג]. ולמחרת יקדים לקחת המים קודם שתזרח עליהם השמש. ובדיעבד אפילו זרחה עליהם השמש, אם לא נתחממו כשיעור פושרים, יכול ללוש בהם. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס"ג, עמוד קסד].

ג ואם הוצרכו למים נוספים, יש לסמוך על מה שכתב מרן השלחן ערוך לבטל מים שלא לנו חד בתרי במים שלנו, ורשאים לעשות כן בידים לבטל המים חד בתרי. ואין צריך שיהיה בדוקא שיעור חד בתרי לענין זה, ודי בכך שיהיו המים שלנו מרובים מן המים שלא לנו, אם אינו יכול להשיג עוד מים שלנו. [הליכות עולם ח"א עמוד רפח. חזון עובדיה על פסח תשס"ג עמו' קסד].

ד באר שהמים שבו מלוחים קצת, וקשה למצוא מים אחרים, מותר ללוש בהם עיסה למצה, ואין לחוש לחימוץ. [שו"ת יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים ח"ד או"ח סימן יח].

ה מים שלנו שהיו בשכונת המת, ואין אפשרות להשיג מים שלנו אחרים, אין צריך לשפכם ומותר ללוש בהם את המצות, שעל כיוצא בזה אמרו שומר מצוה לא ידע דבר רע, ואפילו אופה בהם מצות לשאר ימות הפסח מותר. [שו״ת יביע אומר חלק א׳ חלק יורה דעה סימן כג אות ד׳ ה. וחלק ג׳ חיו״ד סימן ז׳ אות ג׳, ובספר מאור ישראל פסחים מב בד״ה אשה, הראשון].

ו לכתחלה אין לשאוב את המים שלנו על ידי גוי, ובשעת הדחק או בדיעבד, אפילו נשאבו על ידי גוי כשרים למצה. [הרמ״א וכף החיים סי׳ תנה ס״ק מב מג. שו״ת רב פעלים חלק ד׳ סימן יח].

סימן תנו – לישה יותר מכשיעור, והפרשת חלה מהמצות

א אין לשין לפסח עיסה גדולה משיעור חלה, (תק״כ דרהם והוא 1560 גרם). ואפילו במקום שיש הרבה עוזרים ומסייעים, אין להקל בזה. ויש נוהגים ללוש עיסה יותר מהשיעור, באופן שיש במקום בני אדם שעסוקים בבצק, ומאחר ודעת מרן השלחן ערוך שאין להקל בזה על כן ראוי להקטין המדה. ואפשר להקל באופן ששני בני אדם ילושו העיסה ביד כל אחד מחצית המצה, וכל אחד לש פחות מכשיעור, ואחר כך יצרפוה ויחברוה, ויתנוה למכונה הנעשית לעריכה, ואחר העריכה מתחלקת לכמה אנשים לרדדה, ואין ביד אחד יותר מכשיעור. ואמנם לכתחלה אין ללוש עיסה יותר מכשיעור בלא הכרח גמור. [ושיעור הקמח החייב בהפרשת חלה בברכה הוא חמש מאות ועשרים דרהם, ושיעור הדרהם כתב הגר״ח נאה, שהוא שלשה גרם וחומש. ולפי זה יוצא ששיעור הקמח החייב בהפרשת חלה הוא קילוגרם אחד ושש מאות וששים ששה גרם. אולם לאחרונה הוכיחו ששיעור הדרהם אינו יותר משלשה גרם, ולפי זה יוצא ששיעור הקמח החייב בהפרשת חלה בברכה הוא קילוגרם אחד וחמש מאות וששים גרם. ולהלכה נראה שיש להחמיר להפריש חלה משיעור קילוגרם אחד וחמש מאות וששים גרם עם ברכה]. [אוצר דינים לאשה ולבת מהדורת תשס״ה תרנג. וחזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד קסה].

ב הואיל וצריך לדקדק בשיעור העיסה של המצה שלא תהיה עיסה גדולה יותר משיעור שקבעו חז״ל, וכמו שאמרו בפסחים (מח סע״א), ״קבא מלוגנאה לפיסחא, וכן לחלה״, (והיינו כשיעור תק״כ דרהם כדלהלן.) על כן טוב לקרב את העיסות יחד בשעת הפרשת החלה, דשמא יש בהן אחת שלא היה בה כשיעור, ואם אי אפשר להפריש חלה בעודה עיסה מפני המהירות, יפריש החלה אחר האפיה מיד, באופן שיתן כל המצות בסל אחד, והסל מצרפן לחלה. וזוהי הדרך היותר נכונה. או שיתן את כל המצות במפה ויכסה המפה עליהם. ויש להקפיד כשיצרפם בכלי, שלא יצא אף אחד מהככרות למעלה מדופנות הכלי. ואם נתנם אחר הרדיה מן התנור, ע״ג טבלא שאין לה שפה, אינם מצטרפים בזה. ואם אחר כך חזר ונתנם לתוך סל לצרפם, חייב להפריש חלה בברכה. ואם המצות נתונות בחבילות (של קרטון), ובכל חבילה אין שיעור חלה, ונתנו אותם בסל גדול, והחבילות נוגעות זו בזו, הסל מצרפן, ועל כל פנים טוב לפתוח את כל החבילות למעלה. [חזון עובדיה על הלכות פסח תשס״ג עמוד קסט].

ג שיעור החלה שנוטלים מן העיסה כל שהוא. ויחתוך קצת מן הככר ויברך, ואז יפריש אותה לגמרי, ויאמר: ״הרי זו חלה״. וישרוף מיד את החלה. [חזון עובדיה הלכות פסח עמוד קג].

ד עיסה שנילושה במי פירות כגון יין שמן ודבש, או חלב, אפילו בלא שום מים, כמו שעושים מצה עשירה, חייבת בחלה בברכה. אבל אם לש העיסה במי ביצים או מיץ תפוחים, או בשאר מי פירות שאינם משבעת המשקים, בלי מים, יפריש חלה בלא ברכה. [אוצר דינים לאשה ולבת, מהדורת שנת תשס״ה עמוד תרצו. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קג].

ה בנוסח ברכת הפרשת חלה, יש אומרים שמברך להפריש חלה, ויש אומרים שמברך להפריש תרומה, ויש אומרים שמברך להפריש חלה תרומה, ולכל אחת מהנוסחאות הנזכרות יש לו על מה שיסמוך. ומנהגינו לומר להפריש חלה תרומה. [אוצר דינים לאשה ולבת מהדורת תשס״ה, עמוד תרעא. חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג עמוד קעח. והליכות עולם].

ו אם אפו מצות וחילקום לצבור רחב, ובליל הסדר נתברר שלא הפרישו חלה מהמצות, ואי אפשר להודיע לכל מי שקיבל מהמצות, יש ליתן לקטן בן י״ב שנה ויום אחד [עד שלש עשרה שנה], או לקטנה בת י״א שנה ויום אחד, שיפרישו חלה שלא מן המוקף, ותאמר שמפרישה חלה עבור כל מי שלקח מן המצות שאפו במקום פלוני, ותעטוף החלה שהפרישה בנייר, ותשליך לאשפה. ואף על פי שאין אדם חוטא ולא לו, מכל מקום כשהחטא בא על ידו מותר לחטוא חטא קטן, שהוא להפריש שלא מן המוקף, וכן להפריש חלה ביום טוב מפת שאפוה קודם יום טוב, וכן ליתן לקטן בידים איסור דרבנן, וכל זה כדי להציל אחרים מאיסור חמור יותר. [אוצר דינים לאשה ולבת מהדורת תשס״ה, עמוד תרסב].

סימן תנו-תנט – דיני לישת ואפיית המצה

א ראוי להזהר מאד, כל מה שאפשר, שלא לשהות שום שהייה בעשיית המצה, ואפילו שהייה קלה פחותה משיעור הילוך מיל, ואפילו לצורך הפת, ולא ישהה אפילו רגע או רגעים אחדים כדי להניח העיסה לפני הכנסתה לתנור. ומכל מקום כשאי אפשר אחרת, ומוכרחים לשהות כשנים ושלשה רגעים בין

העריכה לרידוד הכיכרות, וכן כששוהים קצת כדי לפנות התנור, [מחמת שידי האופה מלאות עבודה, או שהתנור מלא ומוכרחים לשהות משהו], המקילים בזה יש להם על מה שיסמוכו. שלא החמיר מרן בשהיית משהו אלא כשרואים בחוש שהעיסה חמה, ולכן יש לחוש פן תחמיץ, הא לאו הכי לא. [יביע אומר חלק ב׳ סימן כד].

ב יש להזהיר את העוסקים במלאכת הלישה, שלא יתקרבו יותר מדאי לתנור, ולא יעמדו תחת החמה. ולכן אם אופים בחצר, יש לפרוס סדין מעל המקום שבו לשין את העיסה. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג]

ג מעיקר הדין מותר ליתן לקטן ליצוק מים על הקמח של מצה שמורה בשעת הלישה, כיון שהלישה עצמה נעשית על ידי ישראל גדול. וכן המנהג. [יביע אומר חלק ז׳ סימן מו].

ד נער שהגיע לבר מצוה, שמלאו לו י״ג שנים ויום אחד, מותר לו לכתחלה ללוש ולאפות מצת מצוה, שיש לסמוך על החזקה שהביא סימנים, ודינו כגדול לענין זה. [שם אות ב׳].

ה לכתחלה אין לתת מלח במצה. ומכל מקום אם בטעות נתנו בה מעט מלח להטעימה, כיון שדעת רוב הפוסקים להתיר, וכן דעת רוב הפוסקים ומרן השלחן ערוך, כן הוא העיקר. וכן דעת הפרי חדש והמאמר מרדכי והרב שלחן גבוה, בין שנעשית במים לבד, בין שנעשית במי פירות בלבד. ואפילו בלילה הראשון יוצא במצה שיש בה מעט מלח להטעימה, ואינה נקראית מצה עשירה. [שו״ת יביע אומר חלק ט׳ אורח חיים סימן מג].

סימן תנח – אפייה בערב פסח

א מנהג ישראל שאין לשין ואופים את מצת המצוה שיוצאים בה בליל פסח אלא בערב פסח אחר חצות היום, שהוא זמן הקרבת הפסח, מפני שהמצה הוקשה לפסח, שנאמר ״צלי אש ומצות״, וכיון שהפסח אינו נשחט אלא משש שעות ולמעלה, שנאמר ״ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים״, אף המצה כן. ומכל מקום אין זה אלא לכתחלה ולמצוה מן המובחר, אבל בדיעבד יוצאים ידי חובה גם במצה שנאפית קודם ערב פסח. ולכן אם נאפית אפי׳ כמה ימים לפני הפסח יוצאים בה ידי חובה. ויש נוהגים לקרות ההלל בעת אפיית המצה לשם מצוה. ויזהרו מאד בעשיית המצה כמבואר בפוסקים. [חזון עובדיה פסח עמוד קב].

ב כשחל ערב פסח בשבת יש נוהגים לאפות את המצות מצוה בערב שבת אחר חצות, כבכל השנים. אך מעיקר הדין לשין מצה מצוה בערב שבת גם קודם חצות היום. שדוקא בערב פסח ממש נהגו ללוש אחר חצות זכר לקרבן פסח, אבל בערב שבת י״ג ניסן שאין מקריבין בו קרבן פסח, לא שייך טעם זה. ועל כל פנים מה שנוהגים לומר את ההלל בכל ערב פסח בעת אפיית המצות אחר חצות, דבר זה לא שייך לאומרו כשאופים מצות ביום שישי י״ג בניסן אחר חצות. [עיין בש״ע (סי׳ תנח ס״א), והגר״א כתב, שהמנהג ללוש מצה ביום שישי אחר חצות הוא זכר לשאר שנים].

סימן תס – דין מצת מצוה

א יש מקומות שנוהגין שהגויים לשין ואופין המצות למצת מצוה, וישראל עומד על גביהם, ויש לנוהגים כן על מה שיסמוכו, ובשעת הדחק אפשר לצאת ידי חובה במצה זו. ומכל מקום יש להחמיר היכא דאפשר, שאת מלאכת הלישה יעשה לשם מצת מצוה, דוקא ישראל. ומכל מקום הדבר ברור שיש מצוה רבה לכל אשר נגע יראת אלהים בלבו, להתאמץ לעשות בעצמו מעשה המצה, הלישה והעריכה והקיטוף, ואם אפשר גם האפייה. וכן מנהג חסידים ואנשי מעשה. [שו״ת יביע אומר ח״ב סימן כד אות י״ב. ובדין לישה ואפיית מצת מצוה על ידי חילוני מחלל שבת בפרהסיא, ראה בילקוט יוסף על המועדים מהדורת תשס״ד עמוד תרט].

ב נכון להזהר שלא לתת לגוי ממצת מצוה שבירכו עליה בליל פסח, לחיבוב מצוה. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד צו].

ג יש אומרים שאין לאפות מצה שמורה בתנור חשמלי [גריל], אלא אם כן מתקין לו לחצן באופן שלחיצת הרגל היא המפעילה את החשמל בכל רגע. ויש אומרים שאין צריך להקפיד בזה, ודי במה שמדליק את התנור החשמלי, אף שהחשמל זורם מאליו ויתכן שהוא מתחדש בכל רגע בלי פעולה של ידי אדם, דסוף סוף הכל בא מכוחו בלחיצה הראשונה.

ד יש להמנע מלאפות מצה בתנור מיקרו גל, דכיון שאין שם חום של אש, יש לחוש שהעיסה תחמיץ, או שמבפנים לא תיאפה כדבעי.

ה מצה שהוציאוה בליל פסח שחל בשבת מרשות הרבים לרשות היחיד יוצאים בה ידי חובת מצה בליל פסח. [יביע אומר חלק י׳ חאו״ח סימן לה אות טו].

סימן תסב – דין מצה עשירה

א מנהג הספרדים ועדות המזרח לאכול מצה עשירה בפסח, כדעת מרן השלחן ערוך. ומצה עשירה היא מצה הנעשית מקמח כשר לפסח, ונילושה עם מי פירות, כגון יין, חלב ודבש, ללא תערובת מים כלל. אולם האשכנזים נהגו בזה איסור כדעת הרמ״א, ולכן חנוני המוכר עוגות אלו בפסח, צריך להודיע על ידי מודעה במקום הנראה לעין שהעוגות הנמכרות כאן בימי הפסח, נעשו מקמח (כשר לפסח) עם מי פירות, שלפי מנהג האשכנזים יש להחמיר שלא לאכול מהם בפסח, זולת לחולים או לזקנים וכן לילדים שלא הגיעו למצוות. ואז מותר למכור מעוגות אלו גם לאשכנזים, שהרי יש לומר שקונים את העוגות לצורך מי שמותר לו. [יחוה דעת ח״א סי׳ י׳. ומה שעירבו באחרונה חומר מתפיח בתוך המצה העשירה הנמכרת כיום בארץ, עם הכשר, אין לחוש בזה שמא מחמיץ, אחר שבדקו ועירבו חומר מתפיח זה בתערובת תפוח אדמה מרוסק, והרסק התנפח כמו עיסה, והרי ברסק תפוח אדמה בודאי שלא שייך ענין של מחמיץ, [וכשעירבו שאור ברסק תפוח אדמה לא התפיח, ורק בקמח השאור התפיח]. וחזינן שעירוב החומר המתפיח אינו מחמיץ, אלא מנפח כמו גאז. ובזה נדחו טענותיהם של הרב בנין אב והרב שערי ציון ח״ב. וע״ע בשו״ת יביע אומר ח״י חאו״ח סי׳ מב, וחזו״ע על פסח תשס״ג עמו׳ קיח].

ב מותר לאכול מצה עשירה בליל פסח אחר שאכל מצה שמורה למצות מצה. דאחר שקיים מצות לחם עוני אין איסור לאכול מצה עשירה. [יביע אומר חלק י׳ או״ח סימן לה אות יז].

סימן תסז – פירות ומצרכי מזון לפסח

א החנונים ובעלי מכולת וצרכניות המספקים מצרכי מזון כשרים לפסח, צריכים להקפיד שכל המצרכים המיועדים לפסח, יהיו שמורים במקומות מיוחדים (בחנות), לבל יפול עליהם אבק קמח, או פירורי חמץ. ומכל שכן שעליהם להזהר לבל ישתמשו באותה כף שרגילים להשתמש בה בכל ימות השנה לקמח וכדומה. אלא ישתמשו בכף נקיה המיוחדת לפסח, וכן צריכים להזהר לנקות היטב את המאזנים, וכלי המדידה (בלח). [חזון עובדיה פסח עמוד פא].

ב וכן הקונים מצרכי מזון לפסח יזהרו מאד להניחם במקומות מיוחדים ושמורים, ובפרט כשיש בבית ילדים קטנים, והדבר מצוי שהולכים עם פרוסות לחם בידם, ומפררים דרך אכילתם, ויש לחוש פן יפלו מפירורי החמץ אל מצרכי המזון של פסח. וכן בשעה שעקרת הבית עסוקה בניקוי וברירת האורז לצורך הפסח [לבל ימצא בו חטה], והילדים באים על ידה, ופתם בידם, יוכלו לגרום בלא יודעים לנפילת פירורי חמץ לתוך האורז הכשר לפסח, וידוע שחמץ בפסח אוסר במשהו, שאפילו באלף אינו בטל. [חזון עובדיה פסח עמ׳ נב, ובמהדר״ב עמ׳ פא].

ג אין לקנות מצרכי מזון לפסח מאדם שמוכר בחנותו דברים האסורים, כגון קופסאות שימורים של בשר או נקניק טרפה, או גבינות של גויים וכיוצא, כי אין לו נאמנות על כשרות המצרכים לפסח. אבל מותר לקנות ממנו קופסאות שימורים או שקיות סגורות עם חותמת של הכשר מוכר. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד נב, ובמהדורת תשס״ג עמוד פא].

ד פירות יבשים כגון צמוקים שזיפים גרוגרות משמשים וכיו״ב, אחינו האשכנזים נוהגים בהם איסור, אלא אם כן לצורך חולה שאין בו סכנה, שאז מתירים. אבל מנהג הספרדים ועדות המזרח להקל בהם ולאוכלם בתוך הפסח, אך יש להזהר מאד מתערובת קמח בתאנים מיובשים. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד סו. ובמהדורת תשס״ג עמוד קיז].

ה יש להזהר שלא לקנות בפסח בוטנים וגרעינים קלויים הנמכרים בשוק, אם אין עליהם השגחה מרבנות מוסמכת ומוכרת, מפני שמערבים קמח במלח שעליהם. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד סו. ובמהדורת תשס״ג עמוד קיז].

ו המלח הדק כשר לפסח, גם אם אין עליו הכשר מיוחד לפסח. אך אם המלח בא בשק, יש להקפיד שהשק יהיה נקי מכל חשש קמח וכיוצא. [חזו״ע פסח עמ׳ סו. ובמהדורת תשס״ג עמוד קיז].

ז הסוכר מותר באכילה בימי הפסח, ומי שנהג שנים רבות שלא לאכול סוכר בפסח, אם עשה כן מפני שהיה סבור שהוא אסור מן הדין, רשאי לבטל מנהגו בלי שום התרה, ואם נהג כן משום חומרא לגדר וסייג, ורוצה עתה לחזור בו ממנהגו, יעשה התרה על מנהגו, ויתחרט על שלא אמר בלי נדר בשעת קבלת מנהגו, ולאחר ההתרה יהיה מותר לו באכילה בפסח. ויכול לעשות ההתרה לפני הפסח גם כן. ואם רצונו דוקא להמשיך במנהגו להחמיר, יש על כל פנים עצה להקל על ידי שירתיח סוכר במים קודם פסח, ויסנן אותו היטב, ואז הוא כשר לכל הדיעות. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד סד, ובמהדורת תשס״ג עמוד קטו].

ח התה והקפה מותר לשתותם בפסח, אך כיון שכיום תעשית המזון התפתחה, ויש לחוש ששורין את עלי התה בעמלין של חטה, לפיכך יש לקנות עם הכשר לפסח. ואם בעל החנות טוחן את גרגירי הקפה אצלו בחנות, יש להזהר שיהיה ירא שמים שנזהר להכשיר הריחים ולנקותם היטב מתערובת חמץ. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד סו].

ט יש נוהגים שלא לשרות המצה במים, בכל ימי הפסח, שמא נשאר עליה מעט קמח אחר האפייה ויבא לידי חימוץ. אך מעיקר הדין מותר לשרות המצה במים בפסח, ובפרט יש להקל בזה בזקן או בחושש בשיניו. ואפילו בליל הסדר. ואם נהג כן לחומרא וידע שמצד ההלכה מותר, ורוצה להקל, יעשה התרה בפני שלשה, על שלא אמר בלי נדר, ואם סבר שכך היא ההלכה, אין צריך התרה. ולכן טוב שכל מי שירצה להתנהג באיזו חומרא, יתנה לפני שמתחיל לנהוג באותה חומרא, שעושה כן בלי נדר. [שו"ת יחוה דעת חלק א סימן כא].

י פשט המנהג לבשל ולטגן בקמח מצה, ולעשות בזה סופגניות, ואין לחשוש בזה גם משום מראית העין. [יביע אומר ו' עמ' קעב. ויחוה דעת ד' עמוד קפט. חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס"ג עמוד קיח].

סימן תסח – הלכות ערב פסח

א אסור לעשות מלאכה בערב פסח אחר חצות היום. ושני טעמים לדבר, הטעם האחד הוא, כדי שלא יטרד במלאכה וימנע מהכנת ואפיית המצה לצורך הלילה, והכשרת הכלים לפסח, ושאר עניני הסדר. (רש"י והמאירי פסחים נ.) והטעם השני, כי בזמן שהיה בית המקדש קיים היה אסור לכל אדם מישראל לעשות מלאכה בערב פסח מחצות היום והלאה, לפי שאז הוא זמן הקרבת קרבן פסח, שאפילו בכל ימות השנה כל אדם שהקריב קרבן למזבח אותו היום יום טוב שלו הוא, ונאסר בעשיית מלאכה במשך כל היום, אלא שקרבן פסח הואיל ואין זמנו אלא מחצות היום ולמעלה, לפיכך לא נאסרו במלאכה אלא מחצות היום ואילך, שרק אז נחשב כיום טוב. ואף לאחר שחרב בית המקדש ובטל קרבן פסח, בעונותינו, לא נתבטל איסור עשיית מלאכה, שכיון שנאסר במנין על כל ישראל נאסר לעולמי עד, שכל דבר שבמנין אפילו נתבטל הטעם שנאסר בגללו, אף על פי כן לא נתבטל עצם האיסור. (ביצה ה.). [חזון עובדיה הל' פסח עמוד פב, ובמהדורת תשס"ג עמוד קפא].

ב אם חל ערב פסח בשבת, מותר לעשות מלאכה בערב שבת אחר חצות היום, שהטעם האחרון הנ"ל עיקר להלכה, ומכיון שקרבן פסח קרב בזמנו בשבת, שנאמר: "ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו", אפילו בשבת (פסחים עז.), אין לאסור עשיית מלאכה בערב שבת, וגם אין לנו לגזור משום ערב פסח של שאר שנים, שמא יטעו ויעשו מלאכה בערב פסח אחר חצות, שהואיל ובזמן הזה אין האיסור של עשיית מלאכה בערב פסח אלא מדברי סופרים, אין לגזור גזרה לגזרה. ומכל מקום לא יעשו מלאכה בערב שבת (כשחל ערב פסח בשבת) מזמן מנחה קטנה ולמעלה, שהעושה מלאכה בערב שבת ובערב יום טוב מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם. (פסחים נ:). [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד פג, ובמהדורת תשס"ג עמוד קפג].

ג מותר לעשות כל המלאכות בערב פסח אחר חצות היום על ידי גוי, שלא אמרו חכמים "אמירה לגוי שבות" אלא בשבת ויום טוב וחול המועד, אבל ערב פסח שאין בו משום קדושת יום טוב, אומר לגוי לעשות מלאכתו ועושה. והוא הדין שמותר לבנות ביתו על ידי גוי בערב פסח אחר חצות, זולת במקום שנהגו להחמיר, שאז אין להקל. [חזון עובדיה פסח עמוד פז. ובמהדורת תשס"ג עמוד קפח].

ד כל מה שמותר לעשות בחול המועד, כגון דבר האבד, או מעשה הדיוט ולא מעשה אומן וגם יש בו צורך המועד, וכן פועל עני שאין לו מה יאכל, וכל יתר הדברים המותרים בחול המועד, מותר לעשותם בערב פסח אחר חצות, כי איסור מלאכה בערב פסח אחר חצות בזמן הזה קל יותר מדין איסור מלאכה בחול המועד. וכן מותר לעשות משא ומתן ופרקמטיא (סחורה) בערב פסח, אולם טוב להחמיר על כל פנים משעת מנחה קטנה ולמעלה.

ה לא אסרו עשיית מלאכה בערב פסח, אלא מלאכה גמורה, כגון לעשות כלים חדשים, או לתפור בגדים חדשים, בין בשכר בין בחנם, אבל רשאי הוא לתקן כליו, כגון בגד שנקרע קצת רשאי לתופרו ולתקנו לצורך המועד, ואפילו מעשה אומן מותר בין לעצמו בין לאחרים. ומכל מקום לא יטול האומן שכר על התיקון כשעושה לאחרים אלא אם כן במעשה הדיוט. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד פח, ובמהדורת תשס"ג עמוד קפט].

ו יש להורות לתושבי ירושלים, להעדיף לכתחלה להסתפר בליל ערב פסח, ולא למחרת היום, לצאת ידי חובת כל הדיעות. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדר"ק עמוד צב].

ז ומכל מקום אם לא הסתפר בליל ערב פסח, מותר להסתפר בערב פסח קודם חצות, ואם שכח להסתפר לפני חצות, מותר לו להסתפר אחר חצות בידי עצמו, אבל לא על ידי ישראל חבירו, אפילו בחנם. ומכל מקום מותר לו להסתפר בשכר אצל ישראל עני שאין לו מה לאכול כפי הצורך בליל הסדר וביום טוב של פסח. וכן מותר להסתפר על ידי גוי בשכר בערב פסח אחר חצות. [חזון עובדיה על הלכות פסח תשס"ג עמ' קצא. יחוה דעת חלק ד סימן כ].

ח אם חל ערב פסח בשבת, מותר להסתפר בערב שבת. [יחוה דעת חלק א סימן צא].

ט הבא ממדינת הים בערב פסח ולא הספיק להסתפר, מותר לו להסתפר בערב פסח על ידי ישראל ובשכר. והוא הדין לתגלחת הראשונה של קטן, שעושים שמחה, שמותר אף בחול המועד. [ש"ע הגר"ז סי' תסח ס"ה. חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס"ג עמוד קצא]

י מותר להפעיל מכונת כביסה בערב פסח קודם חצות, אף על פי שהיא ממשיכה לפעול באופן אוטומטי גם אחר חצות. ופשוט. [חזון עובדיה הל׳ פסח עמוד צא, ובמהדו״ב עמ׳ קצג].

יא מותר לגזוז צפרניו בערב פסח אחר חצות, וכן מותר לצחצח נעליו במשחת נעלים ולהבריקם לכבוד יום טוב. [שו״ת יביע אומר חלק א׳ חאו״ח סימן לב]. ומותר לגהץ הבגדים במגהץ חם. ומותר לצלם במצלמה צורת אדם או נוף בערב פסח, [שו״ת יחוה דעת חלק ד׳ סימן לד. וחזון עובדיה על הלכות פסח עמוד צא, ובמהדו״ב עמ׳ קצג].

יב במה דברים אמורים בערב פסח אחר חצות היום, אבל קודם חצות, הדבר תלוי במנהג המקומות, מקום שנהגו לעשות מלאכה עושים, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושים. ויש אומרים שירושלים דינה כמקום שנהגו שלא לעשות, אבל כמה מגדולי אחרונים העידו בגדלם שמנהג ירושלים לעשות מלאכה עד חצות. ומכל מקום מדת חסידות להקדים להסתפר ביום י״ג ניסן כדי לחוש לדברי האומרים שאין לעשות מלאכה בירושלים גם קודם חצות היום בערב פסח. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד צב, ובמהדורת תשס״ג עמ׳ קצד].

יג מותר לכתוב ספרים דרך לימודו בערב פסח אחר חצות. ויש אוסרים בזה, כי ראוי להחמיר בו יותר מחול המועד. והעיקר כסברא ראשונה אף לכתחלה. [חזו״ע שם תשס״ג, עמ׳ קצג]

יד המנהג לומר מזמור לתודה בפסוקי דזמרה של שחרית, גם בערב פסח ובחול המועד של פסח, חוץ משבת ויום טוב. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג, עמוד ח]

סימן תסט – אמירת בשר זה לפסח

א אסור לומר על בהמה בין שהיא חיה בין שהיא שחוטה, ואפי׳ על חתיכת בשר, ״בשר זה לפסח״, לפי שנראה שהקדיש אותה מחיים לקרבן פסח, ונמצא כאוכל קודשים בחוץ, אלא יאמר ״בשר זה ליום טוב״. וכן אל יאמר בביתו לצלות הזרוע ״לפסח״ אלא ״ליום טוב״. ואף על פי שמצד הדין אין איסור אלא בבהמה, אבל בתרנגולים מותר, מכל מקום טוב להחמיר בזה, ואפי׳ בדגים. אבל מותר לומר חטים אלו לפסח. [חזו״ע פסח עמ׳ קא, ובמהדורת תשס״ג עמ׳ ריז].

ב בדיעבד אם אמר על גדי או טלה זה לפסח, אף על פי שהב״ח אוסר אותו גם בהנאה, מכל מקום העיקר לדינא להתיר בדיעבד, אפילו אמר כן בערב פסח אחר חצות היום. וכל שכן אם אמר כן על גדי או טלה שאינו שלו. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד ריח בהערה].

סימן תע – תענית בכורות בערב פסח

א נהגו שהבכורות מתענים בערב פסח, בין בכור מאב בין בכור מאם, זכר לנס שנעשה לבכורי ישראל, שפדאם ה׳ בשעה שנגף את כל בכורי מצרים בליל פסח. אולם בכורים שיש להם כאבי עינים, פטורים מתענית זו, שהואיל ואין תענית בכורות מעיקר ההלכה, אלא מנהג שנהגו, במקום חולי וצער לא נהגו. [כדין תענית אסתר, רמ״א סי׳ תרפו ס״ב. וכ״ש תענית בכורות דקיל טפי. חזון עובדיה הלכות פסח עמוד צו, ובמהדורת תשס״ג עמוד רו, ורח. יביע אומר ח״א סי׳ כה].

ב בדורות אלו שירדה חולשה לעולם, והתענית גורמת להפרעת עריכת הסדר בליל הפסח כמצותו, ושתיית ארבע כוסות, ואכילת מצה ומרור וכו׳, נהגו הבכורים להקל להפסיק התענית על ידי השתתפות בסעודות מצוה, כגון סעודת סיום מסכתא, וסעודת חתן וכלה בתוך שבעת ימי המשתה, וסעודת ברית מילה ופדיון הבן, ויש להם על מה שיסמוכו. ואין הבכורים צריכים להשלים ולהתענות יום אחר לאחר הפסח. [יביע אומר ח״א סי׳ כה. וח״י סי׳ נד אות יז. וחזון עובדיה על הלכות פסח עמ׳ צז, ובמהדורת תשס״ג עמוד רט]. וחתן בכור שרוצה להחמיר על עצמו ולהתענות בערב פסח, אינו רשאי, משום שיום טוב שלו הוא. [יביע אומר חלק א׳ חאו״ח סי׳ לד אות יא-יב. וחלק ה׳ חאו״ח סימן מ אות ו. ובשו״ת יחוה דעת חלק ב׳ סימן עח בהערה].

ג יש אומרים שאפילו נקבה בכורה מתענה בערב פסח, אולם אין מנהגינו כן, ולכן אם עורכים סעודת סיום מסכת בבית הכנסת בערב פסח, אין לחייבן לבוא לבית הכנסת לשמוע את הסיום, ומותר לקחת להן עוגה וכיוצא בזה בסעודת הסיום. והיכא דאפשר, טוב שהבכורה הנקבה תלך לעזרת נשים שבבית הכנסת לשמוע את הסיום. [יביע אומר ח״ד סי׳ מב. ושו״ת יחוה דעת ח״ג סימן כה. וחזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד רז].

ד במקומות שבכורות נקבות מתענות, אם הבכורה היא מעוברת או מניקה, אין לה להתענות, ומיום הלידה עד סוף כ״ד חודש נחשב דינה כמניקה, אף על פי שאין התינוק יונק ממנה בפועל. [יחוה דעת חלק ג׳ סימן כה. וחזון עובדיה על הלכות פסח עמוד צז, ובמהדו׳ תשס״ג עמ׳ רח].

ה מותר לבכורות לאכול בערב פסח על ידי השתתפות בסעודת בר-מצוה שחל זמנו בערב פסח, [דהיינו ביום מלאת לנער י״ג שנה בדיוק]. ואם עושים הסעודה אחר זמנו, לא מועיל. [יביע אומר חלק א׳ חאו״ח סימן כז סק״ח].

ו אב בכור שפודה את בנו הגדול בערב פסח, מותר לו לאכול בסעודת פדיון הבן, אף שמקיים את מצות הפדיון שלא בזמנו, [לאחר שלושים יום]. והוא הדין לסעודת ברית מילה שלא בזמנה. [יביע אומר חלק א׳ חאו״ח סימן כז].

ז בשעת הדחק אפשר להקל גם בסיום מסכת משניות עם פירוש רבנו עובדיה מברטנורא, [וקצת מקיצור תוספות יום טוב], ואפילו מסכת קטנה. ומכל מקום נראה שאין להקל בסיום מסכת משניות אלא לעצמו, אבל לפטור אחרים מהתענית אין זה כדאי. אבל לימוד בלי הבנה אפילו גמרא שלמה, אינו חשוב לימוד כראוי לפטור מתענית בכורות. [יביע אומר חלק א׳ סימן כו סק״ט. חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד רי].

ח לימוד ספר אחד מהזוהר, אף שאינו מבין בעניני הסודות שבו, נחשב לימוד, והסיום שלו פוטר מתענית בכורות. [שם. וחזון עובדיה על הלכות פסח עמוד צח, ובמהדורת תשס״ג עמוד ריא].

ט יש אומרים שאם כבר יש בסעודת סיום מנין משתתפים, אין לבכורות להצטרף לסעודה ולפטור תעניתם בכך, ויש חולקים, והעיקר להקל. [יביע אומר חלק א׳ סימן כז אות ט].

י מי שנולד לו בנו הבכור בתוך שלושים יום לפני ערב פסח, אין לו להחמיר ולהתענות, אלא אם יוכל ישתתף בסעודת מצוה, כנ״ל, והמחמיר בזה יוצא שכרו בהפסדו. וכל שכן כשחל ערב פסח בשבת, שמקדימין להתענות ביום חמישי, שיש להקל בזה. [יביע אומר חלק א׳ חאו״ח סימן כז אות י״א].

יא המשתתפים בסעודת סיום מסכתא ישתדלו להקשיב ללימוד הסיום. [ומה טוב שהרב המסיים ישמיע גם דברי תורה במוסר ואגדה, דברים השוים לכל נפש, ולעורר על מצות קביעות עתים לתורה וכו׳, ולוקח נפשות חכם]. ואז מותר להם לטעום, וצריך שיטעמו ״כזית״ מפירות וכיוצא בזה כדי לפטור עצמם מהתענית. מפני שאין שמיעת הסיום מסכת לבדה מתירה לבכורות ללכת לאכול בביתם, אלא אם כן כל אחד ואחד מהבכורות טועם כשיעור כזית אחר שמיעת הסיום, שבזה הופסקה תעניתו. אבל מי ששולח אחר במקומו לקחת לו עוגה או יין ממקום הסיום, לא עשה כלום, ועודנו חייב בתענית. והוא הדין למי שלא נוכח בשעת אמירת הסיום ובא אחר גמר הסיום, שאינו נפטר באכילת סעודת הסיום. ומכל מקום אם הרב המסיים עדיין דורש וממשיך בדברי תורה מעניני דיומא ומענין הסיום, והוא שומע דברי תורה חכמה ודעת ויראת ה׳, וסומך על זה להפסיק תעניתו, אפשר להעלים ממנו עין ולא למחות בו ביד חזקה. ומה שנהגו להקל שאף מי שאין לו שום הכרה עם המסיים, ואינו מהמחזיקים בידו, ובא לשמוע סיום המסכת להיפטר מתענית בכורות, יש להם על מה שיסמוכו. ומכל מקום אין נכון להזמין עמי-הארץ שלא מבינים שום דבר מן הסיום, ואף אינם מחזיקים תלמידי חכמים בממונם, אולם צריך שיהיה הבכור שאוכל בסיום המסכת, הוא עצמו גמיר וסביר, ומבין את סיום המסכת. ולפיכך טוב שהמסיים יבחר מסכת שבסופה דברי אגדה, שהכל יבינו, ולומר בקיצור דברי מוסר והתעוררות. והקהל יקשיבו ללימוד הסיום, ואז מותר להם לטעום כזית פירות או עוגה, כדי לפטור עצמם מהתענית. [יביע אומר חלק א׳ אורח חיים סימן כו].

יב אפשר להקל בתענית בכורות בערב פסח, גם בסעודת סיום מסכתא באופן שסיים את המסכת בערב פסח, לא בדרך לימודו, אלא שמיהר בלימודו, וכיון לכתחלה את סיום המסכת לערב פסח. [יביע אומר חלק א׳ אורח חיים סימן כו אות ו].

יג מי שסיים מסכת, ושייר את סיומה לאחר זמן, ורוצה לסיים המסכת בערב פסח, אין לסמוך להקל בזה לפטור הבכורות מתעניתם בערב פסח, ודי להקל כשממהר בלימודו, או מאחר, אבל להשאיר לאחר זמן ולסיים בערב פסח, לא מהני להקל. [שם].

יד אף על פי שמי שאין דרכו לעשות סעודה תמיד כשמסיים מסכת, יש אומרים שלא יעשה סעודת סיום בערב פסח לפטור את הבכורות, מכל מקום אם מסיים תמיד בלי סעודה מחמת עוני ודוחק, ולא מתוך קמצנות, ואילו עתה יש לו אפשרות לערוך סעודת סיום לפטור הבכורות מתענית בערב פסח, אפשר להקל בסיום זה. [יבי״א ח״א או״ח סי׳ כו בהערה].

טו יש נשים בכורות הבאות לבית הכנסת לאחר שכבר סיימו המסכת, ואוכלות שם ממה שנשאר בכוס הקידוש, ומסעודת הסיום, ושפיר קעבדי, שהרי בלאו הכי מעיקר הדין אינן צריכות לטעום, ורק לחיבוב מצוה טועמות משיירי הסעודה. [יבי״א ח״ד סי׳ מב. ויחו״ד ח״ג סי׳ כה].

טז אבל תוך י״ב חודש על אביו ואמו, שהוא בכור, מותר ללכת לסיום מסכתא בערב פסח להפקיע עצמו מתענית בכורות. והוא הדין לאבל תוך שלשים על שאר קרובים, אבל בתוך שבעה אין להקל. ומיהו יפדה התענית בצדקה אם הוא חלש וקשה לו התענית ויבוא להתבטל מהסדר של ליל פסח. [חזון עובדיה הלכות פסח עמ׳ ש׳. ובמהדורת תשס״ג עמוד ריג].

יז בכורות שלא מצאו בערב פסח סעודת מצוה, ואף לא סיימו מסכת, והתחילו להתענות, ואחר כך השיגו סעודת מצוה, הדבר ברור שאינם חייבים להמשיך להתענות, ואוכלים ושותים אחר כך אפילו בביתם, ואף אין צריך להשלים יום אחר לתענית במקום מה שהתחילו להתענות בערב פסח. [יביע אומר חלק א׳ חאו״ח סימן כה סק״ט].

יח בכור בערב פסח, הנמצא בתוך שבעת ימי חופתו, אינו רשאי להתענות תענית בכורות, וטוב שישמע סיום מסכת, אם בנקל מוצא סעודת סיום. [שו״ת יביע אומר חלק א׳ חלק אורח חיים סימן לד אות י׳ ואות יג. ושו״ת יחוה דעת חלק ב סימן עח].

יט יש נוהגים שאם נולד למי שהוא בן בכור זכר, האב מתענה במקום בנו עד שיגדל. ואם גם האב בכור, האם מתענה במקום הבן עד שיגדל. ויש אומרים שאין לנהוג בחומרא זו בזמנים אלו, שירדה חולשה לעולם, ואף אם יהיה נדמה לאב או לאם שיוכלו להתענות לפי שעה, מכל מקום בלילה לא יוכלו לעשות הסדר כמשפטו, לספר ביציאת מצרים שהיא מצוה מן התורה, ולשתות ד׳ כוסות, ולאכול ד׳ כזיתים של מצה, וב׳ כזיתים של מרור. ועכשיו שנהגו בלאו הכי להקל לאכול בסיום מסכתא ושאר סעודות מצוה ללא הגבלות רבות, יש לאב או לאם להשתדל לשמוע הסיום, ולאכול כזית בסעודת מצוה, לפטור עצמם מן התענית. ואם עדיין לא מלאו לילד (הבכור) שלשים יום, פטורים האב או האם מתענית בכורות הנזכר. ומ״מ אם אפשר בנקל טוב לשמוע סיום מסכתא לפטור עצמם מתענית לכל הדעות. [יביע אומר ח״א סי׳ כה אות יב. וסי׳ כז אות יא. וחזון עובדיה פסח עמו׳ צט, ובמהד׳ תשס״ג עמ׳ ריד].

כ אם חל ערב פסח בשבת, מעיקר הדין הבכורים פטורים מלהתענות, ומכל מקום אם אפשר להם להשתתף בסעודת מצוה, כמו סיום מסכת, טוב לעשות כן. ואב המתענה בשביל בנו הבכור, רשאי לפטור עצמו מתענית זו, כיון שדחוי הוא. [יחוה דעת חלק א׳ סימן צא. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד ק. ובמהדורת תשס״ג עמוד רטו. וראה לעיל עמוד טו סעיף ג׳].

כא אם חל ערב פסח בערב שבת, הואיל וזמנו הוא, מתענים בו ביום ומשלימים, ורק אם יש סעודת מצוה יכולים לפטור עצמם מן התענית על ידי השתתפות בסעודה. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קא. ובמהדורת תשס״ג עמוד ריז].

כב האיסטניס שאם אוכל בערב פסח אינו יכול לאכול בליל פסח, צריך להתענות בערב פסח. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קא. ובמהדורת תשס״ג עמוד ריז].

כג מי שחלם חלום רע בערב פסח אחר הצהרים, אינו רשאי להתענות עד חצות הלילה, וכמו ביום חול, שהרי על ידי זה מבטל מצות הלילה. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קסז].

סימן תעא – אכילה בערב פסח

א אסור לאכול מצה ביום י״ד בניסן [מעמוד השחר], כדי שיאכל המצה לתיאבון בליל פסח, אבל מותר לאכול מצה בליל י״ד בניסן. ומכל מקום אם אכל מצה בשוגג בערב פסח ביום, יברך לאחריה ברכת המזון, שאין דינו כאוכל איסור שאינו מברך ברכת המזון. וגם אינו עובר בבל תוסיף, שכל עוד לא התחיל במצוה לא שייך איסור בל תוסיף. [חזו״ע פסח עמוד צג. ובמהדורת תשס״ג עמוד קצז. ובשו״ת יחוה דעת ח״ו סי׳ כז]. ומותר לאכול מצה בשמיני של פסח, ואין בזה איסור בל תוסיף, משום שהמצה בכל שבעה אינה מצוה אלא רשות.

ב מותר לאכול בערב פסח מצה עשירה, שהיא קמח [כשר] הנילוש עם מי פירות, כגון יין וחלב ודבש, ומיץ תפוחים ותפוזים, ומיץ רימונים, בלי תערובת מים כלל. [ועיין ברמב״ם פ״ה מחמץ ומצה ה״ב, ופ״ו ה״ה]. והטעם לזה, כי הואיל ואין יוצאים ידי חובת אכילת מצה בליל פסח במצה עשירה, שנאמר: ״לחם עוני״ (פסחים לו.), לפיכך לא אסרו לאוכלה בערב פסח. וכבר נתבאר שלדעת מרן השלחן ערוך מותר לאכול מצה עשירה בפסח, שמקפידים ללוש את הקמח [הכשר] בלי מים כלל. [חזון עובדיה הלכות פסח עמוד צג, ובמהדורת תשס״ג עמוד קצח].

ג עוגה שנעשית מקמח מצה (אפויה), ועירבו בה דבש ויין וכיו״ב, וחזרו ואפו אותה, אין לאוכלה בערב פסח, שהואיל ונאפית מכבר, אין עליה שוב תורת מצה עשירה. [מהרי״ו, רמ״א סי׳ תעא ס״ב. מג״א סק״ח. משנ״ב ס״ק יט. ברכ״י סי׳ תסא סק״א. חזו״ע פסח עמוד צה. ובמהדורת תשס״ג עמ׳ קצט]. אבל אם רוב התערובת היא מדברים אחרים ומיעוט מקמח מצה, בטל ברוב, ומותר לאכול תערובת זו בערב פסח. [א״ר. כה״ח אות כא. שמירת שבת כהלכתה ח״ב פרק נו הערה ד].

ד מותר לאכול מצה מבושלת או מטוגנת בערב פסח. ומכל שכן אם נתבשלה מלפני ערב פסח. וכן מצה מפוררת שנתבשלה, מותר לאוכלה בערב פסח. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד צה. ובמהדורת תשס״ג עמוד קצט. שו״ת יחוה דעת חלק ג סימן כו].

ה הברכה על מצה מבושלת, אם אוכל חתיכה שיש בה כזית, מברך ״המוציא״ וברכת המזון, אף שאין בה תואר מצה. אבל אם אין בכל חתיכה כזית אף שיש בו תואר מצה, אינו מברך אלא בורא מיני מזונות וברכת מעין שלש. ואפילו דיבק כמה חתיכות מצה על ידי ביצה, צריך שיהיה בכל חתיכה כזית. ואם טיגן מצה עם ביצה בשמן, אף שיש מחלקים בין טיגון לבישול, לדינא אין לחלק בזה אלא מצה מטוגנת דינה כמצה מבושלת. אך אם טיגן במעט שמן רק שלא יידבק במחבת, יכול לברך המוציא גם בפחות מכזית. [ש״ע סימן קסח ס״י. ועיין בשו״ת יחוה דעת ח״א סי׳ צא. ועיין היטב בחזון איש אורח חיים סימן כו סק״ט. ובמשנה ברורה סי׳ קסח ס״ק נו].

ו מצה שנעשית בפירוש שלא לשם מצוה, יש אומרים שאף על פי שאין יוצאים בה ידי חובה בליל פסח, מכל מקום אין לאכול ממנה בערב פסח, הואיל וטעמה דומה לטעם המצה שנעשית לשם מצוה. ורבים מהפוסקים חולקים על זה, וכן עיקר, שמן הדין מותר לאכול ממנה. אך המחמיר תבא עליו

ברכה. לפיכך מחנות צבא שאין כל אפשרות לשמור על הכשרות בימי הפסח אם ישאר החמץ בי״ד ניסן, (מפני שישנם שאינם מקפידים מלקחת חמץ אל חדרם), ויש הכרח לחסל משם את כל החמץ לפני י״ד בניסן על ידי הרבנות הצבאית, וכן בבתי חולים ובתי מלון, שאין כל אפשרות לשמור על הכשרות כהלכה בימי הפסח, אם ישאר שם חמץ בי״ד בניסן, שישנם כאלה שאינם מקפידים מלקחת חמץ לחדריהם, שיש להתיר להם לאכול בערב פסח מצה שנעשית בפירוש שלא לשם מצוה. ומה טוב להחמיר אם אפשר לבשל המצה במרק בשר או ירקות, או לטגנה בשמן, עד שישתנה טעמה. [שו״ת יחוה דעת חלק ג׳ סימן כז. חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד רא].

ז קטן שאינו מבין בסיפור יציאת מצרים שמספרים בליל פסח מותר להאכילו מצה רגילה [עניה], בערב פסח, אבל קטן שמבין בסיפור יציאת מצרים אין להאכילו מצה בערב פסח, שנאמר, ״והגדת לבנך בעבור ״זה״ עשה ה׳ לי״, לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, ואם ימלא כרסו מן המצה בערב פסח היאך שייך לומר לו ״בעבור זה״, כיון שאין המצה חידוש לו. [חזון עובדיה ח״ב עמוד צה, ובמהדורת תשס״ג עמוד ר׳].

ח יש נוהגים להחמיר שלא לאכול מרור בערב פסח, כדי שיאכלו המרור בליל פסח לתיאבון. ואנו לא נהגנו להחמיר בזה. ויש נוהגים להחמיר גם שלא לאכול ביצים בערב פסח, מפני שבליל פסח נוהגים לאכול ביצה, זכר לקרבן חגיגה. ואין למנהג זה יסוד על פי ההלכה, ורשאים לבטלו אף בלא ״התרת נדרים״. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד רה. הליכות עולם חלק א׳ עמוד שח].

ט משעה עשירית ביום ולמעלה, [כלומר: שלש שעות זמניות לפני צאת הכוכבים], אסור לאכול אפילו מצה עשירה, כדי שיוכל לאכול המצה בליל פסח לתיאבון. ומכל מקום מעיקר הדין לא נאסר אלא כשאוכל ממנה יותר מכביצה [בלי קליפתה, כחמישים גרם], אבל לאכול ממנה פחות משיעור כביצה [בלי קליפתה] מצד הדין מותר, אלא שאין להקל בזה אלא במקום צורך גדול. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד צה. ובמהדורת תשס״ג עמוד קצט].

י מותר לאכול פירות וירקות, וכן תבשיל ואורז, גם לאחר שעה עשירית, ובלבד שלא ימלא כריסו מהם לאכול ולשבוע. [שם].

יא מותר לישא אשה בערב פסח אף לאחר חצות, ואין בזה משום אין מערבין שמחה בשמחה. [תוס׳ מו״ק ח: ספר מאור ישראל פסחים נ. עמוד ק].

סימן תעב-תפ – דיני היסבה וארבע כוסות קדש

א יהיה שולחנו ערוך מבעוד יום, כדי שכשיבוא לביתו יקדש מיד אחר צאת הכוכבים. ואחד אנשים ואחד נשים חייבים בארבע כוסות. ומצוה לתת יין לפני התינוקות שהגיעו לחינוך לחנכם במצות ארבע כוסות, וכן מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים, בליל פסח קודם עשיית הסדר, וכן מיני מתיקה, כדי שלא יישנו, ויראו שינוי וישאלו. [שלחן ערוך. וראה עוד בחזון עובדיה פסח עמוד קיז. ובמהדו״ב עמו׳ ה׳. ומצות ד׳ כוסות כוללת גם מצות שמחת יום טוב].

ב לכתחלה יש להתחיל את עריכת הסדר בליל פסח, דוקא אחר צאת הכוכבים, כדי שיקיים מצות ארבע כוסות בלילה ודאי, אולם בדיעבד מי שהוסיף מחול על הקודש והקדים וקידש לפני צאת הכוכבים, משתשקע החמה, יצא. ומיהו בטיבול ירקות הראשון, נכון להחמיר אף בדיעבד לחזור ולטבל קצת אחר שתחשך. וכל שכן שראוי להחמיר במצות מצה ומצות מגיד, שיהיו לאחר צאת הכוכבים, ובדיעבד יחזור בלי ברכה. [ולא יברך שוב ״אשר גאלנו״]. [שו״ת חזון עובדיה חלק א׳ סימן א. ובספר חזון עובדיה הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד ב. ועיין בתוס׳ ורא״ש ר״פ ערבי פסחים].

ג טוב להחמיר ולקדש רק לאחר שיגיע זמן רבינו תם, שהוא שעה וחומש בשעות זמניות אחר שקיעת החמה. אולם אם יש ילדים קטנים, אין להחמיר בזה ולהמתין לזמן רבינו תם. ואף החוששים לדעת רבינו תם במוצאי שבת, בקידוש ליל פסח לא יחמירו, דהויא קולא, שבינתיים ישנו התינוקות ויבטל מצות והגדת לבנך. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קיט].

ד טוב שהילדים ישנו בערב פסח ביום, בכדי שיוכלו להשאר רעננים בכל הסדר, ויקיימו בהם מצות והגדת לבנך. וילד שמבין בסיפור יציאת מצרים, מצוה לתת לפניו יין לארבע כוסות, אלא שאין צריך רביעית, ויתן להם מיץ ענבים. ויותר הכרחי לתת להם קליות ואגוזים או מיני מתיקה, קודם עשיית הסדר. [חזון עובדיה פסח עמוד קכ, ובמהדורת תשס״ג עמוד ו].

ה יסדר שולחנו בכלים נאים כפי כוחו, וינהג שררה בליל פסח דרך חירות. ויכין מקום מושבו שישב בהיסבה דרך חירות. ואין להניח מקום פנוי בשלחן זכר לחורבן, שאין עושים כן ביום טוב. [ואף שבחזו״ע פסח מהדו״ק עמ׳ קעז כתב שיש להשאיר מקום פנוי וכו׳, הנה במילואים בעמ׳ שי, וכן במהדורת תשס״ג עמ׳ קו, הדר ביה]. ואפי׳ עני שאין לו כרים וכסתות, יסב על הספסל, או על הקרקע לצד שמאל, או לסמוך על ירך חבירו, אבל לא על ירך עצמו, שנראה כדואג ואבל חס ושלום. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קעז, ועמוד קיט, ובמהדורת תשס״ג עמוד ו].

ו הנשים חייבות בהיסבה, שאין דרך הבעלים להקפיד בזה. וראוי לעמוד על המשמר לזכור ולהזכיר את אחרים להסב, מפני שאין אנו רגילים להסב בכל ימות השנה.

ז צריכים היסבה בשתיית ארבע כוסות, באכילת המצה, אכילת הכריכה, ובאכילת האפיקומן, ושאר כל סעודתו אם ירצה להסב, הרי זה משובח.[חזו״ע פסח עמ׳ קכ, ועמ׳ קכג, ובמהדורת תשס״ג עמ׳ ט׳].

ח בעת קריאת ההגדה, ובהלל, אם ירצה להסב יש לו על מה לסמוך, אך בברכת המזון יברך מיושב בלי היסבה. והקידוש נוהגים לאומרו מעומד, וכשמסיים הקידוש יושב ומיסב ושותה מכוס הקידוש. [חזון עובדיה הלכות פסח עמוד קכד, ובמהדורת תשס״ג עמוד י׳ הערה ח].

ט בן אצל אביו, ואפי׳ אם הוא רבו המובהק, צריך להסב, שדרך האב למחול כבודו לבנו. ואם האב מקפיד על בנו שלא יסב בפניו, חייב לשמוע לו. [שו״ת חזון עובדיה סימן טו עמוד רכח]. אבל תלמיד לפני רבו, אף על פי שאינו רבו מובהק, אינו צריך היסבה. ואסור להסב אלא אם כן יתן לו רבו רשות להסב. ותלמיד חכם מופלג, אף על פי שלא למד ממנו כלום, וכל שכן אם התלמיד חכם נחשב לגדול הדור, שנחשב כרבו לכל דבר, אסור להסב בפניהם. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קכא, ובמהדורת תשס״ג עמוד ז׳].

י השמש צריך היסבה. וגם האבל צריך היסבה. [חזון עובדיה הל׳ פסח עמו׳ קכב, ובמהדו״ב עמו׳ ט].

יא מי שמת לו מת בליל פסח, אם דעתו לקוברו בלילה [על ידי גויים], פטור מכל המצות הנוהגות בליל פסח, אבל כשדעתו לקוברו למחר, אין אינות חלה עליו, וחייב בכל המצוות. ומכל מקום לא יברך שום ברכה מהברכות בעצמו, אלא ישמע הברכה מאחרים. וכן ההגדה וההלל טוב ונכון שישמע מפי אחרים. ואם רצה לאומרם בעצמו, רשאי, וצריך להסב כרגיל. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדו״ק עמוד קפט].

יב ההיסבה צריכה להיות בצד שמאל, ואם הסב בצד ימין, כאלו לא הסב כלל.

יג דעת מרן השלחן ערוך שההיסבה מעכבת גם בזמן הזה, ולכן אם אכל מצה בלא היסבה, צריך לחזור ולאכול, וכן אם שתה ארבע כוסות בלא היסבה, חוזר לשתות בהיסבה. ואפילו בכוס שלישי או רביעי.

יד הנשים שלא היסבו, וכן איש שאינו בקו הבריאות וקשה לו לחזור ולשתות, כדאים הם הפוסקים המקילים שלא להצריכם לחזור ולשתות. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קכג. ובמהדורת תשס״ג עמוד ט׳. שו״ת חזון עובדיה א׳ סימן יד].

טו גם איטר-יד שכל מעשיו ביד שמאל, צריך להסב לצד שמאל, ככל אדם. ויש אומרים שאם היסב לצד ימינו, בדיעבד אינו צריך לחזור ולשתות בהיסבה. [חזון עובדיה פסח עמוד קכג, ובמהדורת תשס״ג עמוד ט׳].

טז אם שכח להסב בכוס ראשון, ונזכר אחר שתייתו, כשחוזר לשתות שוב, שותה בלי ברכת הגפן, כיון שברכת בורא פרי הגפן פוטרת עד כוס שני, ועד בכלל. ואם לא נזכר עד שסיים ברכת אשר גאלנו, ישתה כוס אחד בהיסבה במקום כוס ראשון של הקידוש, וישהה מעט, וימזוג כוס שני וישתהו בהיסבה. [חזון עובדיה ח״א סימן מט. ובחזון עובדיה מהדורת תשס״ג עמוד יא].

יז מצוה לקדש על יין אדום, ומנהג ספרד שמקדשים עליו אפילו אם היין הלבן משובח ממנו. ומיהו אם אינו לבן יותר מדאי, אם הוא משובח מן האדום, לו משפט הבכורה. ובשעת הדחק יוצאים ביין לבן.

יח כבר פשט המנהג לקדש ולברך בורא פרי הגפן על יין מבושל, או מפוסטר, שמרתיחים אותו עד לשמונים מעלות ויותר, אך אינו מתמעט ממדתו, וגם אין שינוי משמעותי בטעמו וריחו. ואין לחוש בזה לספק ברכות להקל. והוא הדין שאפשר לצאת בו ידי חובת מצות ארבע כוסות אף לכתחלה. [שו״ת חזון עובדיה חלק א׳ סימן ז].

יט יוצאים ידי חובה ביין צימוקים שנשרו במים, ובלבד שיש בצימוקים לחלוחית, שאם היו סוחטים אותם היה יוצא מהם לחלוחית כעין דבש. ושיעור המים שיש לשרותם עם הצימוקים, צריך שלא יהיו יותר משיעור הצימוקים לאחר שנתפחו במים. וכן במזיגת היין במים לקידוש, לעולם צריך שהרוב יהיה יין והמיעוט מים, כדי שיהיה בו טעם יין. שכל שאין ברור שיש שם יין יותר מן המים, אין מברכים עליו הגפן, אלא שהכל נהיה בדברו.

כ אם שורה הצימוקים במים וסוחט אותם היטב באופן שמוציא מהם את כל הלחלוחית שבהם, אין לדון על זמן הכבישה, וכל שכן אם כתש את הצימוקים ואחר כך שרה אותם במים וסחט אותם היטב, ובפרט אם שורה אותם במים חמים כדי שיתרככו. אבל אם אינו סוחט את הצימוקים עצמם צריך לשרותם שלשה ימים מעת לעת. ואם בישל הצימוקים עם המים ואחר כך משך המים מן הצימוקים, הוה ליה יין ומקדשים ומבדילין עליהם.

כא כל זמן שלא משך היין מצימוקים והחרצנים והזגים, אין עליו תורת יין, בין לענין ברכה בין לענין מגע עכו״ם.

כב יין צימוקים על ידי שריית שלשה ימים מעת לעת, עדיפי מיין מבושל או יין צימוקים שמבושלים עם מימיהם. ויין בלי תערובת לא מבושל, עדיף מכולהו, ואחר כך יין צימוקים שנישרו במים שלשה ימים, ואחר כך יין מבושל או יין צימוקים שנתבשלו, או מיץ ענבים. [חזון עובדיה ח״א סימן ו-ח, וחזון עובדיה הלכות פסח עמוד קכד, ובמהדורת תשס״ג עמוד יג-יד].

כג אין לקחת לכתחלה יין משוחזר לארבע כוסות, וישתמש ביין רגיל או במיץ ענבים עם הכשר כדת, ומכל מקום המברך על יין משוחזר בורא פרי הגפן, יש לו על מה שיסמוך. [יחוה דעת חלק ב׳ סימן לה].

כד יוצאים ביין של שביעית, אם לא הגיע שעת ביעורם, שבדרך כלל אוכלים בענבים וביין עד הפסח. אך יזהר שלא ישפוך מן היין של שביעית באמירת דצ״ך עד״ש באח״ב, כנהוג, משום שנאמר לאכלה ולא להפסד. [שו״ת חזון עובדיה ח״א סימן ו-ח. וח״ב עמוד קכה].

כה אפילו מי שהיין מזיקו, או ששונא את היין, חייב לדחוק את עצמו לשתות ארבע כוסות, ומברך על היין כרגיל, [חזון עובדיה חלק א׳ סימן ה]. אך די אפילו לכתחלה לאדם כזה לצאת ידי חובה במיץ ענבים, או ביין צימוקים, ואין צריך יין יבש. אף על פי שאינו משכר.

כו יש להקל לנשים שקשה עליהן מאד לשתות ארבע כוסות של יין ממש, לשתות מיץ ענבים לארבע כוסות. וכל זה לענין ארבע כוסות, אבל לקידוש והבדלה מיץ ענבים כשר אף לכתחלה. [שו״ת חזון עובדיה סימן ו׳ עמוד צט].

כז אם על ידי שתיית ד׳ כוסות, בכל אופן שיהיה, יבוא לידי חולי פנימי, או יפול למשכב, פטור, ואינו רשאי להחמיר, ויקדש על הפת כדין מי שאין לו יין. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קכה. ובמהדורת שנת תשס״ג עמוד יד].

כח צריך לשתות את היין דרך הנאתו, ואין לערב בו דבר מר לרפואה, [וכמו שהעלה בשו״ת כתב סופר סי׳ צו] שכך היא מצות ארבע כוסות וכל שאר מצות שבתורה. [שו״ת חזון עובדיה סי׳ כז].

כט אפילו עני המחזר על הפתחים, חייב בארבע כוסות, אפילו ימכור מלבושו או ילוה, או ישכיר עצמו בשביל יין לארבע כוסות. ולפום צערא אגרא. [חזון עובדיה פסח מהדורת תשס״ג עמוד טו].

ל גבאי צדקה שעוסקים במצות קמחא דפסחא לעניים, חייבים לדאוג גם לארבע כוסות לצורך העניים לצורך פסח. [חזון עובדיה על הלכות פסח במהדורת תשס״ג עמוד טו הערה יג].

לא אם אין לו אלא כוס אחד יקחנו לקידוש. דהא יש אומרים דברכת המזון אינה טעונה כוס. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קכו].

לב אף מי שאינו יודע לומר את ההגדה וההלל, ואין לו מי שיכול להוציאו ידי חובה, חייב במצות ארבע כוסות, על אף שאינו שותה כסדר שתיקנו חכמים. ומכל מקום צריך שישהה בין כוס לכוס כשיעור שתיית רביעית. [שו״ת חזון עובדיה סימן כ׳ עמוד שט].

לג הנשבע שלא לשתות יין כלל, צריך לישאל על נדרו כדי שיוכל לקיים מצות ארבע כוסות. [שלחן גבוה ס״ק לא. חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג עמוד טו הערה יד].

לד שוטפים ומדיחים את הכוס, ואם הוא נקי אינו צריך שטיפה והדחה, אך טוב בכל זאת לשוטפו ולהדיחו על דרך הסוד. [חזון עובדיה על הלכות פסח במהדורת תשס״ג עמוד טו].

לה אחרים מוזגים לו את הכוס דרך חירות. ולא תמזוג אשה לאיש. [רמ״א סימן תעג סעיף א׳].

לו מותר לאשה נדה למזוג היין שלא בפני בעלה, ולהניחו לפניו על השלחן ללא שום שינוי, אבל בפני בעלה אין לה למזוג לו יין גם כשהיין הוא למצות ארבע כוסות. [טהרת הבית חלק ב׳ עמודים קפג, קפה].

לז על דרך הסוד מטיפין את המים לתוך היין שלוש פעמים זה אחר זה. [שו״ת רב פעלים חלק ב׳ סימן מה]. ואם היין אינו חזק וכן יין צימוקים, מן הדין אין צורך למוזגו. [שו״ת הרדב״ז סימן תעט]. ובכל זאת טוב למוזגו על דרך הסוד. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קכז. כף החיים סימן תעב אות נט].

לח שיעור הכוס רביעית הלוג, כ״ז דרהם, שמונים ואחד גרם לאחר מזיגה. וישתה לכתחלה כל הכוס, ובדיעבד אם שתה רובו יצא. ונכון להזהר לשתות ״רביעית״ מכוס הקידוש, כדי שיהיה חשוב קידוש במקום סעודה. [שנות חיים סימן יח אות יג, ובמקור חיים שם]. ומכל מקום אין זה לעיכובא, שההגדה של פסח וסיפור יציאת מצרים לא חשיבי הפסק, כיון שהם צורך הסעודה, וכמו שדרשו בפסחים (לו. קטו:) לחם עוני, שעונים עליו דברים הרבה. [שו״ת חזון עובדיה סימן יא]. ואם הכוס גדול יותר, די שישתה רביעית כשהוא רוב הכוס, אפילו לכתחלה. ואם שתה רביעית אפילו אינו רוב כוס, יוצא ידי חובה בדיעבד. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קכז, ובמהדורת תשס״ג עמוד טז].

לט צריך לשתות הרביעית בבת אחת [כדי שיעור שתיית רביעית, ולא כדי שתיית כל הכוס]. ולא יפסיק לשתות בסירוגין, ובדיעבד אם שתה הכוס של ד׳ כוסות בסירוגין, אך לא שהה יותר מכדי אכילת פרס, יצא ידי חובתו, ואינו צריך לחזור ולשתות. ובפרט בכוסות האחרונים. אבל אם שהה באמצע שתיית רביעית יותר מכדי אכילת פרס, על ידי שהפסיק ברביעית פעמים אחדות, אפילו בדיעבד לא יצא. [חזון עובדיה ח״א סימן יב, עמוד קצה. הליכות עולם ח״א עמוד רצה. חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד טז].

מ אם הכוס גדול ביותר, לכתחלה ישתה רוב הכוס, ואם שתה רביעית יצא. ולכן אם הכוס גדול ומחזיק כמה רביעיות, ואין להם כוסות אחרים, שותין ממנו כמה בני אדם, וכמנין הרביעיות שבכוס. ואינו חייב לתת בו מעט מים, כדי שלא יהיה כוס פגום, דכל שבשעת הברכה היה מתוקן, לא חשוב פגום אחר כך. [חזון עובדיה פסח במהדורת תשס״ג עמוד טז].

מא מי שאין לו אלא כוס אחד גדול שיש בו ד׳ רביעיות ויותר, והוא עצמו שותה מאותה כוס לכל ארבע הכוסות, צריך לתקנו בין כוס לכוס, על ידי שיתן בו מעט מים, שלא יהיה פגום. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קכז, ובמהדורת תשס״ג עמוד טז, יז הערה יט].

מב כל בני הבית צריכים להקשיב אל הקידוש, ושומע ומשמיע יכוונו לצאת ולהוציא ידי חובה, ולא יענו ״ברוך הוא וברוך שמו״, אלא ״אמן״. שדין השומע ברכה מחבירו ומתכוין לצאת ידי חובה הוא כדין המברך עצמו, שהשומע כעונה, וכשם שהמברך אינו רשאי להוסיף שבח ברוך הוא וברוך שמו באמצע הברכה, כן השומע ומתכוין לצאת חייב להקשיב היטב מתחלת הברכה ועד סופה, ללא כל הפסקה, זולת עניית אמן שהיא מכלל הברכה, ולא יותר. ומכל מקום בדיעבד אם ענו ״ברוך הוא וברוך שמו״, יצאו ידי חובה. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קכז. ובמהדורת תשס״ג עמוד יט. וראה עוד בילקוט יוסף מועדים מהדורת תשס״ד, עמוד תרמב, ובילקוט יוסף תפלה כרך ב׳ סימן קכד, ובשארית יוסף חלק ב׳ סימן קב].

מג גם בקידוש של ליל פסח שכוסו של כל אחד ואחד מונח בידו, יש לנהוג כמו בקידוש של שבת ויום טוב, שבעל הבית או ראש המשפחה לבדו יאמר כל ברכות הקידוש, בכוונה להוציא את כל השומעים ידי חובתם, וכל בני הבית ישמעו ויכוונו לצאת ידי חובתם. ועל זה נאמר: ברוב עם הדרת מלך. ובסוף כל ברכה יענו השומעים אמן, והלכה רווחת היא שהשומע כעונה. (סוכה לח:). [ועיין בתוס׳ ב״ק צא: ובהרא״ש חולין פז. בשם רבינו תם, דקיימא לן גדול העונה אמן יותר מן המברך. וכן כתב בספר המנהיג (דף ז). ושכן כתב הרשב״ם. אבל הרמב״ם (פ״א מהלכות ברכות הלכה יא) כתב, גדול העונה אמן כמברך. ועיין להגאון הנצי״ב בספר העמק שאלה (פרשת עקב דף רז ע״ב). ע״ש]. ואמנם יש כמה עדות שנוהגות בליל פסח שכל בני הבית אומרים ברכת הקידוש עם המברך חוץ מפתיחת הברכה וחתימתה, ואף על פי שיש להם על מה שיסמוכו, מכל מקום עדיף שיאמרו כל הברכה כולה בשם ומלכות, או שינהגו כמו שביארנו, שישמעו מן המברך ויכוונו לצאת ידי חובה. [יחוה דעת ו/כח. יבי״א ח״י סי׳ לה אות כג. חזו״ע הל׳ פסח מהדורת תשס״ג עמוד יז].

מד אם המקדש מגמגם בלשונו, ואינו מבטא יפה את נוסח ברכת הקידוש, [או שהוא בולע מלים], יאמרו כל אחד ואחד מהמסובים את כל ברכות הקידוש, מלה במלה עם המקדש בלחש, כשהכוס בידיהם, ובאופן כזה לא יענו אמן אחר המקדש, משום הפסק בין ברכת בורא פרי הגפן לטעימה. [יחוה דעת חלק ו׳ סימן כח וכמו שכתב בכיו״ב בשו״ת רב פעלים חלק ב׳ סימן מא, ובבן איש חי פרשת בראשית אות טו].

מה אם אין המקדש בקי בהלכה, ואינו יודע לכוין להוציא ידי חובה בברכות הקידוש את בני ביתו, מדין שומע כעונה, יש לנהוג כנזכר בסעיף הקודם, שכל אחד ואחד מבני הבית יתפוס הכוס בידו, ויברך בלחש מלה במלה עם המקדש. [חזון עובדיה הלכות פסח עמוד קמא].

מו יתחיל הקידוש מעומד, וסדר הקידוש: ברכת הגפן, ברכת אשר בחר בנו מכל עם וכו׳, וברכת שהחיינו. ואם חל במוצאי שבת, יאמר כסדר הזה: הגפן, ברכת אשר בחר בנו מכל עם, ברכת בורא מאורי האש, ברכת ההבדלה, ולבסוף ברכת שהחיינו [יקנה״ז]. וכשחל בליל שבת מתחיל יום הששי ויכולו. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קלב].

מז מנהג הספרדים ועדות המזרח לסיים בברכת הגפן בורא פרי הגפן הגימ״ל בסגו״ל. ואין לשנות המנהג. וצריך לומר בורא פרי הגפן בפ׳ דגושה. [יביע אומר חלק ח׳ סימן כב אות א׳. חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד כג. ילקוט יוסף תפלה כרך ב׳ קונטרס נוסחאות הברכות].

מח כשמברך שהחיינו יכוין לפטור גם את המצה והמרור מברכת שהחיינו. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קלב. ועיין בברכי יוסף סימן תעג סק״א, ובשו״ת משה ידבר חאו״ח סימן ט].

מט ישתה כוס הקידוש בהיסבה, ואינו צריך לברך אחריו. ואם היה מתענה או רעב, מותר לאכול אחר הקידוש פירות ואורז או מצה עשירה, אך לא ימלא כריסו מהם, וראה להלן. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורא ראשונה עמוד קלה, ובמהדורת תשס״ג עמוד ל].

נ נשים חייבות במצות קידוש של יום טוב, כמו שחייבות בקידוש של שבת, ואף מוציאות את האנשים ידי חובת קידוש בליל פסח. כשם שמוציאות אותם ידי חובת קידוש של שבת. אולם בשאר ימים טובים, אין ראוי לעשות כן, ולא עוד אלא שטוב שהן ישמעו מפי האנשים ולא יברכו לעצמן. [שו״ת חזון עובדיה ח״א סימן י׳, ולויית חן סימן יד].

נא הנשים רשאיות לערוך את הסדר לבדן, אם יש בהן בקיאה לעשותו כתקנת חז״ל. ואדרבה עדיף יותר לעשות כן במקום שמתאספים כמה בעלי בתים, לעשות את הסדר בצוותא, והנשים הצנועות רוצות לערוך הסדר לבדן, בניהול אשה חכמה, והיודעת בהרצאת הדברים של סיפור יציאת מצרים, בודאי שיש להן על מה שיסמוכו לעשות כן. [חזון עובדיה ח״א סי׳ י, וח״ב הלכות פסח עמ׳ קלב, ובמהדורת תשס״ג עמוד כה. ויחוה דעת ח״ג סי׳ קא].

נב נשים שעברו ובירכו שהחיינו בעת ההדלקה, בפסח יכולות לחזור ולברך שהחיינו, שברכה זו פוטרת גם כל מצוות הלילה. וכל שכן שנשים שנוהגות לברך שהחיינו בהדלקה, בליל פסח רשאיות לענות אמן על ברכת שהחיינו שבקידוש, ובשאר ימים טובים יהרהרו אמן בלבן. אולם יותר נכון להודיע לנשים כי מוטב שלא לברך זמן בעת ההדלקה, שדעת כמה פוסקים אינה נוחה ממנהג זה. [חזון עובדיה פסח מהדורת תשס״ג עמו׳ כה. חזון עובדיה ימים נוראים עמוד סג. יחוה דעת ח״ג סימן קא. וכל זה דלא כמו שכתב בחזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשכ״ז, עמוד קלב, שלא יענו אמן. והעיקר כמו שנתבאר כאן. ועיין עוד בשו״ת חזון עובדיה ח״א סימן י׳].

נג השוכח ברכת שהחיינו בליל פסח, אם נזכר טרם שיברך ברכת אשר גאלנו שבסוף ההגדה, יברך אותה אז. ואם לא נזכר עד אחר ברכה זו, אינו צריך לברך יותר ברכת שהחיינו. [ודוקא בחג הסוכות אומרה כל שבעת ימי החג]. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קלג, ובמהדורת תשס״ג עמוד כז].

נד מחלל שבת בפרהסיא שמזג היין, אם הוא מתפלל ומקדש בשבתות, יש להקל בדיעבד לשתות מהיין, באופן שיש חשש למחלוקת. ואם הרתיח את היין אין בו דין יין נסך כלל. [ילקוט יוסף שבת כרך א׳ עמוד רפו].

נה מי שלא קידש בליל פסח, מקדש למחרת. אבל לד׳ כוסות אין תשלומין אפילו ביום טוב. וכן מצה ומרור אין להם תשלומין. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קלד. ובמהדורת תשס״ג עמוד לב].

נו יש נוהגים לאכול ביצה שלוקה אחר הקידוש בליל פסח, ואומרים ״זכר לקרבן חגיגה״. [שו״ת חזון עובדיה סימן מג עמוד תשעב]. ואם אכל כזית יברך בורא נפשות רבות, קודם אכילת הכרפס. [הנה באכל כזית מהכרפס אינו מברך נפשות, אחר שברכת האדמה פוטרת המרור, ואם יברך נפשות יצטרך לברר האדמה על המרור. וכתב הרד״א (סדר ההגדה דף נט) דההגדה אינה הפסק לענין אכילה, הואיל והמרור לפניו ואינו נמלך, ורק לענין נטילה הוי היסח הדעת וכו׳. ע״כ. ולפי זה באורז כיון שיש הפסק עד ברכת המזון יברך נפשות, שהרי אין זה חלק מהמצוה]. ואף כשחל ערב פסח בשבת שאין קרבן חגיגה דוחה שבת, נכון לעשות בליל הסדר שני תבשילין. [חזון עובדיה פסח במהדורת תשס״ג עמוד לא].

נז וכן מי שהוא רעב וקשה לו להמתין עד אחר קריאת ההגדה, או שהתענה בערב פסח, מותר לו לאכול בליל פסח אחר הקידוש פחות מכביצה [בלי קליפתה, כחמשים גרם] מצה עשירה, הנעשית מקמח ומי פירות בלבד, או מצה מבושלת או מטוגנת, אבל יותר משיעור זה יש להחמיר שלא לאכול, כדי שיוכל לאכול מצה מצוה לתיאבון. וכן מותר לו לאכול מעט אורז או פירות, להשקיט את רעבונו. ואם אכל שיעור כזית, יברך נפשות. ועל מצה עשירה ברכת על המחיה. שדוקא בכרפס אם אכל כזית לא יברך נפשות, כדי שלא יסיח דעתו מברכת האדמה שבירך על הכרפס, הפוטרת את המרור שיאכל אחר כך. אבל בביצה או תבשיל אם עבר ואכל כזית יברך נפשות, אחר שטרם התחיל בסעודה, וקריאת ההגדה נמשכת זמן רב. [על פי המבואר בהליכות עולם ח״א עמ׳ רצה. וחזו״ע פסח מהדורת תשס״ג עמוד לא. ואמנם להמבואר בילקוט יוסף ח״ג עמוד ר׳, ובהליכות עולם ח״ב עמ׳ כט, שאם אכל כשיעור וסועד מיד לא יברך נפשות, צריך לומר דשאני הכא שיש הפסק גדול לסעודה].

נח קידוש של יום טוב נחלקו בו הפוסקים אם הוא מן התורה או מדרבנן, ולהלכה נראה שהעיקר כדעת רוב הפוסקים שקידוש של יום טוב הוא מן התורה. ולכן אם חל יום טוב בערב שבת, ואין לו אלא כוס אחד, יקדש על היין בליל יום טוב, שהוא קודם בזמן לשל שבת, ובליל שבת יקדש על הפת. [שו״ת חזון עובדיה ח״א סי׳ ב׳. וחזון עובדיה פסח מהד׳ תשס״ג עמ׳ כד].

נט דין הקידוש של יום טוב כדין הקידוש של שבת, לענין שאין הקידוש אלא במקום סעודה, וגם אסור לטעום כלום לפני הקידוש. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד כה].

סימן תעג – כוס ראשון ושני ורחץ

א נוטל ידיו כדין נטילת ידים לאכילת פת, בכל דקדוקיה ופרטיה, כדי לטבל הכרפס במשקה, שכל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים, ובכל זאת לא יברך על נטילת ידים, וטוב שלא ישיח עד אחר ברכת ואכילת הכרפס, משום דתיכף לנטילה ברכה. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קלו. ובמהדורת תשס״ג עמוד לב].

ב אם טעה ובירך על הנטילה הראשונה ״על נטילת ידים״, טוב שלא ישמור על נקיות ידיו, ועל ידי היסח הדעת יוכל לברך אחר כך לפני המוציא שוב על נטילת ידים. והברכה שבירך בתחלה לא חשובה לברכה לבטלה. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדו״ק עמוד קנה].

ג אם נטל ידיו לפני אכילת הכרפס, ועבר ושמר את ידיו היטב, אף על פי כן יש לו ליטול ידיו שנית בלי ברכה, לפני אכילת המוציא, אמנם לא יגע בידיו במנעל, או יגרד בשערות ראשו, וכדומה, כדי שיוכל לברך על נטילת ידים. ומיהו אם כיוון מתחלה לגמור סעודתו בנטילה הראשונה, יש להקל במקום צער, כגון לזקן ולחולה, הא לאו הכי אין להקל. [שם].

ד נכון הדבר לעשות את הנטילה בביתו, ולא בחצר, שלא יצטרך לצאת לחצר מהקידוש עד סוף הסעודה, וגם הנטילה שלפני הסעודה, יעשנה בתוך הבית. ומיהו מחדר לחדר ורואה את מקומו, שפיר דמי. ומי שמוכרח לצאת לחוץ, יניח מקצת חברים, ויצא. וכן לנטילת ידים יצאו בזה אחר זה. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קלו, ובמהדורת תשס״ג עמוד לג].

ה אם שכח ולא עשה ״יחץ״ קודם ההגדה, בוצע במקום שנזכר. [חזון עובדיה פסח עמ׳ קמה].

סימן תעג – כרפס

א יקח פחות מכזית כרפס הבדוק יפה מן התולעים ויטבילנו בחומץ או במי מלח ולימון, ויברך עליו ״בורא פרי האדמה״ ויכוין לפטור בזה את החזרת [המרור] שאוכל אחר כך בלי ברכת האדמה. ולכתחלה יש להדר אחר הכרפס, מפני שיש טעמים רבים לאכילתו, אולם אם אינו מוצא כרפס או שאין לו מי שיבדקנו כראוי, יקח אחד משאר ירקות, ויטבילנו בחומץ כנזכר. אבל עדיף יותר לעשות כן בכרפס. [חזון עובדיה הלכות פסח עמ׳ קלז, ובמהדורת תשס״ג עמוד לג].

ב אף על פי שהכרפס עדיף יותר משאר ירקות, מכל מקום היות ומצוי בו תולעים, צריך לעמוד על המשמר לבודקו יפה יפה. ואם אין בבית אשת חיל יראת ה׳ להזהר בבדיקתו כראוי, ודאי שאין לאכול ממנו ולעבור על ה׳ לאוין בכל תולעת. ולכן טוב יותר לקחת מהקלח של הכרפס, שאין מצוי בו תולעים כל כך, וקל יותר לבודקו, וגם לגבי מרור, יש להזהר ולהזהיר על כך מאד. ובזמנינו יש ליקח מרור וכרפס בגידול מיוחד בחממות, שאין בו חשש תולעים, ואף על פי כן ישטוף אותם במים, וטוב לעיין בהם ולבודקם עד כמה שאפשר. [ילקו״י מועדים עמ׳ שצא. חזון עובדיה הל׳ פסח עמ׳ קלח. ובמהדורת תשס״ג עמוד לג].

ג צריך להמתין עד צאת הכוכבים ורק אז יאכלנו, ואם טיבל ואכל מבעוד יום, יחזור לטבל אחר צאת הכוכבים. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שפד. שו״ת חזון עובדיה סימן א׳].

ד אם מטבל במי לימון ומלח, צריך לערב בו מים עד שיהיה הרוב מים, כיון שנוטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קלט, ובמהדורת תשס״ג עמוד לו].

ה נכון יותר שהגדול שבמסובים יברך האדמה על הכרפס, ויכוין לפטור בברכתו את כולם, משום ברוב עם הדרת מלך. אבל אם רוצים שכל אחד מהמסובים יברך האדמה על הכרפס, רשאים לעשות כן. ואם המברך מגמגם בלשונו, או בולע מילים, או שאינו מכוין כראוי, עדיף שכל אחד יברך לעצמו. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קמ, ובמהדורת תשס״ג עמוד לז].

ו אם אין בעל הבית בקי בהלכה, ואינו יודע שצריך לכוין ולהוציא ידי חובה את השומעים בברכתו, יש להנהיג שכל אחד ואחד מהמסובין יברך לעצמו האדמה, וכן בכל הברכות שמברכים בליל הסדר. [ילקו״י מועדים עמ׳ שצב. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קלט].

ז אכילת הכרפס אינה צריכה היסבה. ומיהו אם רוצה להסב ולאוכלו רשאי. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שצב. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קמא, ובמהדורת תשס״ג עמוד מ].

ח טיבול הכרפס אינו אלא להיכר התינוקות, הילכך די שיאכל פחות מכזית, ואף אם רצה לאכול כזית מן הכרפס אינו רשאי, כדי שלא יכנס במחלוקת. שיש אומרים שצריך לברך בורא נפשות רבות, ויש אומרים שאין צריך. ואם טעה ואכל כזית, לא יברך נפשות, שהרי ברכת האדמה פטרה את המרור. ונכון שיאכל פחות משישה דרה״ם, י״ח גרם. ואם טעה ואכל כזית מהכרפס, ועבר ובירך נפשות, אף על פי כן לא יברך בורא פרי האדמה על המרור, כיון שהכתוב קבעו חובה לאוכלו בתוך הסעודה אחר אכילת המצה, והרי הוא כדברים הבאים מחמת הסעודה. [ילקו״י מועדים עמו׳ שצב. חזון עובדיה א׳ סי׳ יז. הליכות עולם ח״א עמו׳ רצט].

ט טוב שישאיר מעט מהכרפס בצלחת שבתוך הקערה, על דרך הסוד, שצריך שיהיה סוד הקערה שלם עד לאחר אכילת המצה והמרור. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קמד].

סימן תעג – דיני כוס ראשון וסדר הפסח עד כוס שני יחץ

א קודם שיתחיל בקריאת ההגדה יקח מן השלש מצות המונחות לפניו, את המצה האמצעית, ויבצענה לשתים, ויניח את החלק הקטן בין שתי המצות השלימות, ואת החלק הגדול יתן לאחד מן המסובים, לשומרה לאפיקומן, ואם שכח ולא בצע קודם ההגדה, בוצע באמצע ההגדה במקום שנזכר. ונותנים אותה תחת המפה. ויש נוהגים לכורכה במפה ולהניחה על כתיפם, זכר ליציאת מצרים. ויש שנוהגים לומר לנושאה על שכמו, מאין באת, והוא

עונה, ממצרים. ולאן אתה הולך, לירושלים. ועונים: לשנה הבאה בירושלים [הבנויה]. [מאירי בית הבחירה דף קי ע״א אות ט׳. כף החיים סימן תעג אות קכג. חזון עובדיה פסח עמוד קמד, ובמהדורת תשס״ג עמוד מה. ילקוט יוסף על המועדים עמוד שצג].

ב מנהגינו לבצוע הככר בצורת דל״ת ווא״ו, והחלק הגדול בצורת וא״ו מניחו לאפיקומן, והחלק הקטן בצורת דל״ת מניח בין המצות, והוא על דרך הסוד. ולא יבצע בסכין, כי אם בידו, שכן דרכו של עני. [פרי מגדים. ילקו״י מועדים עמו׳ שצב. חזון עובדיה הלכות פסח עמו׳ קמו].

ג אם נשברה אחת משלש המצות, יקחנה לאמצעית שבלאו הכי פורסים אותה. [הרמ״א בסוף סימן תעה. ילקוט יוסף מועדים עמוד שצג. חזון עובדיה חלק ב עמוד קמז].

ד גם אם אין לו אלא שני ככרות, יקיים מצות ״יחץ״, ויבצע את המצה השניה, ובאופן כזה אין לחשוש ללחם משנה, כיון שצריכים לחם עוני, מה עני דרכו בפרוסה, כך אנו בליל פסח, ורק לכתחלה מנהגינו להצריך ג׳ מצות, כדי לקיים גם מצות יחץ, שהוא לחם עוני, וגם מצות לחם משנה. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד שצג. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קמה בהערה, ובמהדורת תשס״ג עמוד מה].

ה מי שהמצות אצלו דקות ביותר, עד שכל מצה אין בה שיעור שני כזיתים, ואם יבצע המצה האמצעית וישברנה לחצי, לא יהיה לאפיקומן כזית, וגם לא בפרוסה שבין המצות, אף על פי כן יבצע את המצה האמצעית, ואחר כך ישלים עליה לכזית ממצה שמורה אחרת, בעת אכילת המצה, ובעת אכילת האפיקומן. ואין צריך לקחת כמה מצות ולחושבן כאחת, ויבצעם לשתים, אלא ינהג כאמור. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שצג. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קמז בהערה, ובמהדורת תשס״ג עמוד מז].

סימן תעג – מגיד

א יגביה הקערה שיש בה המצות על כל מה שעליה, הוא וכל המסובים עמו, ויש נוהגים להגביה המצה הפרוסה לבדה, ומתחילים הא לחמא עניא, עד מה נשתנה, ואז יצוה להסירה מעל השלחן ולהניחה בסוף השלחן, כאילו כבר אכלו, כדי שיראו התינוקות וישאלו, ואז יודיעום שאין רשאים לאכול עד שיספרו ביציאת מצרים. ויש שלא נהגו להסיר הקערה, רק לומר שיסירו הקערה אף על פי שאין מסירים. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד שצג. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קמז. ובמהדורת תשס״ג עמוד מז.].

ב אחר אמירת הא לחמא עניא, קודם מה נשתנה, מוזגים לו כוס שני, כדי שישאלו התינוקות למה שותים כוס שני קודם סעודה. ואם אין שם בן, אשתו שואלתו, ואם לאו הוא שואל את עצמו, ואפילו תלמידי חכמים שואלים זה לזה מה נשתנה. ואין צריך לשטוף ולהדיח הכוס, אם כל אחד שותה מכוסו, ואין שם תערובת כוסות. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קנ].

ג אין להקדים אמירת ההגדה לפני צאת הכוכבים של ליל פסח, כדי שיהיה ודאי לילה, וכמו שאמרו: תלמוד לומר בעבור זה, לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך. וזמן מצותם אינו אלא בלילה, וכמו שאמרו בתוספתא. [תוס׳ פסחים צט: ד״ה משתחשך]. ואם קרא ההגדה בבין השמשות, אף בדיעבד לא יצא, כיון שמצות ההגדה היא מן התורה, וספק דאורייתא לחומרא, ויחזור ויקרא בלילה כמה קטעים מן ההגדה. [שו״ת חזון עובדיה ס״ס כג בהע׳].

ד אף הנשים חייבות בסיפור יציאת מצרים, ואם אינה יודעת לקרוא, יכולה לצאת ידי חובה בשמיעה, שהשומע כעונה, ויטו אוזן קשבת להבין ענין יציאת מצרים. ואם אינה מבינה בלשון הקודש, צריך לתרגם לה בלע״ז. ומכל מקום כיון שיש מחלוקת אם הנשים חייבות בהגדה מן התורה, או רק מדרבנן, נכון לכתחלה שלא יוציאו את האנשים ידי חובה. מיהו בדיעבד יצאו האנשים ששמעו ממנה, ידי חובת ההגדה וסיפור יציאת מצרים. ומהיות טוב יאמרו, פסח מצה ומרור, וטעמיהם. [ילקו״י מועדים עמ׳ שצג. שו״ת חזון עובדיה ח״א סימן ט׳, וסימן כ׳. וחזו״ע הלכות פסח עמ׳ קמט, ובמהדורת תשס״ג עמ׳ נב. ושו״ת יחוה דעת ח״ב סה, ויביע אומר ח״א סי׳ כח].

ה אשה שנסתפקה אם אמרה את כל ההגדה או לא, אינה צריכה לחזור מספק, ועל הצד היותר טוב תחזור לומר, פסח מצה ומרור וטעמיהם. [חזון עובדיה הלכות פסח תשס״ג עמוד נג].

ו יש אומרים שמצות ו״הגדת לבנך״ אינה כוללת בנות, אלא בנים בלבד. אולם לדינא מצוה זו שייכת גם בבנות. ואם יש לו בנות שיודעות לשאול, הן עדיפות על מה שאשתו תשאל, וכל שכן שהן עדיפות על אחרים. אך יש להדר ולעורר הבנים יותר. ומצוה לעורר הקטנים אף על פי שאינם בניו, או נכדיו. ומכל מקום הקרוב קרוב קודם. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שצד. חזון עובדיה חלק א׳ סימן כא. חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג, עמוד נב]

ז מי שקשה לו לקרוא את ההגדה בעצמו, מכל סיבה שהיא, ורוצה לשמוע את קריאת ההגדה מחבירו, ולצאת מדין ״שומע כעונה״ רשאי לעשות כן, שגם בהגדה אמרינן דין שומע כעונה. ולכן כשמסובים בליל פסח משפחות רבות, הורים בניהם ובנותיהם, ראש המשפחה שהוא גדול הבית קורא

ההגדה ומספר ביציאת מצרים, ומכוין להוציאם ידי חובה. ובזה יוצאים כולם ידי חובת והגדת לבנך מדין שומע כעונה. ואין צריך שכל אחד יאמר בפיו לבניו את ההגדה. [ילקו״י מועדים עמ׳ שצד, ותכ. חזון עובדיה פסח עמ׳ קנ בהערה, ובמהדורת תשס״ג עמ׳ מז].

ח מי שהרהר את ההגדה בלבו, ולא הוציא בשפתיו, אינו יוצא ידי חובתו. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד שצד. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קנ בהערה, ובמהדורת תשס״ג עמוד נא. ובדין הרהור כדיבור דמי ראה בשו״ת יביע אומר חלק ד׳ סימן ג׳, ובקהלות יעקב ברכות סי׳ י׳].

ט מצות עשה לספר לילדיו סיפור יציאת מצרים, ולהרחיב בדבר, אפילו אם אינם יודעים לשאול, ילמדם כפי דעתם, ולאו דוקא בנו אלא עם כל בריה. [ספר החינוך מצוה כא]. אלא שהבן קודם. ועיקר המצוה בבן שלא הגיע למצוות, כל שיודע ומבין בסיפור יציאת מצרים. ולפי דעתו של בן, אביו מלמדו. [ילקו״י מועדים עמוד שצד. חזו״ע הלכות פסח עמוד קמט].

י אף מי שאין לו מצה ומרור, חייב בהגדה מן התורה. [כן הוא בפרי מגדים מש״ז ס״ס תפה. ודלא כמ״ש בחסל״א סי׳ נד. וע׳ במשנת יעבץ מועדים סי׳ יח. ושם דן אם יש מצות סיפור יציאת מצרים כשאין לו מצה. וכתב עוד שם דקיום מצות סיפור יציאת מצרים הוא גם על ידי קיום הלכות פסח. ע״ש. ועיין עוד בילקו״י מועדים עמוד שצד. ובחזון עובדיה הלכות פסח עמ׳ קמט, ובמהדורת תשס״ג עמ׳ נג].

יא סומא [עיור] צריך לקרוא את ההגדה, ואף מוציא ידי חובה את בני ביתו. וכאשר הוא מגיע למצה זו, מרור זה, יש אומרים שאין לו לומר ״זה״, כי זה משמע שיכירהו במראית העין. אולם למעשה יכול לומר מצה זו, מרור זה, כיון שיכול להגביה את המצה או המרור, ולהחזיקם בידיו. [ילקו״י מועדים עמ׳ שצד. חזו״ע פסח עמו׳ קנב בהערה. ובמהדורת תשס״ג עמו׳ נח].

יב תינוק ששאל איזו שאלה בליל פסח, אף על פי כן צריך לומר ״מה נשתנה״, וכן אם שאלו שאלה אחרת מענין הסדר, כגון על עקירת הקערה ומזיגת הכוס השני, צריך הקורא לומר כל השאלות של מה נשתנה. אבל אם שאל התינוק את כל השאלות, אין צריך לחזור ולומר מה נשתנה, אלא יתחיל עבדים היינו, אם ירצה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שצה, שו״ת חזון עובדיה ח״א סימן כב].

יג אחר השאלות, מחזיר הקערה שבה המצות לפניו, ומתחיל לומר עבדים היינו וכו׳, ושאר ההגדה, וכמו שדרשו חז״ל (פסחים לו.), לחם עוני שעונים עליו דברים הרבה. [שו״ת חזון עובדיה סימן כב בהערה].

יד אם ירצה יאמר את ההגדה כשהוא יושב, ואם ירצה אומרה כשהוא מיסב. ויקראנה בשמחה והתלהבות. ומותר לשבת בעת קריאת ההלל, בין שקודם הסעודה בין שלאחריה. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד שצה. חזון עובדיה פסח עמוד קנ, ובמהדורת תשס״ג עמוד נה, ונט]. וראוי לספר במדרשי אגדה בדברים המושכים לבבות השומעים, בחסדי השם יתברך עמנו, וכבר הפליגו בזוהר הקדוש (פרשת בא מ:) בשבח המספר ביציאת מצרים בליל פסח. ואמרו שכל מי שמספר ביציאת מצרים בליל פסח ושמח בסיפור ההוא, עתיד הוא לשמוח עם השכינה בעולם הבא, והקב״ה שמח בסיפור ההוא, ומקבץ את כל הפמליא של מעלה ואומר להם, לכו ושמעו את הסיפור של השבח שלי שמספרים אותו בני, ושמחים בישועתי, וכל מלאכי השרת מתקבצים ובאים ומתחברים עם ישראל ושומעים סיפור השבח ששמחים בשמחת הגאולה של אדונם בורא עולם, ומודים לו על העם הקדוש שיש לו בארץ, ששמחים בישועת הקב״ה. ואז נתוסף כח וגבורה להקב״ה, וכמאמר הפסוק אשרי העם שככה לו, ונאמר, תנו עוז לאלהים על ישראל גאותו ועוזו בשחקים. ע״כ. לזאת החלש יאמר גבור אני, לספר ביציאת מצרים כיד ה׳ הטובה עליו, ולא ימהר כדי לסיימה, וכל שכן שלא יבלע תיבות ואותיות ממנה. [דבלע מצה יצא, אבל לא בלע הגדה]. ומכל מקום כשיש תינוקות, שיש חשש שישנו לפני אכילת מצה ומרור, לא יאריך כל כך, כדי לזכותן בכל המצוות הנהוגות. [ילקו״י מועדים עמוד שצה. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קנא, ובמהדורת תשס״ג עמוד נו].

טו המתרגם לחברו נוסח הברכות שמברכים בליל פסח, ונוסח אשר גאלנו וכו׳, יש להזהר שלא יתרגם שם ה׳, שגם בלשון לע״ז יש חשש איסור ברכה לבטלה. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד שצה. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קנד בהערה, ושו״ת יחוה דעת חלק ו׳ סימן טו].

טז אין צריך למהר בקריאת ההגדה, כדי שתהיה הסעודה סמוכה לקידוש, ומשום שאין קידוש אלא במקום סעודה, אלא יכול להאריך בה בסיפור יציאת מצרים. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד שצה. שו״ת חזון עובדיה חלק א׳ סימן יא. וחזו״ע על הלכות פסח עמוד קנא].

יז ליל פסח שחל בשבת, אם הוא רגיל בהגדה ושגורה בפיו, מותר לו לקרוא את ההגדה מתוך ספר לאור הנר, ואין לחוש שמא יטה. ואם אינו יודע אפילו ראשי פרקים, מפני שלא למד כלל, אם יש אדם אחר שם, יאמר לו שיתן דעתו עליו לבל יטה הנר. ואם לאו, יש אומרים שלא יקרא ההגדה לאור הנר, שמא יטה את הנר, ויש מתירים. והמיקל יש לו על מי שיסמוך. ובזמנינו שיש לנו אור החשמל, אין לחוש כלל לגזרת שמא יטה. [ילקו״י שבת א׳ עמ׳ שכד. הליכו״ע ח״ג עמ׳ מח. חזו״ע פסח עמ׳ קנא, ובמהדורת תשס״ג עמוד נו. ולפי המבואר בחזו״ע יש כח ביד חכמים לבטל מצוה מה״ת בכה״ג].

יח אין להפסיק בדיבור באמצע ההגדה, רק לצורך גדול, ונכון להחמיר גם כן שלא לעשן סיגריות באמצע קריאת ההגדה וההלל. [ילקו״י מועדים עמ׳ שצו. חזון עובדיה הלכות פסח עמוד קנב].

יט תהיה הפת מגולה בשעה שאומר ההגדה, וכשיאמר והיא שעמדה וכו׳, יאחז הכוס בידו, ויכסה הפת עד מצילנו מידם, ויניח הכוס ויגלה הפת, עד לפיכך, שאוחז הכוס בידו ואז יכסה הפת. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שצו. חזון עובדיה על הלכות פסח עמ׳ קנב, ובמהדורת תשס״ג עמ׳ נז].

כ כשיאמר דם ואש ותמרות עשן, נוהגים לשפוך מעט מן הכוס עצמו [ולא על ידי טיבול אצבעו בכוס]. לתוך כוס שבור, וכן כשמזכיר המכות דצ״ך עד״ש באח״ב בכלל, ובפרט דם צפרדע וכו׳, סך הכל ט״ז פעמים. ונוהגים לשופכו כולו, ואחר כך שוטפין הכוס ומוזגים אותו שנית. [פסח מעובין אות רסא. ילקו״י מועדים עמ׳ שצו. חזון עובדיה הלכות פסח עמוד קנב].

כא כשיגיע למצה זו צריך להגביה המצה, להראותה למסובין שתתחבב המצוה עליהם, ויש להגביה המצה הפרוסה שהיא כלחם עוני. וכן כשיגיע למרור זה. אבל כשאומר פסח שהיו אבותינו וכו׳, לא יגביה הזרוע הצלוי שהוא זכר לקרבן פסח, שאז נראה כאילו הקדישו לכך, אלא יסתכל בו ודיו. [ילקו״י מועדים עמ׳ שצו. חזו״ע פסח עמ׳ קנב, ובמהדורת תשס״ג עמוד נח].

כב כשיגיע לומר ״לפיכך אנחנו חייבים״ נוטל כוסו בידו ומגביהו. [טור ובית יוסף והתשב״ץ סימן צט. והרד״א ומהרי״ל. והרמ״א בהגה. ילקו״י מועדים עמ׳ שצו. חזון עובדיה הלכות פסח עמו׳ קנג].

כג אחר שבירך ברכת אשר גאלנו, עד גאל ישראל, שותה הכוס השני בהיסבת שמאל, ואם שכח ושתה בלא היסבה, חוזר ושותה בהיסבה. ואין צריך לחזור ולברך על הכוס האחר ברכת בורא פרי הגפן, ואף אם אינו רגיל לשתות יין באמצע סעודתו. ולא יברך אחריו על הגפן, שברכת המזון פוטרתו. [ילקו״י מועדים עמ׳ שצו. חזו״ע פסח עמ׳ קנד, ובמהדורת תשס״ג עמ׳ נט].

כד אם אין לו יין יוכל לברך ברכת אשר גאלנו גם בלי כוס. [ש״ע סימן תפג].

כה יש אומרים שצריך לומר בברכת אשר גאלנו ״ונאמר [בנו״ן סגולה] לפניו שירה חדשה על וכו׳״, אבל אנו נוהגים לומר ונא ֹמר בחול״ם. [ילקוט יוסף תפלה ב׳, קונטרס נוסחאות הברכות, עמוד תרכח. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קנג בהערה, ובמהדורת תשס״ג עמ׳ נט].

כו בברכת אשר גאלנו צריך לומר ונודה לך ״שיר חדש״ על גאולתינו, ולא שירה חדשה. [ילקוט יוסף תפלה כרך ב׳ עמוד תרכח. וחזון עובדיה שם].

כז בברכת אשר גאלנו צריך לומר ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים, שכיון שעיקר המצוה בכזית האחרון שאוכלים על השובע, [אפיקומן] על כן יש להקדים זבח לפסח. [ילקוט יוסף תפלה כרך ב׳ קונטרס הנוסחאות שם. ילקו״י מועדים עמ׳ שצז. חזון עובדיה הלכות פסח עמוד קנד].

כח יש נוהגים לומר ברכת ״אשר גאלנו״ גם בלשון ערבי, אחר שאמרוה בלשון הקודש, ונכון שלא יעשו כן, שהרי כבר יצאו ידי חובה. ומ״מ אם לאחר ששתו הכוס רוצים לאומרה בלע״ז בלי שם ומלכות, אין בכך כלום. [ילקו״י מועדים עמ׳ שצז. חזו״ע פסח עמ׳ קנד בהערה, ובמהדורת תשס״ד עמוד סא].

כט מצות ההגדה וסיפור יציאת מצרים נמשך זמנם כל הלילה, ועד שתחטפנו שינה. וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן תפא סעיף ב) חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ונפלאות שעשה הקב״ה לאבותינו, עד שתחטפנו שינה. ומכל מקום לכתחלה מצות קריאת ההגדה לפני חצות הלילה, אבל אם נמשך בקריאת ההגדה עד אחר חצות, יכול לברך ברכת ״אשר גאלנו״. [ילקו״י מועדים עמוד שצז. חזון עובדיה חלק א׳ סי׳ כג].

סימן תעד – ברכה על כוס שני

א מנהגינו שאין מברכים בורא פרי הגפן אלא על כוס ראשון ושלישי בלבד, וכדעת מרן הש״ע. והאשכנזים מברכים על כל כוס וכוס, וכן נוהגים כמה מבני עדת תימן, אך נכון שבארץ ישראל גם התימנים יאמצו להם מנהגי הספרדים, וכדעת מרן מרא דאתרא, ולא יעשו במה לעצמם להבדל משאר הספרדים. [שהרי גם בתימן הורו כמה מגדולי רבני תימן לנהוג בכל הדינים כדעת מרן, וכמ״ש ברביד הזהב, והג״ר יוסף צוביירי, ועוד. ובלאו הכי אין הברכות מעכבות. וראה בשו״ת יחוה דעת ח״א סי׳ טו, ובשו״ת חזון עובדיה ח״א סי׳ נז. ובילקו״י הלכות השכמת הבוקר מהדורת תשס״ד עמ׳ טז].

סימן תעה – יתר דיני הסדר רחצה

א יטול ידיו כדת, ויברך על נטילת ידים, ואם יודע שלא הסיח דעתו בנטילה ראשונה עד עכשיו, יטול בלא ברכה, ויש להזהר לכתחלה לעשות הנטילה בביתו, ולא יצא לחצר. [ילקו״י מועדים עמ׳ שצז. ילקו״י הלכות ברכות עמ׳ צט. חזון עובדיה פסח עמ׳ קנה, ובמהדורת תשס״ג עמ׳ סב].

ב בזמן הזה מותר לגעת בספרי קודש מודפסים, אחר נטילת ידים לסעודה, ולא גזרו בזה לטמא את הידים אלא לענין תרומה, ולכן מותר להשאיר את ההגדה לפניו, ולנגוע בה בעת הקריאה, גם אחר שנטל ידיו. אולם הנוגע באמצע הסעודה במגילת אסתר, או בספר תורה, או בתפילין, נכון להחמיר ליטול ידיו בלא ברכה. ומכל מקום אם רצה שלא ליטול ידיו, יש לו על מה שיסמוך. [ילקו״י ברכות עמ׳ צה. חזון עובדיה פסח עמוד קנו בהערה. הליכות עולם ח״א עמ׳ שמא].

סימן תעו — אכילת צלי בליל פסח

א מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים, אוכלים, מקום שנהגו שלא לאכול אין אוכלים, גזירה שמא יאמרו בשר פסח הוא, ונראה כאוכל קדשים בחוץ. ובמקומות הללו נהגו שלא לאכול צלי בליל פסח. ומכל מקום גם במקומות שנהגו שלא לאכול צלי בליל פסח, ביום אין איסור, שאין ה״יום״ בכלל האיסור. [יחוה דעת חלק ג׳ סימן כז. חזון עובדיה הלכות פסח עמוד קעה].

ב וכל זה בסתם בשר, אבל הזרוע שנהגו לצלותו ולהניחו בקערה של הסדר, בכל מקום אסור לאכלו בליל פסח. אפילו במקום שנהגו לאכול צלי, כיון שצלי זה נעשה זכר לקרבן פסח, ובזה יש לחוש יותר שנראה כאוכל קדשים בחוץ. וכל שכן גדי מקולס שאסור לאכול בליל פסח בכל מקום. אולם למחרת ביום טוב, מותר לאכול גם הזרוע שהונח בקערה של ליל הסדר. שלא חששו אלא בליל פסח שהוא זמן אכילת קרבן פסח, מה שאין כן ביום חג הפסח. [שו״ת יחוה דעת ח״ג סי׳ כז. מהרי״ו סי׳ קצג. שו״ת חזו״ע ח״א כרך ב׳ סי׳ מג, הליכות עולם ח״א עמוד רצח]. וכל זה כשבשר הזרוע צלוי, אבל אם הוא מבושל, ורוצים לאוכלו בתוך הסעודה בליל פסח, מבלי להזכיר עליו שם פסח, יש להתיר. [שו״ת חזון עובדיה חלק א׳ סימן מג. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קג. שו״ת יחוה דעת חלק ג סימן כז].

ג גדי מקולס [דהיינו שצלאו כולו כאחד] אסור לאוכלו בליל פסח בכל מקום. אבל עגל מקולס, מותר לאוכלו בליל פסח, במקומות שנוהגים לאכול צלי בליל פסח. אבל במקום שנהגו שלא לאכול צלי בליל פסח, אסור אפילו בשר עגל ובשר עוף. וכל דבר שטעון שחיטה, אסור לאוכלו צלי בליל פסח. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג, עמוד קג]

ד אם שכח לצלות הזרוע בערב פסח, מותר לצלותו בליל פסח, לפי המנהג שנהגו להקל לאכול צלי ביום טוב של פסח בסעודת היום, שהרי צולה הוא לצורך יום טוב. [הליכו״ע ח״א עמוד רצט].

ה ביצה צלויה, מותר לאכלה בליל פסח, גם במקומותינו שאין אוכלים צלי בליל פסח. [תורת רפאל סימן עא, ודלא כהרש״ל שהחמיר בזה].

ו יש להחמיר במקום שנהגו שלא לאכול צלי, אפילו בצלי קדר. משום מראית העין, שדומה לצלי. [מגן אברהם. והסכים לזה בשו״ת בנין ציון החדשות סימן מה]. מיהו בצלאו ואחר כך בישלו, יש לסמוך להקל. [מגן אברהם ועוד אחרונים, ודלא כהפר״ח. ועיין כף החיים אות ד׳. ובשו״ת ערוגת הבושם סימן קמב וקסה. ובילקו״י מועדים עמוד תז. ולא דמי לבשר בחלב, שיש אומרים שטיגון דינו כצלי, עיין פמ״ג ר״ס פז, שלענין זה דין טיגון הרי הוא כבישול. ועיין בשו״ת פני מבין חאו״ח סי׳ קכג].

ז מותר לאכול צלי בליל ט״ו באייר [פסח שני]. ומכל מקום טוב להחמיר שלא לאכול גדי מקולס בליל ט״ו באייר. [חזון עובדיה פסח עמ׳ קעו].

סימן תעה — מוציא מצה

א יקח המצות כסדר שהניחם, הפרוסה בין שתי השלימות, ויאחזם בידו ויברך המוציא ועל אכילת מצה. ונוהגים שאחר שמברך המוציא שומט המצה השלישית מידו, ונשארת בידו העליונה עם הפרוסה, ומברך ״על אכילת מצה״. ובוצע מהשלימה העליונה ומן הפרוסה משתיהן ביחד, כזית מכל אחד, ויטבלם במלח, ויאכלם בהיסבה ביחד. ואם אינו יכול לאכול כשני זיתים ביחד, יאכל של המוציא תחלה שהיא השלימה העליונה, ואחר כך של אכילת מצה, שהיא הפרוסה, ובדיעבד אם אכל כזית אחד, בין מן השלימה בין מן הפרוסה יצא. ובמקום קצת צער די אף לכתחלה בכזית אחד בלבד. וכן אם בני ביתו מרובים, ואין מספיק לחלק לכל אחד מהם שתי כזיתים ממצות הסדר, יכול לתת להם [אחר שנגמרה חלוקת הפרוסה לשנים או שלשה מן המסובין] ממצה שמורה אחרת אשר מחוץ לשלחן, ואז די בכזית אחד בריוח לכל אחד, ואין הכרח לתת לכל אחד מהם שני כזיתים מן המצות שמורות אשר מחוץ לשלחן. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שצז. חזון עובדיה על הלכות פסח עמ׳ קנז, ובמהדורת תשס״ג עמ׳ סה].

ב מי שטעה ובירך על המצה, לאכול מצה, אין זה מעכב, אבל כבר נהגו לכתחלה לברך על אכילת מצה, ואין לשנות. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שצח. שו״ת חזון עובדיה חלק א׳ סימן ל].

ג מי שטעה ואכל מצה בלי ברכת ״המוציא״ וברכת על אכילת מצה, יצא ידי חובתו, ואין בזה משום מצוה הבאה בעבירה. ומכל מקום אם יש לו עוד מצה, ראוי שיחזור לאכול עוד כזית עם ברכת המוציא, אבל לא יברך על אכילת מצה, ואפילו שח והפסיק בינתיים. ואם מה שלא בירך המוציא היה בשוגג ולא במזיד, יש להקל, ואין צריך לחזור ולאכול עוד כזית. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שצח. חזון עובדיה ח״א סי׳ כו. ודלא כהגר״ש קלוגר. ושם האריך בדין מצוה הבאה בעבירה בדרבנן. ועיין עוד בזה בשו״ת יביע אומר ח״א סי׳ כח אות ז׳ והלאה. ובשו״ת חזו״ע ח״א מהדורא בתרא כרך ב׳ עמ׳ שצח, וחזו״ע החדש על פסח מהדורת תשסג, עמו׳ פה].

ד שיעור הכזית, לדעת מרן השלחן ערוך הוא כשיעור של חצי ביצה, דהיינו תשעה דרהם, שהם עשרים ושבעה גרם. ולדעת הרי״ף הרמב״ם והרא״ש הכזית הוא כשליש ביצה [דהיינו ששה דרהם, שהם שמונה עשרה גרם]. ולהלכה יש להחמיר כדעת מרן השלחן ערוך. אולם זקן או חולה שאינם יכולים לאכול כזית מצה כשיעור חצי ביצה, יש להקל להם לאכול כשליש ביצה, בלא ברכה. ובכל השיעורים נהגו לשער במשקל, אף שמעיקר הדין הולכים אחר

הנפח, מכל מקום כבר כתבו הפוסקים, שמאחר ואין הכל בקיאים לשער בנפח, לכן נהגו לשער במשקל, כי מן המשקל נדע בדרך כלל על הנפח. וכן כתב הרב המגיד (פ"א מעירובין הי"ב) בשם הגאונים, וכן הוא בפתח הדביר, ובכף החיים. [יחוה דעת ח"א סי' טז].

ה יש לאכול בליל פסח לכל הפחות ד' כזיתים מצה, ומכל מקום זקן או חולה, די שיאכל כזית מצה בתחלה, בברכת על אכילת מצה, ואחריה כזית מרור. ולכורך יקח חתיכה קטנה של מצה, וחתיכה קטנה של מרור, ולאחר מכן יאכל כזית אפיקומן. [שו"ת חזון עובדיה א סי' מד].

ו כשחל ליל פסח בשבת, אין צריך לאכול עוד כזית מצה, בשביל כבוד שבת. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד שצח. ובספר הוד יוסף לרבינו יוסף חיים זיע"א כתב, שיש לאכול עוד כזית למצות אכילת שבת, שאין עושים מצוות חבילות חבילות. אך אין לזה הכרח, כיון שבמעשה אחד מתקיימים ב' המצוות, ובכה"ג לא שייך אין עושין מצוות חבילות חבילות. ועיין בשו"ת חזון עובדיה חלק א' סימן ח].

ז יש מי שאומר שצריך לאכול את ב' כזיתים, או כזית א' לכל הפחות, בבת אחת, אולם על פי הדין אין צריך להכניס לפיו בבת אחת שני כזיתים, ורשאי לאוכלם מעט מעט, כדרך אכילת הרשות, ובלבד שלא ישהה באכילת הכזית כשיעור כדי אכילת פרס, דהיינו שיעור אכילת כג' ביצים. והשיעור הוא משש דקות עד שבע דקות וחצי. וטוב להחמיר לסיים את אכילת הכזית בארבע דקות. והמחמירים להכניס שתי כזיתים לפה בבת אחת, חומרא יתירה היא, ופעמים שאף יש בזה חשש סכנה. [ילקוט יוסף מועדים עמ' שצח. שו"ת חזון עובדיה ח"א כרך א' עמוד שסו. יחוה דעת ח"א סי' יז. חזון עובדיה הלכות פסח עמ' קנט. הליכות עולם ח"א עמוד ש].

ח קיימא לן מצוות צריכות כוונה, ולכן יש לכוין קודם אכילתו לצאת ידי חובה של אכילת מצה. ומכל מקום אין צריך שיאמר בפה מלא שעושה לשם מצוה, אלא די בכוונה במחשבה בלבד. ובפרט במצוה שיש עליה ברכה, שהברכה מעוררת לכוונה, ואין לך כוונה גדולה מזו. ובדיעבד אם לא כיוון באכילתו, יצא. [שו"ת חזון עובדיה חלק א' עמ' תקסד. וחזו"ע על הל' פסח עמ' קנט].

ט יש נוהגים לומר "לשם יחוד" קודם אכילת המצה והמרור, וכן לכל מצוה ומצוה, ואף על פי שהאומרם ומכוין לבו לשמים, בודאי שיש לו על מה לסמוך, אבל אין בזה שום סרך של חיוב כלל, אלא ממדת חסידות בלבד. ואם יודע שיכול לכוין לשם מצוה גם בלי אמירת ה"לשם יחוד" אינו צריך לאומרו. [שו"ת חזון עובדיה ח"א סי' כט. וחזון עובדיה על הלכות פסח מהדו"ק עמוד קנט. ושארית יוסף חלק א' עמוד קא. וראה עוד בילקו"י על הלכות ציצית סימן ח'].

י מי שבירך על המצה בליל פסח, והתחיל לאכול, והתינוק טינף, מותר לו להמשיך ולאכול במקום המטונף, שמעיקר הדין מותר לקיים מצוה בלא ברכה במקום מטונף. אלא שלפי דברי הזוהר לכתחלה צריך להיות המקום שבו מקיים את המצוה נקי וטהור. [ילקוט יוסף על הלכות ציצית, מהדורת תשס"ד סימן ח' הערה יב. שו"ת יביע אומר ח"ו חלק יורה דעה סימן כט].

יא צריך להסב לצד שמאל בעת אכילת המצה, ואם לא היסב, צריך לחזור ולאכול בהיסבה, אך לא יברך, אפילו אם הפסיק בשיחה בטלה בינתים. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קנט].

יב אם אכל המצה בלי היסבה, אינו מועיל לחזור לאוכלה בהיסבה עם המרור, אלא יאכלנה שנית בהיסבה, בפני עצמה, ואחר כך שוב יקיים מצות כורך בהיסבה. [חזון עובדיה א' סי' מב].

יג אף שהעיקר להלכה שאיטר יד מסב בצד שמאל ככל אדם, מ"מ מי שנשתתקה ידו, או גידם ביד ימנית, יוכל להסב על צד ימין. ואם לא הסב כלל, יצא ידי חובתו. [חזון עובדיה א סי' טו].

יד כבר נתבאר לעיל שמנהג הנשים הספרדיות להסב, ומכל מקום אשה שלא היסבה, יצאה ידי חובתה אפילו בכזית מצה של חובה, ואינה צריכה לחזור ולאכול בהיסבה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שפו. שו"ת חזון עובדיה סוף סימן יד].

טו קודם שבעל הבית הבית יחלק מן המצות לכל בני הבית, יטעם תחלה קצת מן הכזית שנפרס מהשלימה העליונה בלי היסבה, ואחר כך יחלק לכל בני ביתו כדי שיאכלו מיד בהיסבה, ואחר שיסיים לחלק להם יאכל שני הכזיתים בהיסבה. ויש נוהגים להכין [קודם נטילת ידים] מן המצות שמחזץ לשלחן, כזית לכל אחד מהמסובים, כדי שלא תהיה שהייה והפסקה בין הברכות לאכילה. ונהרא נהרא ופשטיה. [שו"ת חזון עובדיה סימן כה עמוד שעא].

טז לא ישיח עד שיאכל כזית מהמצה, ואם התחיל מעט באכילה, ואחר כך דיבר, אין צריך לחזור ולברך, כיון שהתחיל במצוה. ואפילו שח בעודו לועס חלק מהכזית ששם בפיו בראשונה, אין צריך לחזור ולברך, שהרי גם הלעיסה היא מגוף המצוה עצמה, כיון שלכתחלה צריך שיהיה טעם מצה בפיו. ולא דמי לתפילין של ראש, שאם דיבר בין תפילין של יד לתפילין של ראש מברך על תפילין של ראש, דזה מפני שהם ב' מצוות נפרדות, ולכן אם הפסיק בדיבור קודם שהניח תפילין של ראש, מברך עליהם, אחר שעשה הפסק. אבל כאן שהתחיל במצוה, אין לחזור ולברך. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שצט, על פי שו"ת יביע אומר חלק ב' סימן טז אות יג. וחלק ה' חאו"ח סימן טז אות ו'. חזון עובדיה הלכות פסח תשס"ג עמ' סח].

יז אם התחיל ללעוס וטעם בחיך מהמצה, ובתוך כך שמע ברכת על אכילת מצה, וכדומה, יענה אמן לכתחלה, אפילו שעדיין לא בלע. [ילקוט יוסף מועדים עמ׳ שצט. יביע אומר ח״ה סי׳ טז סק״ו].

יח צריך ללעוס את המצה יפה, ואחר כך לבלוע. ובדיעבד אם בלע המצה בלי שילעס תחלה, יצא. [ילקוט יוסף מועדים עמוד ת׳. חזון עובדיה הלכות פסח עמוד קנט, ובמהדורת תשס״ג עמן׳ סט].

יט אסור לאכול עם המצה עוד מאכל אחר ביחד, דאתי רשות ומבטל למצוה. ואפילו ללפת בגבינה ושאר ליפתן, או לטבול בחומץ ומרק, שהוא דבר מועט, גם כן ראוי להחמיר. ובדיעבד אם טיבל בחומץ, יצא, שהטיבול הוא דבר מועט ובטל לגבי המצה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד ת׳ סעיף יט. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קסא, ובמהדורת תשס״ג עמוד עא].

כ מי שכרך את המצה במאכל כל שהוא, ובלעם בבת אחת, יוצא ידי חובת מצות מצה בדיעבד, שאין המאכל, אפילו הוא של רשות, חוצץ בין גרונו למצה. [שהרי בבליעה יורדים אל חדרי בטן כמות שהן, ממילא לא שייך ביטול]. [יביע אומר ח״ה סי׳ ה אות ג, חזו״ע על פסח עמ׳ קסא].

כא מי שאינו בקו הבריאות, או זקן שקשה עליו לאכול כזית המצה לבדה, יכול לפורר המצה לפירורים דקים ולאוכלה. אך לא ידוך כקמח. וכן יכול לשרותה במים או ביין, או בשאר מי פירות, ולאוכלה. ומותר לעשות כן אף לכתחלה. אבל לא ישרה את המצה בתוכם, רק יטבל ויאכל. [עיין ברכי יוסף סימן תסא. ושו״ת בנין ציון סימן כט. ילקוט יוסף מועדים עמוד ת׳].

כב מי שהוא זקן או חולה שאינו יכול לאכול המצה גם אם מטבל אותה במים וכדומה, מותר לו לטבל בתבשיל מועט. [מאירי ורבינו מנוח]. ולכתחלה עדיף שהתבשיל לא יהיה חם שהיד סולדת בו. אך במקום צורך מותר אפילו היד סולדת בו. ובליל סוכות מעיקר הדין אין צריך להחמיר לאכול כזית פת לבדה, ומכל מקום גם בליל סוכות נכון לחוש להחמיר בזה. [ילקו״י מועדים עמו׳ ת׳. שו״ת חזון עובדיה א׳ סי׳ לד עמו׳ תרמח. ובהלכות פסח עמוד קסב. ובמהדורת תשס״ג עמו׳ עב].

כג רשאים לאכול מהמצה בפני עצמה אף יותר משיעור חיוב אכילת מצה, ולא אמרינן בזה דאתי רשות ומבטל למצוה. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד עא].

כד צריך שיאכל כזית מצה בריוח, כדי שיהיה כזית בתוך מעיו, חוץ ממה שנשאר בתוך פיו בין השיניים והחניכיים. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד עג].

כה אם כרך את המצה בסיב וכדומה, ובלעה, לא יצא, שאין דרך אכילה בכך. [הר״ן]. ולכן צריך לאכול את הכזית מצה כדרך אכילתו, ואם אכלו שלא כדרך אכילתו, כגון שהיה חם הרבה עד שגרונו נכוה ממנו, או שעירב בו דבר מר ואכלו, לא יצא. וצריך לחזור ולאכול, אולם לא יברך שנית, אף אם דיבר דברים בטלים בינתים. דספק ברכות להקל. [ילקוט יוסף מועדים עמוד ת׳. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קס, ובמהדורת תשס״ג עמוד ע׳].

כו אין יוצאים ידי חובה במצה מבושלת, ולכן אין לשרות או לטבל המצה במרק בכלי ראשון שהיד סולדת בו. ואם אין היד סולדת בו מותר. וחולה או זקן שקשה להם לאכול המצה לבדה, רשאי לטבל המצה בתוך צלחת מרק, או בתוך כוס קפה ותה חמים, כמבואר לעיל סעיף כב. [שו״ת חזון עובדיה סימן לד].

כז מצה שנכבשה במים מעת לעת, יוצאים בה ידי חובה של אכילת מצה בליל פסח, אף לכתחלה, כיון שיש בה טעם מצה, ולא דמי למצה מבושלת שאין בה טעם מצה. והוא שלא נימוחה, ובפרט למי שאין לו שיניים, ומצטער כשאוכל מצה יבשה, אבל מצה השרויה ביין או במי פירות או בתבשיל אין יוצאים בה ידי חובה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד ת׳. שו״ת חזון עובדיה סי׳ לד. חזון עובדיה הלכות פסח מהדו״ק עמ׳ קסא בהערה, ובמהדורת תשס״ג עמו׳ עב].

כח מי שהרופאים קובעים שאכילת המצה מזיקה לבריאותו ועלולה להביאו לידי חולי, אפילו אין בו סכנה, לא יאכל מצה כלל, והוא הדין באכילת מרור. ואם רצה להחמיר על עצמו, על כל פנים לא יברך על אכילת מצה. ואם הרופאים הסכימו שיאכל מעט מצה, ראוי לו להחמיר לאכול חצי שיעור, או לאכול שיעור שמונה עשרה גרם של מצה ומרור. ואם אי אפשר לו גם בזה, יאכל כל שהוא [באופן שאז לא יפול למשכב], אך לא יברך על חצי שיעור. ואם הרופאים מסתפקים בדבר אם יחלה ויפול למשכב מחמת אכילת המצה, יאכל כזית מצה בברכה, ושומר מצוה לא ידע דבר רע. וברור מאד שכל זה באופן שאין חשש סכנה כלל, אבל במקום חשש סכנה, אפילו אם הרופאים מסופקים בדבר, אסור לו להכניס עצמו במקום חשש סכנה. ואם עבר ואכל בברכה, מלבד דברכתו הויא לבטלה, אלא גם עצם המצוה יש בה משום מצוה הבאה בעבירה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד ת׳. חזון עובדיה ח״א סימנים ד׳, לג, לח, מב, מד. ועיין עוד בשו״ת יביע אומר ח״י בהערות לרב פעלים ח״ג או״ח סימן לב].

כט מי שהוא רגיש לאכילת דגן של חטה, ויוכל להביאו לידי חולי, יכול לקיים מצות אכילת מצה בדגן של שבולת שועל, שאף שיבולת שועל מין דגן הוא, כדאיתא במשנה (פסחים לה.) וכן נפסק בשלחן ערוך (סימן תנג ס״א). ואף דלכתחלה יש לצאת ידי חובה בדגן של חטים, במקום חולי בודאי שיש

ליקח מכל מין דגן אחר שאפשר לקיים בו המצוה. [חזון עובדיה הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד עו].

ל אם הקדים ואכל המצה והמרור כרוכים יחד, קודם שאכל המצה בפני עצמה והמרור בפני עצמו, לא יצא ידי חובת מצה ולא ידי חובת מרור, וצריך לחזור ולאכול המצה בפני עצמה והמרור בפני עצמו. ואם שח בינתיים [שלא מעניני המצוה] צריך גם לחזור ולברך, ואם לא שח א״צ לחזור ולברך, שאין אכילת הכריכה נחשבת הפסק.[שו״ת חזון עובדיה סי׳ מב עמ׳ תשנח]

לא המצה שיוצאים בה ידי חובה בלילה הראשון של פסח, צריכה להיות שמורה משעת קצירה. ומכל מקום בשעת הדחק כשאין אפשרות להשיג מצה שמורה משעת קצירה, יוצאים ידי חובה גם במצה השמורה משעת טחינה או לישה, ומברכים עליה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תא. יחוה דעת ח״ג סי׳ כו. חזון עובדיה הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד ריח].

לב יש להשתדל לקחת למצת מצוה של לילה הראשון מצה שנעשית בעבודת יד הלישה והאפייה בתנור, ונעשית בידי אנשים יראים הבקיאים בהלכה, כדי לצאת בה ידי חובת מצה בלילה הראשון לכל הדיעות. ומכל מקום בשעת הדחק שאינו מוצא מצה של עבודת יד, יוצאים ידי חובה במצה שנעשית על ידי מכונה חשמלית, באופן שלחיצת הכפתור להפעלת המכונה נעשית בידי ישראל שאומר ״לשם מצת מצוה״. ואף מברך עליה. וביתר ימי החג, גם מי שמקפיד לאכול רק מצה שמורה, רשאי לאכול מצה שמורה של מכונה, הכשרה לפסח. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תא. שו״ת יביע אומר ח״ב סימן כב סק״א. וח״ד סי׳ כ׳ סק״ט. יחוה דעת ח״א סי׳ יד. חזון עובדיה פסח מהדו״ק עמוד רכא, ובמהדורת תשס״ג עמוד עח].

לג מצות שמורות שנתערבה בהן מצה שאינה שמורה, ונתבטלו, ראוי להחמיר שלא לצאת בהם ידי חובת אכילת מצה בליל פסח. וכן חטים שבא על מקצתן קודם הפסח מטר וכדומה, ונתערבו בחטים אחרות, ונתבטלו, ואפו מחטים אלה מצות מצוה, ראוי להחמיר שלא לצאת בזה ידי חובה. אולם כשאין לו מצה אחרת, בדיעבד יוצא ידי חובתו במצות אלה, אחר שהמצה שאינה שמורה נתבטלה ברוב, ויסמוך על הסוברים שגם במצות עשה אמרינן ביטול ברוב. [שו״ת חזון עובדיה ח״א עמוד שט. יביע אומר חלק ג׳ סימן כה. וחלק ה׳ חיו״ד סימן ח. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קסד סק״י].

לד ככר מצה שנתחמצה, (כגון שלשו אותה במים שלא לנו) שנתערבה קודם האפייה עם שאר ככרות כשרים, יש להתיר, ואין לאסור מטעם דהוי ככרות של בעל הבית שאפילו באלף לא בטיל, שזהו דוקא בכיכרות אפויות, אבל אם נתערבו קודם אפייה אין לו חשיבות, ומותר. [יביע אומר חלק ט׳ חאו״ח סימן מד, וסימן פ׳ אות ו].

לה אכילת המצה והמרור צריכה להיות בלילה אחר צאת הכוכבים, ואם אכלם בבין השמשות צריך לחזור ולאוכלם בלילה. [שו״ת חזון עובדיה סוף סימן כג. ולענין הברכה, ראה שם בהערה, אך עיין בחזון עובדיה על סוכות עמ׳ רסט דלא אמרינן סב״ל בכה״ג, ודמי לעירובי תבשילין בבין השמשות דברוכי מברכינן, וכן למים שיש ספק אם נעשה בהם מלאכה. ודו״ק].

לו זמן אכילת מצה ומרור לכתחלה עד חצות הלילה, ואם נתעכב עד אחר חצות, יאכל המצה והמרור בלי ברכת המצוות, ואם עבר כל הלילה אין לו תשלומין. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תא. חזון עובדיה על הלכות פסח מהדו״ק עמוד קסו. ובמהדורת תשס״ג עמוד פא].

לז מי שאין לו שום אפשרות להשיג כזית מצה, ויש לו רק חצי שיעור של מצה, יש לו להחמיר ולאכול מה שיש לו, ואף על פי שיש אומרים שאינו מקיים מצות מצה באכילת ״חצי שיעור״, מכל מקום נכון שיאכל מה שיש לו, אבל לא יברך עליו, שיש אומרים שאין שום מצוה באכילת חצי שיעור, וספק ברכות להקל. [שו״ת חזון עובדיה ח״א סי׳ כח. ועיין בשו״ת כתב סופר סימן צו, ובשו״ת חלקת יואב חיו״ד סי׳ ט׳, ובשו״ת רב פעלים ח״ג סי׳ לב].

לח חולה שאינו יכול לאכול מרור, או מצה, אלא פחות משיעור כזית, אין לו ללמוד ברמב״ם הלכות סדר פסח, כדי שכשיגיע לברכת מרור יאמרנה בשם ומלכות, שאין להזכיר אזכרות שבמטבע הברכות שהובאו בפוסקים, אלא בכינוי השם. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תב. שו״ת חזון עובדיה חלק א׳ סימן לח. שו״ת יביע אומר חלק ו׳ סימן לח סק״ב].

לט מי שאין לו אלא כזית מצה אחת, ולחבירו אין מצה כלל, הדבר פשוט שאין לו לחלק את הכזית לשנים, והוא יאכל חצי וחבירו יאכל חצי, שהסכמת רוב האחרונים שאין שום מצוה בחצי שיעור. [ומה שכתבנו לעיל שאם יש לו רק חצי כזית של מצה, שיאכל חצי שיעור, היינו לצאת ידי חובת הסוברים שיש מצוה על כל פנים בחצי שיעור, כמו שיש איסור בלאו תעשה בחצי שיעור. אבל רוב הפוסקים אינם סוברים כן, ולכן לכתחלה אין לו לעשות כן ולאכול חצי כזית, וליתן לחבירו חצי כזית, שהרי בזה מבטל מעליו מצות מצה לדעת רוב הפוסקים].

מ מי שאין לו אלא כזית מצה אחת, והוא מיסב יחד עם רבו שהוא גדול מישראל שאין לו מצה כלל, אינו רשאי לתת כזית המצה שלו לרבו, כדי שהוא יקיים המצוה ויבטל מעליו מצות אכילת מצה, שהדבר נחשב לזלזול במצוה וכפורק מעליו עול מצוות. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תב. שו״ת חזון עובדיה ח״א סי׳ מז].

מא שנים שאין להם אלא כזית אחד של מצה בשותפות [כגון ששניהם הגביהו את כזית המצה ביחד, שכל אחד מהם זכה בחצי כזית]. ואם יגבר האחד על חבירו ויקח חלקו וחלק חבירו, נמצא שאוכל מצה גזולה ואין יוצאים בה ידי חובה, ואם יאכל כל אחד חלקו לא קיימו שום מצוה, נראה שאם ירצה האחד לוותר לחבירו רשאי, ויש לו חלק במצוה אצל הקב״ה, שזיכה את חבירו בכזית שלם, ואם אין אחד רוצה לוותר לחבירו יש להם להפיל גורלות בהסכמה מלאה, ומי שיפול עליו הגורל יזכה בכל השיעור. ויש גם לשני זכות במה שזיכה את חבירו לקיים המצוה כהלכתה כמו ישששכר וזבולון, כי בלעדיו לא היתה המצוה מתקיימת בשלימותה. והוא הדין לשנים שיש לפניהם כזית אחד של מצה ועודנו הפקר, שעדיף שיסכימו לעשות על פי גורל, אבל אם קדם וזכה אחד מהם בכזית, עליו לקיים המצוה בשלימותה, ולא יחלק את הכזית לשנים. [חזון עובדיה הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמ׳ עה].

מב מי שיש לו שני כזיתים, ולחבירו אין אפילו כזית אחת, מצוה שיאכל הוא כזית מצה, ויוותר על כזית אפיקומן, ויתן לחבירו כזית אחת. ובכך כל אחד יזכה בברכת על אכילת מצה, ובקיום מצוה מן התורה. וינהגו כמו שפסק מרן בשלחן ערוך (בסימן תפב): מי שאין לו מצה משומרת אלא כזית, מברך על אכילת מרור ואוכל, וכשגומר סעודתו מברך על אכילת מצה, ואוכל אותו הכזית ואינו טועם אחריו כלום. ואם יש לפניו שני אנשים, וכל אחד מהם מבקש ליתן לו הכזית לקיים המצוה, לא יחלקהו לשנים, אלא יתן כל הכזית לאחד מהם, ויוכל ליתן למי שגדול בחכמה ובמעשים וכיוצא בזה. ואם שניהם שוים יטיל גורל ביניהם. [חזון עובדיה חלק א׳ סימן מז. ובחזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד עה].

מג מי שיש לו שני כזיתים מצה, והוא בחוץ לארץ, יאכל כזית אחד בלבד בלילה הראשון של פסח, וישאיר הכזית השני בשביל הסדר של הלילה השני של פסח.[שו״ת חזון עובדיה סי׳ מז].

מד מי שהיה בדעתו לאכול כזית מצה ומרור, ובירך עליהם, ולאחר שאכל חצי שיעור נאנס ולא יכל להמשיך באכילתו כלל, לא חשיבא ברכתו שבירך על אכילת מצה, לברכה לבטלה, מאחר שבעת שבירך דעתו היה לאכול כזית. [ילקוט יוסף על הלכות ברכות, הלכות נטילת ידים, עמוד טז, על פי דברי הריטב״א בחולין קו. וראה בשו״ת יביע אומר ח״א חלק יורה דעה סימן כא אות א׳].

מה מותר לשקול את המצה בליל פסח עצמו, כדי לדעת אם יש בה כשיעור הצריך לו, וכן במרור, ואף במאזנים פרטיים שמשתמשים בהם בבית, השוקלים על ידי מחוג, יש להקל, הואיל והוא משקל מצוה. ובלבד שיהיו בלי בטרייה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תב. שו״ת יחוה דעת חלק א׳ סימן טז].

מו טוב לחוש לכתחלה ולשלם קודם הפסח דמי המצה, שיוצא בה ידי חובתו בליל פסח. אבל מעיקר הדין אין בזה חיוב, אלא יכולים לפרוע את דמי המצה גם לאחר הפסח. [ילקוט יוסף מועדים עמו׳ תב. חזון עובדיה הלכות פסח מהדו״ק עמוד קסח אות יב בהערה. ובמהדורת תשס״ג עמו׳ פח].

מז כשחל פסח בשבת, לא גזרו שמא יעביר את המצה ד׳ אמות ברשות הרבים, מכמה טעמים. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תב. שו״ת חזון עובדיה חלק א׳ סימן לא].

מח מותר לאכול מצה עשירה בליל פסח, אלא שאין יוצאים בה ידי חובת מצה, ולא גזרינן בזה שמא יאכל ממנה למצת מצוה. ולכן מותר למי שהוא בכור ומתענה בערב פסח, לאכול פחות מכביצה ממצה עשירה אחר הקידוש, כדי שיוכל לומר את ההגדה כראוי ולספר ביציאת מצרים. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תב. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קלד בהערה].

מט מי שזמן לידתו חל בליל הסדר, בשנה שנעשה בר מצוה, אין צריך להמתין מלאכול מצה עד שתגיע שעת הלידה, כיון שמשעת צאת הכוכבים כבר נעשה לחייב במצוות. ומכל מקום המחמיר לאכול עוד כזית מצה, אחר שעת לידתו, תבוא עליו ברכה. אך לא יעשה הקידוש, ושאר מצוות הסדר, לפני צאת הכוכבים. [ילקוט יוסף מועדים עמוד צג, על פי שו״ת יביע אומר חלק ג׳ חלק אורח חיים סימן כז].

סימן תעג – מרור

א יקח כזית מרור וישקענו מקצתו בחרוסת, והמחמיר לשקעו כולו בחרוסת תבוא עליו ברכה. אבל לא ישהנו בתוכו, כדי שלא יתבטל טעם מרירותו, ולכן צריך גם כן לנער את החרוסת מעליו, ויברך ״על אכילת מרור״, ויאכלנו בלא היסבה. [שלחן ערוך סימן תעה. חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג, עמוד פט]

ב קודם אכילת המרור צריך לכוין לצאת ידי חובת אכילת מרור, ואם שכח ואכלו בלא כוונת מצוה יצא ידי חובתו. [שו״ת חזון עובדיה ח״א סי׳ כט].

ג אין לאכול מהמרור קודם שיאכלנו לשם מצות מרור, כגון בטיבול ראשון, שאחר שמילא כרסו ממנו שוב אינו יכול לברך עליו על אכילת מרור, אלא צריך שבשעת מצותו יהיה המרור חדש לפניו, שעדיין לא אכל ממנו כלל. ומכל מקום מרור מבושל או מטוגן רשאי לאכול קודם המרור שיוצא בו. [חזון עובדיה על פסח עמוד צ].

ד אם טעה ובירך ״לאכול מרור״, אם הוא בתוך כדי דיבור [שיעור של אמירת ״שלום עליך רבי״] יתקן ויאמר ״על אכילת מרור״. ואם עבר שיעור זה, אין צריך לחזור ולברך, אלא יאכל על סמך ברכה זו. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תג. שו״ת חזון עובדיה חלק א׳ סימן ל].

ה אין מברכים על המרור ברכת האדמה, כיון שנפטר מברכה זו בברכה שעל הכרפס. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תג. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קעג].

ו טיבול המרור בחרוסת הוא מצוה מדברי סופרים, זכר לטיט ולתבן שנשתעבדו בהם ישראל במצרים. ולכן אף אם אין לו מרור, או שאינו יכול לאכול כזית מרור בשום אופן, צריך לקיים מצות אכילת חרוסת, הן על ידי טיבול של ירק אחר בחרוסת, והן על ידי אכילת חרוסת בפני עצמה. ונכון לאכול החרוסת בטיבול המצה בתוכה, או ירק אחר, כדי שיהיה היכר לתינוקות בטיבול שתי פעמים. וכן אף אם שכח לטבל המרור בחרוסת, ואכלו בלא טיבול, צריך לחזור ולאכול כזית מרור ע"י טיבול בחרוסת בלי ברכה. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורא קמא עמוד קעד, ובמהדורת שנת תשס"ג עמ' צז].

ז ומכל מקום אין מברכין על החרוסת, שהיא טפלה למרור שהוא העיקר, וכל דבר שהוא העיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה, אחר שמנהגינו לטבל את מקצתו של המרור בחרוסת. ואף כשאוכל החרוסת בפני עצמה, אין לברך עליה כלל, מפני שעל הרוב היא באה כטפלה למרור.

[ילקוט יוסף מועדים עמוד תג. שו"ת חזון עובדיה חלק א' סימן לט. וסוף סימן מ. ובחזון עובדיה על הלכות פסח מהדו"ק עמוד קסט בהערה].

ח מנהג בני בבל לעשות החרוסת מתמרים, ודורסים אותם, ומרתיחים אותם, ומסננים אותם, ומניחים אותם על האש, ומצטמקים עד שנעשים כמו דבש, ומערבין בהם אגוזים ושקדים שחוקים וכדומה. ואין לפקפק על מנהגם. וכשחל פסח בשבת ולא נתן האגוזים קודם השבת, מותר לעשות כן בשבת על ידי שינוי, שיתן האגוזים תחלה, ואחר כך הדבש, מפני שהדרך בחול ליתן הדבש תחלה. ואפילו אם עושה בלילתו עבה, מותר, כיון שהוא לצורך מצוה.

[ילקוט יוסף שבת כרך ג' עמוד תה, ותקא. חזון עובדיה הלכות פסח עמוד קעג, ובמהדורת תשס"ג עמוד צז].

ט אלו ירקות שאדם יוצא בהם ידי חובת מרור, חזרת [כ"ס, ליג'ונא, לטוגא, סאלאט], עולשין [הנדבא] תמכא. חרחבינא. מרור. ועיקר המצוה בחזרת, ואם אין לו חזרת יחזר אחר ראשון כפי הסדר הנזכר לעיל. [סימן תעג סעיף ה'. שו"ת יחוה דעת חלק א סימן יח].

י אם אינו מוצא מרור מן הירקות הנז' יקח לענה או ירק מר, ובלבד שיש בו הסימנים המוזכרים בש"ס לענין מרור, דהיינו שיהיה ראוי קצת לאכילה, ושיש לו שרף [פירוש, כשחותכין אותו יוצא במקום חיתוכו מוהל לבן כחלב], ושפניו מכסיפין [דהיינו שעלה שלו אינו ירוק מאד אלא נוטה קצת ללובן]. ומכל מקום כיון שאין אנו בקיאים בסימנים אלו, לא יברך עליהם על אכילת מרור. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תג. חזון עובדיה על הלכות פסח מהדו"ק עמוד קעא. ..... ועיין במשנת יעבץ מועדים סימן יז, שחקר אם דין מרור במין מרור, או בטעם מרור].

יא יוצאים בעלין שלהן ובקילחן. ובמקומותינו שמצויים תולעים בעלין של החסה, יקח מהקלחים, אלא שראוי ליטול מן הקלח היוצא חוץ לקרקע. לפי שיש אומרים שמה שהוא טמון בקרקע נקרא שורש, ואין יוצאים בשורש. ואף על פי שאין זה עיקר להלכה, טוב לחוש לזה כל מה שאפשר. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס"ג עמוד צה].

יב בזמנינו נמצאו חקלאים יראי ה' שיודעים לגדל את המרור והכרפס בגידול מיוחד שאין בו חשש תולעים, ויש להדר ליקח רק מהם לקיים מצות מרור. ועם כל זה טוב לעיין בהם ולבודקם עד כמה שאפשר. אבל צריך לשטוף היטב את עלי החסא מפני החרקים המצויים בהם. ואפילו אלו שנהגו תמיד לקחת תמכא למצות מרור, ראוי להם לשנות את מנהגם וליטול עלי חסא אלו, שהם ראשונים במעלה למצות מרור, שכך אמרו חז"ל מצוה בחזרת. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תג. חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס"ג, עמוד צה]

יג חזרת [חסא] שהיא מגידולי מים כשרה לצאת בה ידי חובת מרור. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס"ג עמוד צו].

יד אין יוצאים ידי חובה בעלי המרור, אלא אם כן הם לחים. ובקלחים יוצאים ידי חובה בין לחים בין יבשים, ולכן נכון להשרות את העלים במים, ולא ישהה אותם במים מעת לעת. אבל מותר לסלקם מן המים אחר כ"ג שעות, ואחר זמן מה יחזור להשרותן שנית כ"ג שעות, וכן הלאה, [ויותר טוב לכורכם בסדינים לחים]. ובזה יוצאים ידי חובה גם לפי מה שאמרו בירושלמי שאין יוצאים ידי חובה בכמושים. ומכל מקום העיקר להלכה שיוצאים ידי חובה בעלים כמושים. [ילקו"י מועדים עמ' תד. שו"ת חזון עובדיה חלק א' סימן לו כרך ב' עמוד תרסו]

טו אין יוצאים במרור כבוש ולא בשלוק ולא במבושל, ולכן התמכא [כריין] שהוא מר מאד, אין לשרותו במים מעת לעת. ובשעת הדחק יוצאים בו כשהוא כבוש במים, מפני שיש אומרים שלא אסרו אלא בכבוש בחומץ, וגם דוקא כשהוא כבוש שלשה ימים מעת לעת, ועוד, שהרי עדיין עומד טעמו בו. וכן נראה עיקר. [ילקו"י מועדים עמ' תד. חזון עובדיה חלק א' סימן לו. וחזו"ע על הלכות פסח עמוד קעב, ובמהדורת תשס"ג עמוד צה].

טז אין ליתן את עלי המרור בתוך חומץ כדי להוריד התולעים מהם, מפני שעל ידי זה נעשה המרור כבוש, וכמבואר בשלחן ערוך (יורה דעה סימן קה סעיף א'), שבזמן מועט נאסר כדי קליפה. [שו"ת חזון עובדיה חלק א' סימן לה עמוד תרנז. ועיין עוד בשו"ת מנחת יצחק חלק ז' סימן לא, ובשו"ת ציץ אליעזר חלק טו סימן כו]. ואם עבר ושרה את המרור בחומץ, יש אומרים שכל שאין בו טעם מרור, אין יוצאים בו ידי חובת מרור, אף אם שהה פחות משיעור מעת לעת. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תה. שו"ת חזון עובדיה חלק א' סימן לו. וחזו"ע על הל' פסח עמ' קעב].

יז אם אין לו ירקות לטיבול ראשון אלא מרור, יברך עליו בטיבול ראשון בורא פרי האדמה, ועל אכילת מרור, ויאכל ממנו כזית, ובטיבול השני יטבלנו בחרוסת, ויאכלנו בלי ברכה, כי הברכה הראשונה עולה לו לאכילת המרור שלאחר המצה. [חזון עובדיה פסח מהדו' תשס"ג, עמ' צ]

יח אין ראוי לכתחלה ליקח לטיבול ראשון אפילו מרור מבושל, אף על פי שאין יוצאים בו ידי חובת מרור, כיון שאין הדרך לטבל מרור מבושל. [חזון עובדיה פסח מהדורת תשס״ג, עמוד צ]

יט מי שאינו יכול לאכול כזית מרור לרוב מרירותו, כגון במקומות שאין החזרת מצויה, צריך לדחוק את עצמו ולאכול כזית. ואם אינו יכול לאכול כזית בשום אופן, וחושש מאד שיחלה ויפול למשכב על ידי זה, אז מצוה שיאכל מעט למצוה, אבל לא יברך עליו על אכילת מרור, שאין אכילה פחות מכזית שהוא כחצי ביצה. ואפילו אוכל כשליש ביצה לא מהני לדעת מרן (סימן תפו) שקבלנו הוראותיו. [ועיין בכף החיים שם]. ולכן יאכל בלי ברכה, וישמע הברכה מאחרים, ויכוין לצאת ידי חובה. [ילקו״י מועדים עמ׳ תד. חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג, עמוד צט. שו״ת חזון עובדיה חלק א׳ סימן לח]

כ מי שהרופאים חוששים שאם יאכל מרור שמא יבוא לידי חולי ויפול למשכב, לא יאכל מרור, דספק דרבנן לקולא. ואפילו אם ירצה להחמיר ולאכול מרור, לא יברך. [שו״ת חזון עובדיה סימן לג]. ואם הרופאים אומרים לחולה שאם יאכל מרור נשקפת סכנה לחייו, אסור לו בהחלט להחמיר על עצמו ולאכול מרור, שהרי הוא עובר על מה שנאמר: ושמרתם את חקותי ואת מצותי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ודרשו רבותינו (יומא פה:) וחי בהם ולא שימות בהם. ואפילו אם הרופא אומר שאין בזה חשש סכנה, והחולה חושש שיזיק לבריאותו, שומעים לחולה, כי לב יודע מרת נפשו, ולא יחמיר על עצמו. [ציץ אליעזר חלק טו סימן לב אות ח].

כא אף על פי שלכתחלה צריך לפטור את המרור מברכת בורא פרי האדמה, בטיבול ראשון שמברך על הכרפס או שאר ירקות, מכל מקום אם שכח ובירך אחריו נפשות, בחושבו שאם אכל כזית מברך בורא נפשות, או אם יצא לחצר ושינה מקומו, דקיימא לן בעלמא דהוי כהיסח הדעת וחוזר ומברך, מכל מקום אינו צריך לברך על החזרת שאוכל בסעודה, שהרי ברכת המוציא פוטרתו. שהואיל וקבעו הכתוב לחובה, נפטר בברכת המוציא שבירך על המצה, דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו. וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. ולכן אף בזמן הזה שהמרור מדרבנן, דינא הכי. [ילקוט יוסף מועדים עמ׳ תד. חזון עובדיה הלכות פסח עמוד קעג, ובמהדורת תשס״ג עמוד צט].

כב מותר לאכול מרור [חזרת] בערב פסח, או ביו״ט ראשון של פסח, בחוץ לארץ, ואין צריך לנהוג להחמיר אפילו במרור לא מבושל, שבמקום שאין מנהג ידוע להחמיר, יש להקל, וכל שכן שאין להחמיר בזה בחרוסת. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תה. וראה עוד בהערות מרן אאמו״ר שליט״א בריש ספר חכמה ומוסר].

כג מותר לפורר את המרור כדי שיפיג חריפותו, ויזהר לאכול יותר משיעור כזית קצת. ומצוה מן המובחר בחזרת שהיא החסא. [ילקו״י מועדים עמוד תה. שו״ת חזו״ע ח״א סימן לו עמוד תרעב].

כד טוב ונכון לחוש ולאכול את המרור דרך אכילתו, עד כמה שאפשר, ומכל מקום אם אכל את המרור שלא כדרך אכילתו, חוזר ואוכל שנית אך בלי ברכה. ואם עירב בו משהו מר שלא ממין מרור, לא יצא בו, וצריך לחזור ולאכול. והוא הדין בחזרת [שהיא החסא] אם עירב בה משהו מר שלא ממין מרור, אפילו באופן שלא שייך לומר דאתי רשות ומבטל מצוה, כגון טיבול וכיוצא בזה, לא יצא, וצריך לחזור ולאכול החזרת כדרך אכילה, אך לא יחזור לברך, שספק ברכות להקל. [שו״ת חזון עובדיה חלק א׳ סימן לז].

כה אין לברך על אכילת המרור אחר חצות לילה. [חזון עובדיה הלכות פסח מהדו׳ תשס״ג עמ׳ פא].

סימן תעה – כורך

א יקח כזית מצה, מן המצה השלישית, וכורכה עם כזית מרור, וטובלה בחרוסת, ואומר: זכר למקדש כהלל וכו׳, ואוכלם ביחד בהיסבה. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד ק].

ב משעה שבירך על אכילת מצה ומרור, לא ישיח בדבר שאינו מענין הסעודה, עד שיאכל כריכה זו, כדי שתעלה ברכת המצה והמרור גם לכריכה זו. ואם שח אינו צריך לחזור ולברך, הואיל ומן הדין אין איסור בדבר. [ילקו״י מועדים עמוד תה. שו״ת חזון עובדיה חלק א׳ סימן מא]. ורק ממדת חסידות הוא שלא ישיח כלל עד אחר אכילת אפיקומן, ולכן המחמיר תבוא עליו ברכה. [ילקו״י מועדים עמוד תה. שו״ת חזון עובדיה חלק א׳ סימן מד עמוד תשצא].

ג גם מי שלא נהג לומר לפני אכילת הכורך: ״זכר למקדש כהלל הזקן וכו׳״ טוב וראוי לאומרו ואין בזה חשש להפסק. [ילקו״י שם. שו״ת חזון עובדיה ח״א סי׳ מא. יחוה דעת ח״א סימן יט].

ד אחר שטיבל הכריכה בחרוסת אין צריך לנער החרוסת אחר הטיבול, שהואיל ואינו אלא דרך טיבול בעלמא, כיון שאינו משהה הכריכה בתוך החרוסת, אינו מבטל טעם המרור. וכן המנהג. אבל באכילת מרור בפני עצמו צריך לנער החרוסת, משום חומרא שלא יבטל טעמו, מה שאין כן בכריכה שאינה אלא לזכר בעלמא. [מרן הב״י בשם האגור. מאמר מרדכי. פקודת אלעזר. פמ״ג. ילקוט יוסף מועדים עמוד תו. שו״ת חזון עובדיה חלק א׳ סימן מ׳ עמוד תשלח. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קעד, ובמהדורת תשס״ג עמוד קא].

ה אם לא טיבל בחרוסת, ואכל את הכורך בלי להטבילו, וקשה עליו לחזור ולאכול שוב, יצא ידי חובה, ואין צריך לחזור ולהטביל בחרוסת ולאוכלו. ומכל מקום מהיות טוב נכון שיקח מצה ומשהו מרור, ויכרכם ויטבלם בחרוסת, ויאכל בהיסבה, זכר למקדש. [שו"ת חזון עובדיה חלק א' עמוד תשמ. ובמהדורת תשס"ג עמוד קא].

ו מי שטעה והקדים אכילת הכורך קודם המצה והמרור לבדם, לא יצא ידי חובת שניהם, וראה לעיל בדיני מוציא מצה עמוד סט. [שו"ת חזון עובדיה חלק א' סימן מב עמוד תשסא].

ז יש נוהגים לערב כרפס או שאר ירקות בכריכה, וראוי למנוע מנהג זה, ולעשות זכר למקדש במצות הכריכה של מצה ומרור בלבד, לבלתי היות שם ערוב. [ילקו"י מועדים עמ' תו. שו"ת חזון עובדיה ח"א ס"ס לה בהערה. ובחזו"ע על הל' פסח עמו' קעד בהערה. ובמהדורת תשס"ג עמו' קא].

ח צריך לאכול הכריכה בהיסבה, ומכל מקום מי ששכח ואכל הכורך בלי היסבה, וקשה עליו לחזור ולאכול אין צריך לחזור ולאכול בהיסבה. וכל שכן לגבי נשים שיש להקל להן יותר בזה. ומיהו אם רוצה להחמיר ולאכול שנית בהיסבה, תבוא עליו ברכה. [חזון עובדיה חלק א' סימן מ. חזון עובדיה על הלכות פסח מהדו"ק עמוד קעד, ובמהדורת תשס"ג עמוד קא].

ט מי שקשה עליו לאכול כזית מרור בכריכה, רשאי להקל בזה, ליקח כל שהוא מרור, ובפרט במקום שאין החזרת [חסא] מצויה, ולוקחים תמכא [כריין] וכיו"ב, שבודאי יש להקל עליהם בזה. ואם קשה עליו הדבר מאד, רשאי שלא לאכול הכריכה כלל, כיון שאין הכריכה אלא לזכר בעלמא, ולפיכך יכול כל אדם להקל בזה במקום הצורך, ולאכול שליש ביצה [כשמונה עשרה גרם] מן המצה, וכשליש ביצה מן המרור, ולסמוך על דעת הרי"ף והרמב"ם שזהו שיעור הכזית. [חזון עובדיה חלק א' סימן מב. ובמהדורת תשס"ג עמוד קב].

י אם לא נזכר מהכריכה עד שנטל ידיו למים אחרונים, לא יחזור לאכול הכריכה, שכבר יצא ידי חובתו באכילת המצה והמרור כל אחד בפני עצמו. [שו"ת חזון עובדיה א' סי' מא עמוד תשמח].

סימן תעה – שלחן עורך

א יערוך שולחנו ויסעד לבו בשמחה, כיד ה' הטובה עליו. ואם היסב הרי זה משובח. ואם לאו אין צריך. [רמב"ם פרק ז' הלכה ח]. והחכם עיניו בראשו לבל ימלא כריסו, כדי שיאכל את האפיקומן בתיאבון, ולא אכילה גסה, ושלא יהיה עליו לטורח. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תו. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קעה. ובמהדורת תשס"ג עמוד קג].

ב אם ישן באמצע הסעודה קודם אכילת האפיקומן, לא חשיב הפסק, ומכל מקום צריך נטילת ידים בלי ברכה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תז. חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס"ג, עמ' קט]

ג בליל פסח שאוכלים בהיסבה, יש להזהר שלא להשיח בסעודה, שלא יבוא לידי סכנה, שמא יקדים קנה לושט. ומכל מקום מותר לספר ביציאת מצרים, ושומר מצוה לא ידע דבר רע. [ילקוט יוסף על הלכות ברכות עמוד קמא. חזון עובדיה פסח מהדורת תשס"ג עמוד קה].

ד דין ליל פסח הוא כדין שאר ימים טובים, שאין להניח מקום פנוי בשלחן זכר לחורבן. [שו"ת חזון עובדיה חלק א' סימן מג עמוד תשעג. חזון עובדיה על פסח בהוספות ומילואים עמוד שי, וזה דלא כמ"ש בחזו"ע פסח מהדו"ק בהערה בעמוד קעז. וכן הוא במהדורת תשס"ג עמוד קו].

סימן תעז – צפון

א לאחר גמר כל הסעודה, אוכלים אפיקומן ממצה השמורה המונחת תחת המפה כזית כל אחד, זכר לפסח הנאכל על השובע. ויש נוהגים לומר זכר לקרבן פסח. ואוכלה לבדה בלא תערובת ליפתן, כדי שיהיה טעם מצה בפיו. ויש מחמירים לאכול ב' כזיתים, אחד זכר לפסח, ואחד זכר למצה הנאכלת עמו, ומדינא די בכזית אחת, שכן דעת הרבה מן הראשונים ומרן השלחן ערוך (סימן תעז). ויכוין באכילתו שהוא זכר לפסח, והוא גם זכר למצה הנאכלת עם הפסח, וזכרון אחד עולה לכאן ולכאן. והרוצה להחמיר ולאכול כשיעור שני זיתים, יחמיר לעצמו ותבא עליו ברכה, ודי שיאכל הכזית כמ"ד שהוא כשליש ביצה. [שו"ת חזון עובדיה סימן מד. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קעז. ובמהדורת תשס"ג עמוד קו. ילקוט יוסף על המועדים עמוד תז].

ב יאכל את האפיקומן לתיאבון ובהיסבה, ולא יברך עליו. ואם היה שבע כל כך, עד שהוא קץ באכילתו, לא יצא ידי חובת אכילת אפיקומן, שאכילה גסה אין שמה אכילה, ועל זה נאמר, כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם. משל לשני בני אדם שצלו פסחיהם, אחד אכלו לשם מצוה, ואחד אכלו לשם אכילה גסה, זה שאכלו לשם מצוה הוא בבחינת צדיקים ילכו בם, וזה שאכלו אכילה גסה הוא בבחינת ופושעים יכשלו בם.

[תוס׳ פסחים קז:]. ועל כן ישים לב לזה בשעת סעודתו, שלא יאכל כל כך, עד שיהא קץ באכילת האפיקומן. [ילקוט יוסף מועדים עמ׳ תח. חזון עובדיה הלכות פסח עמוד קעז. ובמהדורת תשס״ג עמוד קז].

ג ומכל מקום אם אינו אוכלו לתיאבון כל כך, רק שאינו קץ במזונו, שפיר דמי, שהרי צריך לאוכלו על השובע. ונכון לאכול את האפיקומן בעודו מתאוה קצת לאכול. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד תח. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קעז בהערה. ובמהדורת תשס״ג עמוד קז].

ד יש לשים לב ולהזהיר גם את בני ביתו, להסב בעת אכילת האפיקומן, שאם לא כן יצטרך לאוכלו שנית, בהיסבה. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג, עמוד קח]

ה אם לא היסב באפיקומן, אם עדיין לא בירך ברכת המזון, ואין האכילה השניה קשה עליו, יש לו לחזור ולאכול האפיקומן בהיסבה. ואם קשה עליו, אין צריך לדחוק את עצמו לחזור ולאכול בהיסבה, ויסמוך על המקילין. ואם כבר בירך ברכת המזון ואחר כך נזכר, אין צריך לחזור ולאכול בהיסבה. וסומך על מה שאכל בהיסבה את הכזית הראשון. [ילקוט יוסף מועדים עמ׳ תח. שו״ת חזון עובדיה ח״א כרך ב׳ עמ׳ תתו. שו״ת יביע אומר ח״י חאו״ח סי׳ לה אות כד].

ו אם שכח לאכול את האפיקומן, ונזכר אחר שנטל ידיו למים אחרונים או אחר שאמר הב לן ונברך, יאכל האפיקומן בלי ברכת המוציא. ואם כבר התחיל בברכת המזון ונזכר שלא אכל אפיקומן, יגמור את ברכת המזון, ולא יפסיק אחר ברכת הזן את הכל, כדי לאכול את האפיקומן, אלא יסיים את ברכת המזון. ויחזור ויטול ידיו [וכשאוכל מן המצה פחות מכביצה נוטל ידיו בלא ברכה], ויברך המוציא ויאכל האפיקומן, ויברך ברכת המזון על הכוס וישתה הכוס. והוא הדין בנזכר אחר ברהמ״ז קודם שבירך בורא פרי הגפן, שיטול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן ויברך ברהמ״ז על הכוס ויברך בורא פרי הגפן וישתה הכוס. ואם אינו אוכל שיעור כביצה מהאפיקומן, אלא כזית, לא יברך על נטילת ידים. ואם אוכל שיעור כביצה, [בלי קליפה]. צריך לברך על נטילת ידים. ואם נזכר אחר כוס שלישית, במקומותינו שנהגו לעשות שימור משעת קצירה, נוטל ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן, ויברך ברכת המזון בלי כוס. ואם אכל מצה שמורה אף בתוך סעודתו, אין צריך לחזור ולברך עבור האפיקומן. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תח. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קעט הערה ו׳].

ז אם אין המצה שהצניע לאפיקומן מספיקה לכל המסובים, יקח ממצה שמורה אחרת. ואם נוהגים לאכול ב׳ כזיתים, טוב שיתן תחלה לכל המסובין כל אחד כזית מן המצה של אפיקומן, כאשר יוכל שאת, ואחר כך יקח ממצה שמורה אחרת להשלים ב׳ כזיתים. ואם אבדה או נאכלה המצה שהניח לאפיקומן, יקח מצה אחרת ויאכלנה לשם אפיקומן. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תח. חזון עובדיה הלכות פסח עמוד קעט ובהערה ג׳. ובמהדורת תשס״ג עמוד קח].

ח יזהר לאכול האפיקומן קודם חצות, ובדיעבד יוצא ידי חובה גם לאחר חצות. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד תט. חזון עובדיה על הלכות פסח מהדו״ק עמוד קעט].

ט לא יאכל את האפיקומן בשני מקומות, ואפילו בחדר אחד בשני שולחנות, אלא אם כן היו פני המסובים אלו כנגד אלו, שאז נחשבים כמקום אחד. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד תט].

י מי שישן באמצע אכילת האפיקומן [אפילו אכל כל שהוא] והקיץ, אינו חוזר לאכול. אבל בני חבורה שישנו מקצתם באמצע אכילת אפיקומן, חוזרים ואוכלים. ישנו כולם וניעורו, לא יאכלו. נתנמנמו כולם יאכלו. וכל זה כשיישן באמצע אכילת האפיקומן, אבל שינה באמצע הסעודה קודם האפיקומן אינה הפסק. [שו״ת חזון עובדיה סימן מו]. ובשינת עראי [על אצילי ידיו, ועל השלחן] צריך נטילת ידים בלא ברכה, אבל אין צריך לברך המוציא. וראוי להחמיר בזה אף בישן פחות משיתין נשמי. [שו״ת חזון עובדיה חלק א׳ כרך ב׳ עמוד תתיז. ועל הלכות פסח סימן קעט, ובמהדורת תשס״ג עמוד קט].

יא מדת חסידות שלא ידבר כלל בדבר שאינו מענין הסעודה, משבירך על אכילת המצה עד אחר אכילת האפיקומן. [שו״ת חזון עובדיה חלק א׳ סימן מד עמוד תשצא].

יב אסור לאכול שום דבר אחר האפיקומן, ואם טעה ואכל פירות וכיוצא, חוזר ואוכל אפיקומן, כדי שישאר טעם מצה בפיו. ואם בירך ברכת המזון, אינו צריך לחזור ולאכול אפיקומן. ואם טעה ובירך ברכת הנהנין על איזה דבר מאכל, וטרם שטעם נזכר שאסור לאכול אחר האפיקומן, יטעם מעט כדי שברכתו תחול על דבר מועט, ולא תהיה ברכתו ברכה לבטלה. [ילקו״י מועדים עמ׳ תט. חזון עובדיה הלכות פסח עמ׳ קפ. ובמהדורת תשס״ג עמ׳ קיב].

יג מותר לשתות מים אחר אפיקומן, ושאר משקים שאינם משכרים, אבל לא יין, או שאר משקים המשכרים, חוץ משתי כוסות שתקנו חז״ל. והיושב ועוסק בהלכות פסח ובסיפור יציאת מצרים אחר הסדר, רשאי לשתות קפה או תה, [ואפילו עם סוכר], כדי להתעורר ולהפיג יינו. ויש להתיר בזה גם לאחינו האשכנזים, כל שיושב ולומד בהלכות ובסיפור יציאת מצרים. אבל בלא צורך אין להקל, ולאחר חצות יש להקל בזה יותר. וכן מותר לעשן סיגריות [על ידי הדלקה מאש לאש] לצורך הנ״ל, ולא חיישינן שעל ידי זה יפיג טעם המצה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תט. שו״ת חזון עובדיה חלק א׳ סימן נ׳. ובחזו״ע על הלכות פסח מהדו״ק עמוד קפ].

יד נכון לומר דברי תורה על השלחן, וללמוד משניות פסחים, דבר בעתו מה טוב. אולם כשתרדמה נופלת על המסובין, טוב יותר להזדרז, לגמור את ההלל, לזכות את הרבים. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תט. חזון עובדיה פסח עמוד קפא].

סימן תעט – ברך

א יטול ידיו למים אחרונים ויברך ברכת המזון על הכוס, וישטוף הכוס וידיחנו אפילו הוא נקי. [רש"ל סימן פח. ואחרונים]. ומקבלו בשתי ידיו, וכשמתחיל לברך נוטלו בידו הימנית, בלתי סיוע ידו השמאלית, ויגביהנו מעל השלחן טפח, ונותן בו עיניו שלא יסיח דעתו. [שלחן ערוך סימן קפג ס"ד]. וכל המסובים יתפסו הכוס בידם בעת ברכת המזון, וכן צריכים להזהר בכל הדברים שטעון כוס, כגון שלא יהיה כוסם פגום. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תט. חזון עובדיה חלק א' סימן מ. ובחזון עובדיה על הלכות פסח מהדו"ק עמוד קפב, ובמהדורת תשס"ג עמוד קיד].

ב יש להזהר שלא להסב בעת שמברך ברכת המזון, אלא צריך לשבת בעת שמברך, שאין לברך ברכת המזון מעומד או כשהוא מהלך. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תט. חזון עובדיה פסח עמוד קפג].

ג יתן לבו לומר "יעלה ויבא", ואם טעה ולא אמרו, אם נזכר כשאמר ברוך אתה ה' לפני שיסיים בונה ירושלים, אומר למדני חקיך, וחוזר לומר יעלה ויבא. ואם לא נזכר עד שהתחיל לומר בונה ירושלים, אומר בין ברכת בונה ירושלים לברכת הטוב והמטיב, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר נתן וכו'. וחותם בא"י מקדש ישראל והזמנים. וכן אם התחיל בברכת הטוב והמטיב שאמר אמ"ה, ותיכף נזכר, יסיים אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל וכו'. ואם לא נזכר עד שהתחיל לומר לעד האל וכו', חוזר לראש ברכת המזון, ואפילו נזכר בהלל, צריך לחזור ולברך ברכת המזון על הכוס, ודין האשה כדין האיש בזה. [ילקו"י מועדים עמוד תי. שו"ת יביע אומר ח"ו סימן יח סקי"ג. וח"ד סי' כה סק"ג חיו"ד. חזון עובדיה הלכות פסח עמוד קפג].

ד כשיסיים ברכת המזון יברך הגפן, ויכוין לפטור כוס רביעית, וישתה הכוס בהיסבה, ואם לא היסב חוזר ושותה בהיסבה. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קפג, ובמהדורת תשס"ג עמוד קטז].

ה אם רצה לשתות יין בין כוס שלישית לרביעית לא ישתה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תי. חזון עובדיה הלכות פסח עמוד קפג. ובמהדורת תשס"ג עמוד קטז].

ו כשיש חתן בליל פסח, יש לברך ברכת חתנים על אותו כוס שמברכים עליו ברכת המזון, ולא יביאו כוס נוסף לברכת חתנים, ויכול המברך לברך ברכת חתנים על כוסו שלו, ואם ירצה לברך על כוס החתן, שפיר דמי, והמנהג לברך תחלה ברכת הגפן. [חזון עובדיה חלק א' סימן מח, ובילקוט יוסף שובע שמחות חלק א' [חופה וקידושין], הלכות שבע ברכות. וילקו"י מועדים עמוד תי].

סימן תפ – הלל

א יגמור ההלל בשמחה וחדוה, ומתחיל "שפוך חמתך" על כוס רביעית כנגד ארבע כוסות התרעלה שעתיד הקב"ה להשקות את אומות העולם ששיעבדו את ישראל. [הר"ן ריש פרק ערבי פסחים. וכן כתב הארחות חיים אות לב, בשם הרא"ה]. ויאחז הכוס בידו כדי לגמור עליו את ההלל. ואם אינו יכול לעשות כן במשך כל ההלל, יוכל להניחו לפניו ודיו. ומכל מקום טוב לאחזו לפחות בברכת יהללוך. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד תי. חזון עובדיה הלכות פסח עמוד קפג].

ב יש לעורר את כל המסובים שיאמרו ההלל בהתלהבות, ולא יקראו את ההלל והם מתנמנמים, ומכל שכן בשחוק וקלות ראש. אף לא במרוצה במשא כבד ויכבד ממנו, שהכל הולך אחר החיתום. ומותר לשבת בעת קריאת ההלל שקודם הסעודה ואחר הסעודה, ויש נוהגים לעמוד, והמחמיר תבא עליו ברכה. [חזון עובדיה הל' פסח עמ' קפד, ובמהדורת תשס"ג עמוד נט].

ג יחתום בהלל בברכת יהללוך, ברוך אתה ה' מלך מהולל בתשבחות. אבל בברכת ישתבח שהיא קודם לברכת יהללוך, אינו חותם, אלא כשאומר ומעולם ועד עולם אתה אל, מפסיק בה. ואם טעה וחתם בישתבח, אינו צריך לחתום בברכת יהללוך. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד תי. חזון עובדיה על הלכות פסח מהדו"ק עמוד קפה].

ד כשחותם מלך מהולל בתשבחות, אינו מסיים "אמן", אף לדידן דנהגינן בעלמא לסיים באמן בברכת יהללוך, שהרי בליל פסח אין כאן אלא ברכה אחת להלל, והעונה אמן אחר ברכותיו הרי זה מגונה, כשהוא אחר ברכת אחת. [חזון עובדיה שם. ובמהדורת תשס"ג עמוד קיח].

ה מצוה לחזר בליל פסח אחר זימון, כדי שיאמר האחד לשנים הודו, והגדול שבהם אומר הודו, והאחרים עונים אחריו. והגדול יכול ליתן רשות לקטן, ויכול להצטרף לזימון לענין הלל, אף על פי שלא אכל עמהם. [סימן תעט]. וכל זה לכתחלה, ולמצוה מן המובחר, אבל כשאי אפשר, יכול לצרף את אשתו ובניו הקטנים להלל. [ומה שכתוב במדרש שצריך שלשה, היינו עם אשתו ובנו הקטן. הרא"ש. וע"ע לרבינו מנוח דף כב. ובשבולי הלקט דף צג.]. ולענין זימון לברכת המזון, דין ליל הסדר כמו כל שאר ימות השנה, שאין צורך כל כך לחזר אחר זימון. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד תיא, חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קפו].

ו יש נוהגים בקריאת ההלל, שגדול הבית אומר הללויה הללו עבדי, והשומעים עונים: ה׳, והוא אומר הללו את שם, והם עונים: ה׳, וכן הלאה, ויש להם על מה שיסמוכו, אפילו כשאין אומרים עמו הפסוק בלחש, ומכל מקום טוב יותר לאומרו ביחד. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תיא. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קפט בהערה. ובמהדורת תשס״ג עמוד קכג].

ז יזהר לסיים את ההלל קודם חצות הלילה, וכן שתיית כוס רביעי, ומכל מקום אם נתאחר עד אחר חצות, לא יחתום ברכת יהללוך, [וכן לא יברך על כוס רביעי ברכת הגפן, אף להנוהגים לברך תמיד]. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קפח, ובמהדורת תשס״ג עמוד קכד].

ח ישתה הכוס בהיסבה, ולא יפחת משתיית רביעית, [אלא אם כן שתה רביעית בכוס השלישית], כדי שיברך ברכה אחרונה, ויתן לבו לשתות בהיסבה. ואם שכח ולא היסב, אם נשאר בכוס קצת יין, יחזור וימלאנו וישתה בהיסבה בלי ברכת הגפן. ואם לאו, ישתה כוס אחר ויברך עליו. ואף שיש חולקים וסוברים שלעולם לא יברך בורא פרי הגפן, מכל מקום המברך וסומך על פסק מרן השלחן ערוך, ינוחו לו ברכות על ראשו. ומיהו מי שירצה לחוש לסברת החולקים יברך בורא פרי הגפן בהרהור הלב. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תיא, על פי שו״ת חזון עובדיה ח״א סי׳ מט עמ׳ תתסח. ובחלק ההלכות מהדורא קמא עמו׳ קפט, ובמהדורת תשס״ג עמ׳ קכו]. נרצה

ט ירצה ה׳ פועלו ותהי משכורתו שלימה, ומצוה שיספר ביציאת מצרים אחר הסדר כפי יכולתו, ויש נוהגים לומר פיוטים, כגון חד גדיא, ואירע שאחד התלוצץ על פיוט זה, וחייבוהו נידוי, והצריכוהו שישאל מחילה. ועל כן יהיה מורא שמים עליו, וגילו ברעדה. ויישן מתוך קריאת שמע, שלימה משנתו. וירצה כקרבן אשה. [חזו״ע שם מהדו׳ תשס״ג עמו׳ קכו]

י חייב אדם לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים, ולספר בנסים ובנפלאות שעשה הקב״ה לאבותינו, עד שתחטפנו שינה. ואם הולך לישן קודם חצות, יברך ברכת המפיל בשם ומלכות, ואם ישן אחר חצות אין לברך ברכת המפיל אלא יקרא קריאת שמע ויאמר ברכת המפיל בלי שם ומלכות. ומנהגינו לקרוא בקריאת שמע שעל המטה, את כל ג׳ הפרשיות. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד תיב. חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת שנת תשכ״ז עמוד קצב בהערה, ובמהדורת תשס״ג עמוד קכו].

יא מי שהוא אונן בליל פסח, כבר נתבאר לעיל (עמוד נב הלכה יא), שאם דעתו לקבור את המת בלילה על גויים, פטור מכל מצוות הלילה. ואם דעתו לקוברו במוצאי יו״ט, חייב בכל המצוות, אך לא יברך שום ברכה בעצמו, אלא ישמע מאחרים. וכן ההגדה וההלל. וכל זה בלילה הראשונה, אבל בליל יום טוב שני של גלויות כיון שיש בזה מחלוקת האחרונים ביתר שאת אם חייב במצוות, לפיכך דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. ובלבד שלא יברך שום ברכה מברכות הסדר בעצמו, אלא ישמע מאחרים. וכן את ההגדה וההלל ישמע מאחרים. [כיון דסוף סוף בידו לקבור ביום טוב על ידי נכרים, ולא דמי לשבת שאינו קובר כלל]. [חזון עובדיה הלכות פסח עמוד קפה בהערה, ובמהדורת תשס״ג עמוד קיט].

סימן תפא – אכילת מצה בימי הפסח

א האוכל מצה בכל ימי הפסח, חוץ מלילה הראשון של פסח, אינו מברך אלא המוציא. אבל אם בירך ״אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצה״, הרי הוא נושא שם שמים לבטלה, ואסור לענות אחריו אמן. כי אכילת מצה בשאר ימי הפסח אינה מצוה גמורה אלא רשות, שאם ירצה לאכול אורז או פירות וכיוצא רשאי, ואינו חייב לאכול מצה כי אם בלילה הראשונה בארץ ישראל, וב׳ לילות הראשונים בחוץ לארץ. לפיכך אין לברך ברכת ״על אכילת מצה״ בשאר ימי הפסח. והנוהגים כן יש למחות בידם, שאין להם על מה שיסמוכו. [ילקו״י מועדים עמוד שפ. יחוה דעת ח״א סימן כב, שו״ת חזון עובדיה ח״א סימן לב. ובחזון עובדיה חלק ההלכות מהדורת שנת תשכ״ז עמוד רכא, ובמהדורת תשס״ג עמוד פה].

ב מה שיש נוהגים שאינם אוכלים מצה אלא בליל יום טוב ראשון של פסח, ובשאר ימי הפסח אינם אוכלים מצה מחשש שהמצה לא נאפתה כראוי, לא יפה הם עושים, ובפרט בשבת ויום טוב שחובה לאכול בהם פת. ויש להסביר להם שאף על פי שהחובה באכילת מצה היא רק בליל פסח, מכל מקום יש אומרים שיש מצוה באכילתה כל שבעה, אך אם עושים כן מטעמי בריאות, יש להקל להם. [יבי״א ח״ב סימן כג ס״ק טז. שו״ת חזו״ע ח״א סי׳ לב].

סימן תפז – דיני תפלת ליל פסח

א בליל יום טוב של פסח שחל בשבת, יש נוהגים שלא לומר הפיוט ״לכה דודי לקראת כלה״, בקבלת שבת, והטעם מפני שכאשר מקבלים פני השבת (באומרם: ״פני שבת נקבלה״), ואין מזכירים ״יום טוב״ בקבלת פנים, נראה כמביישים את יום טוב. אבל מנהגינו לומר לעולם ״לכה דודי״ בקבלת שבת, גם כשחל בו יום טוב, כי החג כבר הוזמן על ידינו בקידוש החודש, [שלכן אנו חותמים בתפלת יום טוב: ״מקדש ישראל והזמנים״, שעל ידי קדושת ישראל נתקדשו הזמנים בקביעת החדשים (ביצה יז. ובפרש״י שם).] וממילא אין צורך לצאת לקראת יום טוב ולקבלו כשבא בזמנו הקבוע לו. אבל השבת קבועה ועומדת מששת ימי

בראשית, ואין כל צורך שבית דין יקדשוה (בבא בתרא קכא. וביצה יז.), לכן ראוי לצאת לקראת השבת ולקבלו בסבר פנים יפות כיוצא לקראת המלך. (שבת קיט.). [ילקוט יוסף מועדים עמוד שפ. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קה, ובמהדורת תשס"ג עמוד רכב].

ב מנהג ישראל בכל התפוצות להתפלל תפלות ימים טובים בניגון, בשירה וקול זמרה, והוא מכלל שמחת החג. [שו"ת יביע אומר ח"ד סי' כו אות ב]. ובין גאולה לתפלה של ערבית ליל יום טוב, נוהגים לומר פסוק: "אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם במועדם", ויש שאומרים פסוק: "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל". [ומנהג בני בבל לומר שני הפסוקים. וכן פשט המנהג בירושלים]. וכשחל בשבת מקדימים פסוק: "ושמרו בני ישראל את השבת". ובקידוש טוב לומר ב' הפסוקים. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד שפא. חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קו בהערה. ובמהדורת תשס"ג עמוד רכב].

ג בתפלת יום טוב חותם: "בא"י מקדש ישראל והזמנים", ואם חתם "מקדש ישראל" בלבד יצא. ואם חל יום טוב בשבת, צריך להזכיר באמצע ברכת אתה בחרתנו, "את יום השבת הזה". וחותם "ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל והזמנים". ואם טעה וחתם "מקדש ישראל והזמנים" ולא הזכיר שבת, אם נזכר בתוך כדי דיבור [שהוא שיעור "שלום עליך רבי"], חוזר ואומר: מקדש השבת וישראל והזמנים, ואם שהה יותר מכדי דיבור, יצא ידי חובה, וימשיך רצה עד סוף התפלה. וכן אם טעה וחתם: "ברוך אתה ה' מקדש השבת", שהואיל ובאמצע הברכה הזכיר יום טוב יצא ידי חובה בדיעבד. וימשיך רצה עד סוף התפלה. וטוב שיכוין לחזרת השליח צבור מתחלה ועד סוף. [יביע אומר ח"ד סי' נא אות יט. חזון עובדיה פסח עמוד קז אות ז'. ובמהדורת תשס"ג עמוד רכג]. והוא הדין אם התפלל אתה קדשת ואמר יעלה ויבוא, יצא. [עיין בשו"ת ויאמר משה סימן יד. חזון עובדיה שם. ילקוט יוסף מועדים עמוד שפא].

ד המתפלל ביום טוב, וכשהגיע לברכת מודים, נסתפק אם כשסיים יעלה ויבוא [שבאמצע ברכת אתה בחרתנו] סיים כהוגן, והשיאנו, וחתם הברכה כדת, או שאחר שסיים יעלה ויבוא המשיך ואתה ברחמיך הרבים וכו' כמו שרגילים בראש חודש, ונמצא שלא חתם ברכת אתה בחרתנו, צריך לחזור ולומר "והשיאנו" וכו' ויחתום כדת. ואפילו אם סיים תפלתו צריך לחזור לראש, ואין לומר בזה ספק ברכות להקל. וטוב שיחזור להתפלל בתנאי דנדבה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שפא. יביע אומר ח"ב סי' ט אות יד. חזון עובדיה הלכות פסח מהדורת תשס"ג עמוד רכו ובהלכות יום טוב עמוד פח ס"ד].

ה מנהג קהלות ספרד לגמור ההלל בבית הכנסת בליל יום טוב הראשון של פסח [ובחו"ל בשני לילות הראשונים של פסח] אחר העמידה של תפלת ערבית, ומברכים לפניו "לגמור את ההלל", ולאחריו יהללוך, ומנהג זה יסודתו בהררי קודש. וטוב לכוין בברכה זו לפטור קריאת ההלל שאומר בביתו בסוף ההגדה. שאין מברכים עליו אז, מפני שמפסיקים בו, שאומרים ב' פרקים הראשונים של ההלל לפני הסעודה, והיתר לאחר הסעודה. [ילקו"י מועדים עמ' שפב. יביע אומר חלק ב' סי' כה. וחלק ד' סימן כא. וחזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס"ג עמוד רכז].

ו אף במקומות שעדיין לא נהגו לגמור ההלל בבית הכנסת בערבית ליל פסח, טוב ונכון שיסכימו לקבל על עצמם מנהג יקר זה, ועל כל פנים מי שמתפלל עם ציבור שאינם נוהגים לאומרו, נכון שיגמור את ההלל ביחידות בבית הכנסת, או מיד עם בואו לביתו, ויברך עליו תחילה וסוף. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שפב. יחוה דעת ח"ה סי' קסא. חזון עובדיה תשס"ג עמ' רכט].

ז במקומות שמתפללים תפלת ערבית של חג מבעוד יום קודם צאת הכוכבים, עם כל זה רשאים לומר את ההלל בברכה, אפילו שעדיין לא הגיע זמן צאת הכוכבים.[יחוה דעת ח"ה סי' לד].

ח ציבור שטעו ושכחו לומר את ההלל בליל פסח בבית הכנסת, ונזכר היחיד לאחר שבא לביתו, יגמור מיד את ההלל בברכותיו, תחלה וסוף, קודם הקידוש. [יחוה דעת חלק ה סימן קסא].

ט גם הנשים צריכות לגמור את ההלל בברכותיו בליל חג הפסח, קודם הסדר. ולדידן אף יכולות הנשים להוציא ידי חובה את בני הבית השומעים ומכוונים לצאת ידי חובת ההלל. [יחוה דעת חלק ה סימן לד].

י ליל פסח שחל בשבת, אין לשליח ציבור לומר "ברכה מעין שבע", מפני שלא תיקנו לאומרה אלא מפני המזיקין, וליל פסח הוא לילה המשומר ובא מפני המזיקין. וכן דעת רבותינו הראשונים ומרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו. וכן דעת רבים מרבותינו המקובלים. ושליח ציבור האומר ברכה זו בליל פסח שחל בשבת, הוא מכניס עצמו לחשש איסור ברכה לבטלה. ומכל מקום אם טעה השליח ציבור או הזיד והתחיל לברך "ברכה מעין שבע", אין להפסיקו באמצע הברכה, ולגרום ל"ודאי" ברכה לבטלה, אלא יסיים הברכה, אבל לא יענו אחריו אמן. [יביע אומר חלק ב סימן כה. וח"ד סימן כא אות ג'. וח"י בהערות לרב פעלים חלק ג' סימן כג. וחזון עובדיה על הלכות פסח דיני תפלת פסח. הליכות עולם חלק א' עמוד שיג].

יא כשחל ליל פסח בשבת, צריך לומר ויכולו וכו', ואחר כך יאמרו ההלל בברכות. ואם טעה השליח ציבור והתחיל מיד בברכת ההלל, יסיים ההלל וברכה שלאחריו [יהללוך], ואחר כך יאמר ויכולו עד "אשר ברא אלהים לעשות", ותיכף יאמר קדיש תתקבל אחר זה. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס"ג, עמוד רלז]

יב אין גומרים ההלל [בברכות] אלא ביו"ט הראשון של פסח ולילו, [ובגולה בשני ימים טובים הראשונים של פסח ושני הלילות], אבל בחול המועד של פסח וביו"ט האחרון של פסח קוראים ההלל בדילוג בלי ברכה.

יג בברכות ההפטרה בשבת חול המועד פסח, יש לחתום "מקדש השבת", ולא יאמר "מקדש השבת וישראל והזמנים", והוא הדין גם לשבת חול המועד של סוכות, שאלמלא שבת אין הפטרה בחול המועד כלל, נמצא שלא באה ההפטרה אלא בגלל השבת, לפיכך חותם "מקדש השבת". ותו לא מידי. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד קטז. יחוה דעת ח"א סימן יג].

יד הטועה בתפלתו בליל פסח או בשחרית של יום טוב א' דפסח, ולא אמר לא טל ולא מטר, אין צריך לחזור. ואם נזכר אחר מחיה המתים ממשיך בתפלתו. [ילקוט יוסף ח"א תשמ"ה, עמ' רמא].

טו המנהג לקרוא המזמור של החג לפני תפלת ערבית בין בליל יום טוב בין בחול המועד. אולם אם לומדים תורה שבעל פה, הלכות או אגדות, או גמרא, בין מנחה לערבית, אין צורך לקרוא המזמור של החג, אלא מיד לאחר קדיש על ישראל מתחילים והוא רחום יכפר עון, וברכו. [וגם אין לחזור ולומר קדיש אחר הפסוקים ה' צבאות, שאין להרבות בקדישים].

סימן תפח – הלכות יום טוב של חג הפסח

א מתפללים שחרית של יום טוב בשמחה ובניגון, ואומרים כל המזמורים הנאמרים בשבת. והמנהג לומר מזמור של פסח אחר מזמור יושב בסתר עליון. [חזון עובדיה על הלכות פסח תשס"ג, עמוד רלט. יביע אומר חלק ט' סימן כב אות ד']. וגומרים את ההלל, ומברכים עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו לגמור את ההלל. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס"ג עמוד רלט הערה ב].

ב אסור להפסיק באמצע ההלל, אלא דינו כדין קריאת שמע וברכותיה, שבאמצע הפרק שואל מפני היראה, דהיינו בשלום אביו או רבו שחייב במוראם, ומשיב שלום מפני הכבוד לאדם נכבד שהקדים לו שלום, ובבין הפרקים שואל בשלום אדם נכבד ומשיב שלום לכל אדם. וכן יש לו להפסיק לקדיש ולקדושה, אפילו באמצע הפרק. ואף לענין אמן דברכות יש לו להפסיק. [יביע אומר חלק ב' או"ח סימן לב. חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס"ג עמוד רמ].

ג יחיד שבירך על ההלל, ואחר שסיים ברכתו שמע אחר כך סיום הברכה מהשליח צבור, לא יענה אחריו אמן, משום הפסק בין הברכה למצוה. [חזון עובדיה פסח מהדורת תשס"ג עמ' רמ הערה ג].

ד אם סיים ההלל עד כי לעולם חסדו, ושמע דברים שבקדושה מותר לענות קדיש וקדושה ואמן קודם ברכת יהללוך, ואף על פי שאין ראוי להפסיק לכתחלה בין המצוה לברכה שאחריה, אין זה לעיכובא [עיין יביע אומר ח"א או"ח סי' ט אות ו], ואין ברכה זו אלא ברכת השבח, ולכן רשאי להפסיק לכתחילה לענות אמן וכל דבר שבקדושה. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס"ג עמוד רמא ד"ה ודע].

ה הקורא את ההלל בימים שגומרים בהם את ההלל, ואחר כך נסתפק אם דילג כמו בראש חודש, אין צריך לחזור ולקרוא שוב את כל ההלל, דספק דרבנן לקולא. ואף שבירך בנוסח לגמור את ההלל, שהוא לשון גמר, מכל מקום יש לומר שהוא מלשון וגומרה עם הנץ, דהיינו לסיימה. אולם אם דילג בודאי, יחזור ויגמור את כל ההלל. אבל לא יברך שוב לפניה ולאחריה, דברכתו הראשונה שפיר חלה גם על קריאה זו. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס"ג עמוד רמא בהערה].

ו ספרדי שאינו מברך כלל על ההלל בראש חודש, וטעה באחד הימים שגומרים בהם את ההלל, וקרא את ההלל כמו שקורא בראש חודש, בלא ברכה, והשמיט לא לנו ואהבתי, ואחר כך נזכר, חייב לחזור ולגמור את כל ההלל כתקנת חז"ל, וכשהוא חוזר לגמור את כל ההלל, יברך עליו תחלה וסוף, כיון שלא בירך כלל. [חזון עובדיה פסח מהדו' תשס"ג עמ' רמד סוף ד"ה ואחר זמן].

ז אם פסק באמצע ההלל אפילו לדבר הרשות, ואפילו שהה כדי לגמור את כולו, אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק, בין ששהה באונס בין ברצון. [חזון עובדיה הלכות פסח עמוד רמ].

ח ספק אם קרא את ההלל, ספק לא קראו כלל, מן הדין אינו חוזר וקורא, וטוב שיחזור ויקראנו בלא ברכה. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד מהדורת תשס"ג עמוד רמד].

ט אם קרא את הלל וגמר אותו באמירת לא לנו, אהבתי וכו', אבל לא בירך עליו, יצא, שאין ברכות מעכבות. [חזון עובדיה פסח מהדורת שנת תשס"ג עמוד רמה. מאמר מרדכי סי' תפח סק"ב. וראה ברמב"ם פרק ז' מהלכות תמידין ומוספים הלכה כ"ה, ובכסף משנה שם].

י כל היום כשר לקריאת ההלל מהנץ החמה עד השקיעה, שנאמר ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה' (מגילה כ:). ובדיעבד אם קרא ההלל אחר עמוד השחר קודם הנץ החמה, יצא. ואם עבר יום טוב, אין תשלומין להלל, שאין תשלומין אלא לתפלה דרחמי נינהו, מה שאין כן קריאת שמע והלל ומגילה, שאין להם תשלומין. [ברכי יוסף סימן תרפז סק"א, שואל ומשיב תנינא חלק ד' ס"ס קלה]

יא בהוצאת ספר תורה, יש נוהגים שהשליח צבור פותח באמירת י״ג מדות, בטעמי המקרא כאדם הקורא בתורה, והצבור עונים אחריו. ויש מפקפקים על זה, שעל כל פנים אין לומר י״ג מדות ביום טוב. ולכן שב ואל תעשה עדיף. וכן אנו נוהגים שלא לומר י״ג מדות כלל, לא ברגלים ולא בימים הנוראים, מלבד ביום הכפורים. [חזון עובדיה, פסח, מהדורת תשס״ג עמוד רמה]

יב סדר קריאת הפרשיות בשבעת ימי הפסח, משך תורא קדש בכספא פסול במדברא שלח בוכרא. ביום טוב הראשון של פסח בפרשת בא, משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם ושחטו הפסח. ביום השני בפרשת אמור, שור או כשב או עז כי יולד. ביום השלישי בסוף פרשת בא, קדש לי כל בכור. ביום הרביעי בפרשת משפטים, אם כסף תלוה את עמי. ביום החמישי בפרשת כי תשא, פסול לך שני לוחות אבנים. ביום ששי בפרשת בהעלותך, וידבר ה׳ אל משה במדבר סיני. בשביעי של פסח בפרשת בשלח, ויהי בשלח פרעה, עם פרשת השירה. ובחוץ לארץ ביום השמיני בפרשת ראה, כל הבכור אשר יולד. (מגילה לא.). ובכל ימי חג הפסח מוציאים גם ס״ת שני לקרוא בו בפרשת פסח בסדר קרבנות היום. [הסדר הנ״ל ישתנה רק כשחל יו״ט ראשון של פסח ביום חמישי שאז מקדימים לקרוא פרשת ״פסול״ בשבת חול המועד, ומתחיל הקריאה מהפסוק ״ראה אתה אומר אלי״]. [חזון עובדיה פסח תשס״ג עמוד רמו].

יג מותר להוסיף עולים ביום טוב על חובת היום, ולהעלות לספר תורה יותר מחמשה עולים. [חזון עובדיה על הלכות פסח עמוד רמז. יביע אומר חלק ט׳ אורח חיים סימן כז].

יד אם טעה השליח צבור ביום הראשון של פסח, וסיים עם העולה החמישי פרשת משכו בפסוק (יב. נ), ויעשו כל בני ישראל, ולא סיים הפסוק שאחריו שמסיים הוציא ה׳ את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם, יצא. ואין צריך לחזור ולקרות עוד. (בית דוד חאו״ח סימן ס).

טו וכן אם טעה השליח צבור וקרא ביום הראשון שור או כשב או עז, אין צריך לחזור ולקרות פרשת משכו, שאין הסדר הנ״ל מעכב. [שו״ת דבר משה חלק א חאו״ח סימן יד. וכתב שכן הסכימו עמו הגאון מר אביו רבי שלמה אמאריליו, והגאון מהר״ש פלורנטין].

טז אומרים תיקון הטל ביום טוב הראשון של פסח, ופותחים בפיוט לשוני כוננת. וטוב להשמיט הנוסח ״לך לשלום גשם ובא בשלום טל״, שהרבה פעמים אנו צריכים עדיין לגשמי ברכה. (שו״ת בית דוד חאו״ח סימן רסה). והחל ממוסף של יום טוב הראשון של פסח מפסיקים לומר ״משיב הרוח ומוריד הגשם״, ואומרים ״מוריד הטל״. ואם טעה ואמר מוריד הגשם במקום מוריד הטל, וסיים הברכה ואמר בא״י מחיה המתים, צריך לחזור לראש התפלה. ואפילו במקום שצריכים לגשמים אף בימות החמה אם הזכיר גשם במקום טל מחזירים אותו. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד רמז].

יז אם ביום טוב ראשון של פסח חזר תשעים פעם, ״מחיה מתים אתה רב להושיע מוריד הטל״, כנגד תפלות של שלשים יום, מכאן ואילך אם נסתפק אם אמר גשם או טל, הרי הוא בחזקת שלא הזכיר גשם, ואינו צריך לחזור. (מרן בשלחן ערוך סימן קיד ס״ט). וטוב שיחזור מאה ואחת פעמים, כעין מה שאמרו בחגיגה (ט:) אינו דומה שונה פרקו מאה לשונה פרקו מאה ואחת. וגם כדי לכלול תפלת המוספין של פסח ושבת וראש חודש אייר שבתוך שלשים יום. [שו״ת חתם סופר (חאו״ח סימן כ). וכ״כ בשו״ת זכרון יהודה (חאו״ח סימן יא). וע״ע בשו״ת דבר שמואל אבוהב (סימן רכה). ע״ש. ועיין בשו״ת אור לי (סימן קיא) מה שהשיב על זה. ודו״ק. וראה עוד בחזון עובדיה על הלכות פסח עמוד רמח הערה יב].

יח בחול המועד שהוא יום שני של פסח, ט״ז בניסן, וכן בשאר ימי חול המועד, ערבית שחרית ומנחה, צריך לומר יעלה ויבא, ואם לא אמרו וסיים תפלתו חוזר לראש התפלה. וקוראים ההלל בדילוג. ומנהג ארץ ישראל ואגפיה לקרוא את ההלל בלי ברכה. ומתפללים מוסף כמו ביו״ט הראשון, אלא שביום טוב אומרים יום טוב מקרא קודש הזה, ובחול המועד אומרים את יום מקרא קודש הזה. ומכל מקום אם אמר בחול המועד את יום טוב מקרא קודש הזה אין מחזירין אותו. וטוב לעשות דבר מיוחד בסעודה בט״ז בניסן, לזכר סעודת אסתר, שבו נתלה המן, כמו שנרמז בפסוק וישבות המן ממחרת הפסח. (של״ה מג״א, חק יעקב). [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד רמח].

סימן תפט – הלכות ספירת העומר

א נאמר בתורה (ויקרא כא טו) ״וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה״. וקיבלו רבותינו ז״ל, שפירוש ״ממחרת השבת״ היינו מחרת יום טוב הראשון של פסח שהוא יום שבתון, ולא שבת בראשית, להוציא מלב הצדוקים שהיו אומרים ממחרת השבת זה שבת בראשית. לפיכך מצות עשה לספור ספירת העומר החל מליל ט״ז בניסן עד סוף שבעה שבועות. וכתב בשבולי הלקט (סימן רלו) בשם מדרש אגדה, תלה הכתוב יום חג השבועות בספירת העומר, שנאמר ״שבעה שבועות תספור לך, ועשית חג שבועות לה׳ אלהיך״, לפי שכאשר נתבשרו ישראל בצאתם ממצרים שהם עתידים לקבל התורה לסוף חמישים יום, שנאמר ״בהוציאך את העם ממצרים תעבדון״ את האלהים על ההר הזה״, הרי נ׳ של תעבדון יתירה, לומר לך, לקץ של חמישים יום תעבדון את האלהים על ידי קבלת התורה. וישראל מרוב חיבתם לתורה היו מונים בכל יום ויום, ואומרים הרי עבר יום אחד, הרי עברו שני ימים, שלשה, ארבעה, וכו׳, כי היה הדבר בעיניהם כזמן ארוך, מרוב חיבתם הגדולה לקבלת התורה, ולכן

נקבעה הספירה לדורות. ור׳ יהודה החסיד אמר, לפי שימים אלה ימי מלאכת השדה הם, ואין מי שיגיד לבני הכפרים החקלאים, אם אייר מלא או חסר, לכן אמרה תורה תספרו חמישים יום, ואחר כך מקרא קודש יהיה לכם. עכ״ל. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תיב. חזון עובדיה על הלכות יום טוב עמוד ריב].

ב ומכל מקום הואיל ונאמר (דברים טז ט): ״שבעה שבועות תספר לך מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות״, דהיינו משעת קצירת העומר, בזמן הזה שאין לנו קצירת העומר, ולא את קרבן העומר שהיה קרב בבית המקדש בט״ז ניסן, אין מצות ספירת העומר אלא מדרבנן, זכר למקדש. וכן היא דעת רוב הפוסקים [ומכללם: רבינו ישעיה, הרז״ה, הרוקח, התוס׳, מהר״ם מרוטנבורג, הרא״ש, רבינו ירוחם, הרשב״א, ארחות חיים, נימוקי יוסף, אהל מועד, האבודרהם, רבינו פרץ, הסמ״ק, הכל בו, העיטור]. ומרן הש״ע, [כמבואר מדבריו בב״י בדין פתח על דעת לומר ארבעה וסיים חמשה]. ולפיכך יש להשמיט מנוסח ״לשם יחוד״ שלפני ספירת העומר את הנוסח: ״הרינו באים לקיים מצות עשה של ספירת העומר כמו שכתוב בתורה וספרתם לכם וכו׳״, מאחר שספירת העומר בזמן הזה מדרבנן.

[ילקוט יוסף על המועדים עמוד תיב. וראה בדעת מרן אם ספירת העומר מה״ת או מדרבנן, בילקוט יוסף במבוא לספר איסור והיתר כרך ב׳, ובילקוט יוסף מועדים עמוד תרטו. ובירחון קול תורה תמוז תשס״ג עמוד יד. חזון עובדיה על הל׳ יו״ט עמ׳ ריד].

ג הנוהגים לומר בנוסח ״לשם יחוד״ שלפני ספירת העומר, ביום האחרון של ספירת העומר את הפסוק ״וספרתם לכם וכו׳ שבע שבתות תמימות תהיינה״, יש להם על מה שיסמוכו. ורשאים אחר כך לספור את העומר בברכה, ואין למחות בידם. ומכל מקום לכתחילה נכון להשמיט פסוק זה, ודי לומר ״הרי אנחנו באים לקיים מצות ספירת העומר וכו׳״. [יביע אומר ח״ג סי׳ כח. שו״ת יחוה דעת ח״ו סי׳ כט. ירחון קול תורה תשרי תשס״ד עמו׳ עג. חזון עובדיה הל׳ יו״ט עמ׳ רטו].

ד מי שבירך על ספירת העומר, ובעת ברכתו היה סבור שהיום הוא כך וכך לעומר, ולפני שספר נזכר מיד שהיום אינו כך וכך, ימשיך ויספור את העומר, ולא יחזור לברך. [טור בשם ראבי״ה בסי׳ תפט הצריך לחזור ולברך, כיון דספירת העומר מן התורה. אבל בב״י כתב דכיון דספירת העומר מדרבנן יצא ידי חובה. וראה בילקוט יוסף במבוא לאיסור והיתר כרך ב׳, ובילקו״י על המועדים עמוד תיד].

ה במוצאי שבת סופרים העומר קודם ההבדלה. וכן כשחל יו״ט האחרון של פסח במוצ״ש, יספרו את העומר קודם ההבדלה. [יביע אומר ח״ד חלק אורח חיים סימן כג סק״ח].

ו צריך לברך קודם שיספור העומר: ״ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על ספירת העומר״. ואף על פי שספירת העומר בזמן הזה מדרבנן, מכל מקום אפשר לומר בנוסח הברכה ״וצונו״, הואיל ונאמר בתורה ״ושמרת לעשות ככל אשר יורוך״, והוי כאילו הקדוש ברוך הוא בעצמו צונו לקיים מצות רבותינו ז״ל, ולכן שפיר יש לומר ״וצונו״. וכמו שמברכים בנוסח כזה על הדלקת נרות חנוכה ועל נטילת ידים ושאר מצות דרבנן. ומכל מקום אם ספר ספירת העומר בלי ברכה יצא ידי חובתו, שאין ברכות מעכבות. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד תטו. חזון עובדיה על הל׳ יו״ט עמ׳ רטז].

ז מצות ספירת העומר בכל לשון שהוא מבין. ואף בלשון הקודש צריך לכתחילה להבין הספירה. ואם אינו מבין לשון הקודש, וספר בלשון הקודש לא יצא, ויחזור לספור בלשון שמבין בלא ברכה. [יביע אומר חלק ה׳ סימן יב סק״ד. חזון עובדיה על הל׳ יו״ט עמו׳ רלב].

ח נוסח הספירה הוא ״לעומר״ ולא ״בעומר״. וכשמגיע לשבעה ימים, אומר היום שבעה ימים לעומר, שהם שבוע אחד. [חזון עובדיה על הל׳ יו״ט עמו׳ ריט].

ט אין לברך שהחיינו על ספירת העומר, כיון שהספירה נתקנה זכר למקדש, וגם אין מברכים שהחיינו על מצוה שבדיבור. [חזון עובדיה על הל׳ יו״ט עמו׳ ריט].

י החבוש בבית האסורים בימי הספירה, והמקום מטונף, ואינו יכול לברך על ספירת העומר, רשאי לספור העומר בלי ברכה, ואף על פי שמצוה היא, ואין ראוי לכתחלה לעשותה במקום מטונף, מכל מקום כדי שלא יפסיד לגמרי המצוה לאחר שיצא מבית הסוהר, יכול לעשות כן. [שו״ת יביע אומר חלק ו׳ חלק יורה דעה סימן כט אות ה. חזון עובדיה הלכות יום טוב עמ׳ רנב].

יא נשים פטורות ממצות ספירת העומר, הואיל ויש לה זמן קבוע. וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. ואם רצו לספור בלי ברכה רשאות. אבל אינן רשאות לברך, שהיא ברכה לבטלה. ועל פי הסוד טוב שהנשים לא תספורנה כלל העומר אף בלי ברכה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תטז. חזון עובדיה על הלכות יום טוב עמוד רכ].

יב מצוה לחנך את הקטנים לספור את העומר בכל יום, ויש לחנכם לספור עם ברכה כדת. וקטן ששכח לספור איזה לילה בימי הספירה רשאי להמשיך לספור בברכה משום חינוך, כדי להרגילו לברך בכל שנה לכשיגדיל. [עיין בתוס׳ ר״ה לג. סוף ד״ה הא, שהקטן אינו מוזהר על לא תשא, וחייבים לחנכו במצות. שזו היא מצות החינוך להרגילו לברך. ומשום חינוך אפשר לסמוך על דעת רוב הפוסקים דכל לילה היא מצוה בפני עצמה. וע״ע תוס׳ פסחים (פח.). ובספר נחל איתן (סוף פרק כט מהל׳ שבת). ובשו״ת פרי יצחק (סוף סימן יא). ובשו״ת יביע אומר חלק ב (חאו״ח סימן יג אות ג-ד-ה). ע״ש. ובילקו״י על המועדים עמוד תיז. ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סימן לז. ובילקו״י דיני חינוך קטן מהדורת תשס״ג עמוד רלד. ובחזון עובדיה על הלכות יום טוב עמוד רכא].

יג קטן שהגדיל באמצע ימי הספירה ונעשה בר מצוה, אינו רשאי להמשיך לספור ספירת העומר בברכה. ואף שעד אותו יום ספר מדי לילה בלילה בברכה, משום מצות חינוך, אף על פי כן עליו להפסיק מלברך הלאה על ספירת העומר ביום שהגיע לי״ג שנה ויום אחד, מפני שכל ספירותיו שהיו בקטנותו אינן מוציאות אותו ידי חובתו לכשיגדל. כיון שאז היה פטור מכל המצות. ואפילו מצות חינוך דרבנן לא היתה מוטלת על הקטן עצמו אלא על אביו. ומכיון שפטור היה מן המצות קודם שיהיה בר מצוה, לא עלו לו ספירותיו בקטנותו לענין ״תמימות״ כדי שיוכל להמשיך לספור בברכה אחר שיגדל. והרי הוא גדול ומצווה על איסור ברכה שאינה צריכה, הילכך ישמע הברכה מהשליח צבור בכל לילה ולילה. ואחר כך יספור העומר עם הקהל. ומכל מקום אין למחות בקטן שהגדיל בימי הספירה אם ממשיך לספור גם אחר כך בברכה. [שו״ת יביע אומר חלק ג׳ סימן כז. שו״ת יחוה דעת חלק ג׳ סימן כט. וראה בילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס״ד סימן לז, ובילקו״י דיני חינוך קטן מהדורת תשס״ג, עמוד רלה, ובילקוט יוסף מועדים מהדורת תשס״ד עמוד תריז, תשובה ע״ד החולקים בזה. ועיין בחזון עובדיה על הלכות יום טוב עמ׳ רכא שסיים, דמכל מקום אין למחות ביד מי שמברך, דסו״ס איכא ספק ספיקא].

יד מצות ספירת העומר צריכה להיות מעומד. וסמכו חז״ל דין זה על הנאמר (בפרשת ראה טז. ט): ״מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות״, אל תקרי בקמה אלא בקומה. ומכל מקום אם מנה מיושב יצא. [הרמב״ם סוף הלכות תמידין ומוספין. ש״ע סימן תפט ס״א ואחרונים. וכתב בכס״מ, דין זה שכתב בשם הר״י בן גיאת קבלה מפי רבותינו, ואסמכוה אקרא, וה״ד בא״א סק״ג].

טו זקן או חולה שקשה להם לעמוד רשאים לספור העומר לכתחלה כשהם יושבים, שכל שעת הדחק כדיעבד דמי. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תיח. חזון עובדיה על הלכות יום טוב עמוד רכז].

טז מצוה על כל אחד ואחד מישראל לספור ספירת העומר בעצמו, שנאמר ״וספרתם לכם״, בלשון רבים, שתהיה ספירה בפי כל אחד. ומכל מקום אם נתכוון לצאת בספירת שליח צבור, וגם השליח צבור נתכוון להוציאו, יוצא ידי חובתו בשמיעה, שהשומע כעונה. [ילקו״י מועדים עמוד תיח. ושם חקירה אם שומע כעונה יוצא י״ח מתורת דיבור, שדברי האומר מתייחסים לגמרי לשומע, כאילו הוא דיבר, ונחשב מבחינה הלכתית כדיבור ממש, או דתורת שמיעה עליו, ויוצא י״ח מדין שמיעה, והתורה חידשה שגם בשמיעה יוצאים ידי חובה. וראה עוד בחזון עובדיה על הלכות יום טוב עמוד רכח].

יז הואיל ונחלקו הפוסקים אם מצות צריכות כוונה, כמבואר בבית יוסף (סימן ס וסימן תקפט), ולדברי האומרים שאין המצות צריכות כוונה, כל ששמע מהשליח צבור, או אדם אחר, את הברכה והספירה של העומר, אף על פי שלא נתכוון לצאת ידי חובה, נראה שיצא ידי חובה בשמיעתו, ולא יוכל לברך אחר כך כשיספור בעצמו. ואף על פי שההלכה היא שמצות צריכות כוונה כמבואר בשלחן ערוך (סימן ס ס״ד), מכל מקום בספק ברכות יש לחוש להאומרים שאין מצות צריכות כוונה. הילכך טוב הדבר שיאמר בפירוש בתחלת ימי הספירה, ״אני מכוין שבכל לילה מן הלילות של ספירת העומר בשנה זו, שלא לצאת ידי חובת הברכה והספירה של העומר בשמיעתי אותם מפי השליח צבור, או אדם אחר, אלא רק כשאברך ואספור העומר בעצמי״. [חזון עובדיה על הלכות יום טוב עמוד רל].

יח זמן ספירת העומר בלילה, ואם שכח לספור בתחילת הלילה סופר והולך כל הלילה. ולכתחלה נכון לספור אחר צאת הכוכבים, והוא כשמונה עשר רגעים אחר שקיעת החמה. (והוא כשלש עשרה וחצי דקות זמניות אחר שקיעת החמה). וכן מנהג המדקדקים במצוות להמתין לצאת הכוכבים. וטוב שיקבעו סדר לימוד בין מנחה למעריב, כדי שיגיע זמן קריאת שמע וזמן ספירת העומר. ומכל מקום ציבור שסיימו תפלת ערבית מיד אחר השקיעה, ואינם ממתינים עד צאת הכוכבים, וקיים חשש שחלק מן הציבור ישכח לספור העומר, ויפסידו לגמרי מצות הספירה, יכולים לספור העומר בברכה בבין השמשות, שהואיל וספירת העומר בזמן הזה מדרבנן, ספקא דרבנן לקולא. [ועוד שיש לצרף סברת רבי יהודה שמפלג המנחה הוי כדין לילה]. אבל כל עוד שלא שקעה החמה אין לספור העומר בברכה בשום פנים. ואפילו בערב שבת לאחר קבלת שבת אין לספור קודם השקיעה. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד תכא. שו״ת יביע אומר ח״ו סימן לא. שו״ת יחוה דעת חלק א׳ סימן כג. חזון עובדיה על הל׳ יו״ט עמוד רלב].

יט המתפלל ערבית עם הצבור מבעוד יום בימי הספירה, סמוך לחשכה, וסיימו התפלה בבין השמשות, וברצונם לספור מיד ספירת העומר בבין השמשות טרם ילכו לביתם, והיחיד הזה נוהג בכל לילה לספור העומר אחר צאת הכוכבים, כמנהג המדקדקים במצות, אך מאידך הוא חושש פן ישכח לספור בביתו, ויפסיד לגמרי את מצות ספירת העומר בשאר הלילות, טוב שיספור עם הצבור בלי ברכה, ויחשוב ויתנה בדעתו לאמר: אם אשכח לספור בלילה בביתי, הריני סומך על ספירה זו לצאת בה ידי חובתי, ואם אזכור בלילה לספור העומר, אני מכוין שלא אצא ידי חובת ספירת העומר במה שאני מונה עכשיו עם הצבור. ואז כשיזכור בלילה יספור בברכה כמנהגו הטוב לספור אחר צאת הכוכבים. [חזון עובדיה על הלכות יום טוב עמוד רלג].

כ מנהג יפה אף נעים בכמה קהלות מישראל שבימי הספירה בין מנחה לערבית קוראים מעט מפרקי אבות, ושומעים מפי תלמיד חכם מוסר השכל מענין הנאמר בפרקי אבות, דבר הלמד מענינו, וממשיכים בזה עד שיגיע זמן צאת הכוכבים, כדי שיספרו העומר בזמנו דהיינו אחר צאת הכוכבים. ונמצא מצוה גוררת מצוה, שבכדי לקיים המצוה מן המובחר לספור אחר זמן צאת הכוכבים, לומדים תורה ברבים. וראוי לעשות כן בכל קהל. וכל המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו. [חזון עובדיה על הלכות יום טוב עמוד רלו].

כא יש אומרים שנכון לספור מיד אחר קדיש תתקבל של ערבית, אבל בירושלים נוהגים לספור העומר אחר סיום עלינו לשבח. [המנהג לספור אחר קדיש תתקבל מסתייע יפה מדברי רב האי גאון שבארחות חיים (אות ד). וכן כתב בספר נוה שלום חזן ובספר נהר מצרים. ומכל מקום אין אחר המנהג כלום. וראה בירחון קול תורה אלול תשס״ג עמוד כא, וחשון תשס״ד עמוד סד. וילקוט יוסף על המועדים מהדורת תשס״ד עמוד תרכה. חזון עובדיה על הלכות יו״ט עמוד רלה].

כב אחר שסופרים העומר אומרים ״הרחמן הוא יחזיר עבודת בית המקדש למקומה במהרה בימינו״. והטעם לפי שאין לנו עתה אלא הזכרה לבית המקדש, אבל לשופר ולולב יש עשייה. [תוס׳ מגילה (כ:). מחזור ויטרי (עמוד שא). ושבולי הלקט (ס״ס רלד). חזו״ע על יום טוב עמוד רלה].

כג נוהגים לומר למנצח בנגינות מזמור שיר ואנא בכח. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד תכב].

כד נחלקו הראשונים אם מצות ספירת העומר היא מצוה אחת המתמשכת על פני ארבעים ותשע יום, וזה מה שנאמר בתורה: תמימות תהיינה, וממילא אם שכח יום אחד חיסר במצוה ואינו יכול לספור, שאין כאן תמימות. או שמצוה זו היא מצוה בפני עצמה בכל לילה. ולכן לדינא אם שכח או הזיד ולא ספר ספירת העומר אפילו רק לילה אחד, אינו יכול יותר לברך על ספירת העומר מהלילה שלאחר מכן והלאה, אלא יספור בלא ברכה. דספק ברכות להקל. וכן אם טעה ומנה מספר אחר, ולא נזכר עד הלילה השני, אינו יכול לספור עוד בברכה. וכל זה כששכח לספור לילה ויום, אבל אם נזכר ביום יספור המנין של אותו יום בלא ברכה, ושוב יוכל לספור בלילות שלאחר מכן בברכה. והוא הדין אם שכח כמה לילות ובכל פעם נזכר ביום וספר (בלי ברכה), חוזר וממשיך לספור מכאן ואילך בברכה. [שו״ת יביע אומר חלק א׳ חלק יורה דעה סימן כא אות ו׳. וחלק ג׳ סימן טז אות ז׳. וחלק ד׳ סימן מג סק״ז. וחלק ג׳ סימן כח].

כה מנהג נכון בירושלים, לספור העומר בבית הכנסת בשחרית בלי ברכה, שאם יש מי ששכח לספור בלילה, יספור בשחרית, ויועיל לו שמכאן ולהבא יספור בברכה.[ילקו״י מועדים].

כו מי ששכח לספור ספירת העומר לילה ויום, שהדין הוא שאינו סופר עוד בברכה, ועמד כשליח ציבור בתפלת ערבית, אין לו לספור ספירת העומר להוציא אחרים ידי חובתם, שכל מי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתם. והדין כן אף באדם נכבד. [שו״ת יביע אומר ח״ח חלק אורח חיים סי׳ מו סק״ב. חזון עובדיה על הלכות יום טוב עמוד רמח].

כז אם טעה במנין הספירה (במנין הימים והשבועות), ולא נזכר עד הלילה שאחריו, דינו כמי שלא ספר כלל. ואם נזכר באותו ערב, אם הפסיק בינתים, או ששהה כשיעור ״שלום עליך רבי״, חוזר וסופר ״בברכה״. ואם נזכר ביום, סופר ביום בלי ברכה. ומכאן ואילך יספור בברכה. [חזון עובדיה על הלכות יום טוב עמוד רנ].

כח מי שנסתפק אם ספר העומר בלילה הקודם, (וביום הקודם לא נזכר מספירת העומר כלל), או שנסתפק אם ספר אתמול את המספר הנכון או לא, (ולא ספר ביום את המספר הנכון), בכל זאת יוכל לספור מכאן ולהבא בברכה, מטעם ספק ספיקא, שמא באמת ספר העומר בלילה הקודמת, ואם תמצא לומר שלא ספר, שמא הלכה כדעת ר״י בעל התוספות, שכל לילה ולילה מצוה בפני עצמה היא. ונוסף על זה שיש לנו דעת הרמב״ם והראבי״ה דסבירא להו שעיקר מצות ספירת העומר גם בזמן הזה מדאורייתא, וספיקא דאורייתא לחומרא. [שו״ת יביע אומר ח״ב חיו״ד סי׳ ב׳ סק״ג. וח״ד או״ח סי׳ מג סק״ג. והוא ע״פ דברי תרומת הדשן סי׳ לז. וי״א שגם דעת הרי״ף כן, אלא שא״ז מוכרח כ״כ, ומש״ה מרן פסק כד׳ הרא״ש דספה״ע מדרבנן. וראה בזה בחזו״ע יום טוב עמוד רלח. ובילקו״י מועדים מהדורת תשס״ד עמוד תריז, ובירחון קול תורה סיון תשס״ג עמוד סא.].

כט וכן אם היה עומד בבין השמשות [אחר השקיעה], ונזכר בבירור שלא ספר אמש ספירת העומר, וגם במשך היום לא נזכר מזה, יספור מיד הספירה של אמש בלי ברכה, ואחר צאת הכוכבים יספור בברכה. ונכון שבאופן כזה יזהר שלא יספור העומר בכל יתר הלילות אלא לאחר צאת הכוכבים, שלא יהיה כתרתי דסתרי. וכל זה דוקא באופן שנזכר בבין השמשות שלנו, שהוא שלש עשרה וחצי דקות זמניות אחר השקיעה, אבל אם נזכר לאחר מכן, אף על פי שהוא נוהג להחמיר במוצאי שבת כדעת רבינו תם, אין לצרף בזה סברת ר״ת וסיעתו להרשות לו לספור מכאן ואילך ״בברכה״. אלא מכאן ואילך יספור בלא ברכה. שספק ברכות להקל. [שו״ת יביע אומר ח״ד סי׳ מג. וח״י חאו״ח סי׳ לח עמוד סט. ושם דחה דברי מי שהצריך שיהיו ב׳ הספיקות שקולים. וראה עוד בחזון עובדיה על יום טוב עמוד רלח].

ל מיום שביעי ואילך צריך לספור גם שבועות, ונחלקו הפוסקים אם די בספירת הימים, או שספירת שבועות מעכבת, ואם ספר הימים ולא ספר השבועות, או שבועות ולא ימים, דעת מהר״ש הלוי בתשובה (סימן ה) שלא יצא. וכן כתב הפרי חדש (סימן תפט סוף ס״א). והמגן שאול (סימן כ). אולם הכנסת הגדולה (בהגהות בית יוסף סימן תפט) חלק עליו ופסק דבדיעבד יצא. וכן כתבו המגן אברהם (ס״ק ד), והחק יעקב (ס״ק ח). ואם נזכר באותו לילה יחזור ויספור בלא ברכה, ואם לא נזכר עד הלילה שאחריו ימנה משם והלאה בברכה, כדין המסופק אם ספר העומר, שסופר בברכה מטעם ספק ספיקא. והוא הדין למי שטעה במספר הימים, ולא טעה במספר השבועות, או להיפך, שטעה במספר השבועות ולא טעה במספר הימים, שאם לא נזכר עד הלילה שאחריו, סופר מכאן ואילך בברכה. דשמא כל יום מצוה בפני עצמה, ואף אם תאמר שכל הלילות הם מצוה אחת, שמא די בספירת הימים. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד תכד. חזון עובדיה על הלכות יום טוב עמוד רנא].

לא מי שמסופק כמה היום לעומר, ואינו יכול לברר, [כגון שנמצא במדבר או בעיר שאין שם ישוב יהודי], יספור מספק את ב׳ הספירות בזה אחר זה בלי ברכה, (כדי שלא יהיה חשש הפסק בין הברכה למצוה) ולמחרת בלילה לאחר שיתברר לו המספר האמיתי, יספור מכאן ואילך בברכה. [שו״ת יביע אומר חלק ח (חאו״ח סימן מה). ילקוט יוסף על המועדים (עמוד תכד). חזון עובדיה על הלכות יום טוב עמוד רנג].

לב אונן שמתו מוטל לפניו שפטור מכל המצוות שבתורה, [אפילו אם מסר את הטיפול בקבורה לחברא קדישא], ולכן לא ספר ספירת העומר בלילה, יספור ביום בלי ברכה לאחר קבורת המת, ואז יספור מכאן ולהבא בברכה. ואם לא ספר גם ביום, יספור מכאן ולהבא בלי ברכה. ואם האונן רואה שישאר באנינותו לילה ויום, כגון שבית הקברות רחוק מן העיר, וכיוצא בזה, יספור ספירת העומר בלי ברכה, בעודו אונן, (לאחר שנמסר המת לחברה קדישא), ויועיל לו לספור בשאר הימים בברכה. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד תכה. ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד עמוד קצט, ובסוף הספר, ובירחון קול תורה קובץ ז׳, תשס״ה, עמוד צה. ושם דחה מ״ש בזה בחיים וחסד. וע״ע בחזון עובדיה על הלכות יום טוב עמוד רמד].

לג וכן חולה שלא ספר את העומר בלילה, יספור ביום בלי ברכה, ואז יוכל להמשיך לספור בברכה. ואם לא ספר גם ביום, יספור מכאן ולהבא בלי ברכה. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד תכה]

לד ספירת העומר צריכה להיות בדיבור בפיו ובשפתיו, אבל בהרהור לא יצא, שהרהור לאו כדיבור דמי. (משנה ברורה בבאור הלכה סימן תפט). ואם הרהר בלבד, יכול לברך אח״כ, ולספור ספירת העומר בבטוי שפתים. (ועיין בשו״ת יביע אומר חלק ד׳ חאו״ח סימן ג אות יז). ולכתחלה צריך להשמיע לאזנו, ואם לא השמיע לאזנו יצא. [עיין בשו״ת יביע אומר שם סימן יח. ודו״ק. חזון עובדיה על הל׳ יו״ט עמו׳ רמג].

לה הכותב במכתב בלילה ״היום טו״ב לעומר״, ושכח לספור העומר בפיו לילה ויום, סופר בשאר הלילות בברכה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד תכז. חזון עובדיה על הלכות יום טוב עמוד רמג].

לו מי ששאל אותו חבירו אחר השקיעה, כמה הלילה לספירת העומר? ישיבנו: אתמול היה כך וכך לספירה, שאם יאמר לו היום כך וכך (אפילו בלשון לעז) לא יוכל לברך אחר כך על ספירת העומר, משום דקיימא לן שאם מנה ולא בירך יצא. ומכל מקום אם ענה רק המספר של הלילה ההוא, ולא אמר תיבת ״היום״ יוכל לחזור ולספור בברכה. אבל אם אמר היום כך וכך, אפילו ענה בלשון לע״ז, אינו יכול לברך על העומר באותו לילה. וכן אם ענה לו ״היום כך וכך לעומר״, אף על פי שלא כיון בליבו לצאת ידי חובה, מכל מקום אין לו לחזור ולספור שוב בברכה. אך אם בשעה שאמר היום כך וכך נתכוון בפירוש שלא לצאת ידי חובה, חוזר וסופר בברכה. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד תכה. יחוה דעת חלק ו׳ סי׳ כט. חזו״ע על הל׳ יו״ט עמ׳ רמו].

לז הלומד בשלחן ערוך אחר השקיעה [קודם צאת הכוכבים] בליל שמיני לספירה, לפני שספר את העומר, וקרא מה שכתוב בשלחן ערוך: וביום השמיני יאמר היום שמונה ימים לעומר שהם שבוע אחד ויום אחד, רשאי לחזור ולספור את העומר בברכה אחר צאת הכוכבים. [יחוה דעת ח״ו סי׳ כט. ילקו״י מועדים עמו׳ תכו. חזון עובדיה על יו״ט עמ׳ רז. ומשמע דאם אירע כן אחר צאה״כ לא יברך].

לח מי שחבירו שאל אותו כמה הלילה לעומר, ואמר מחר יהיה כך וכך, נראה שיספור אחר כך בברכה. (ועיין בשו״ת ויען אברהם (סימן לה) מה שכתב בזה). וכל זה קודם שיגיע למספר שבועות, אבל אם היה משבוע אחד ואילך, והשיב רק מספר הימים בלא שבועות, חוזר וסופר בברכה באותו ערב. משום ספק ספיקא. [חזון עובדיה על הל׳ יום טוב עמוד רמז].

לט ולכן אם אמר לחבירו אחר שקיעת החמה של יום ל״ב לעומר, אל תאמר וידוי כי הלילה ל״ג לעומר, יוכל לחזור ולספור בברכה, שהרי לא ספר שבועות. ועוד שלא ספר המספר רק בראשי תיבות, ובזה יש לומר דלא יצא. ועוד שאין כוונתו לומר מנין ספירת העומר כלל, אלא לומר שהוא יום טוב כדי שלא יאמר וידוי (כנסת הגדולה). וכן עיקר. [עיין בשו״ת ויען אברהם (סוף סימן לה). שו״ת יביע אומר חלק ד׳ (סימן מג סק״ט). יחוה דעת חלק ו׳ (סימן כט). חזון עובדיה על הלכות יום טוב עמוד רמח].

מ מי ששכח לספור את העומר בליל ל״ג בעומר, וביום אמר לחבירו ״היום ל״ג בעומר״, או שתיקן את השליח ציבור כשבא לומר תחנון, ואמר לו ״היום ל״ג בעומר״, יוכל לספור אחר כך בברכה, על סמך זה. [ילקוט יוסף על המועדים עמוד תכו. חזון עובדיה שם].

מא מי ששכח לספור ספירת העומר בליל ששי, ולמחרת התפלל ערבית וקיבל שבת מבעוד יום, ונזכר לאחר שהתפלל ערבית, וטרם שקעה השמש, יספור בלי ברכה, ויוכל אחר צאת הכוכבים של שבת לספור בברכה את ספירת העומר של שבת. וכן שאר הלילות ימנה בברכה. [יביע אומר חלק ד סימן מג סק״ח. חזון עובדיה על הלכות יום טוב עמוד רמב].

מב בירך על דעת שהיום ארבעה ימים לעומר, וסיים את הברכה במחשבה שהם חמשה ימים לעומר, יצא, אפילו אם היה היום ארבעה ימים לעומר. וכל זה כשספר את מספר היום באופן הנכון, ורק בברכה חשב אחרת. ואם חשב בברכה שהיום ארבעה ימים לעומר, וספר שהיום חמשה ימים לעומר, יש אומרים שצריך לחזור ולברך, כי סוף סוף ספר מספר שאינו נכון. ויש חולקים, ולמעשה יחזור ויספור בלא ברכה. [ילקו״י מועדים מהדורת תשס״ד עמוד תרטו].

מג בימי הספירה חצי שעה קודם שקיעת החמה לא יאכל סעודה של פת או עוגה יותר משיעור כביצה (בלי קליפתה), ואפילו התפלל כבר מנחה, כל עוד לא קיים מצות ספירת העומר. ואם התחיל בסעודה בהיתר, דהיינו קודם לכן, והגיע זמן ספירת העומר, אינו צריך להפסיק מסעודתו, לספור העומר, אלא יספור העומר כשיסיים סעודתו. אבל אם התחיל באיסור, כיון שאין טורח כלל להפסיק, פוסק מסעודתו וסופר ספירת העומר. ומותר לכתחלה לטעום פירות וכיוצא בזה לפני ספירת העומר. וכן פת או עוגה מותר עד שיעור כביצה, [בלי קליפתה, כחמשים גרם]. [ילקו״י מועדים עמ׳ תכז. חזון עובדיה יום טוב עמ׳ רמה].

סימן תצ – סדר התפלות בחול המועד

א בימי חול המועד מתפלל שחרית מנחה וערבית כדרכו בימי החול, ואומר יעלה ויבוא בעבודה. ואם לא אמר יעלה ויבא, אם נזכר כשאמר ברוך אתה ה׳, כדי לחתום המחזיר וכו׳, יאמר שם למדני חוקיך, ויאמר רצה וכו׳, יעלה ויבא, ואתה ברחמיך וכו׳. ואם חתם המחזיר וכו׳, יאמר יעלה ויבוא קודם מודים, וימשיך מודים. ואם אמר תיבת מודים, וכן אם נזכר בברכות שלאחר מכן, חוזר לרצה. ואם סיים יהיו לרצון השני, אף שעדיין לא עקר רגליו, חוזר לראש. ואין הבדל בזה בין שחרית ומנחה, לערבית. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת שנת תשס״ג עמ׳ פט].

ב מתפללים מוסף בחול המועד, ואומרים ״את יום מקרא קודש הזה״. וביום טוב אומרים את יום טוב מקרא קודש הזה. ומתפללים מוסף כמו ביום טוב הראשון, ואם אמר בחול המועד ״את יום טוב מקרא קודש הזה״ אין מחזירין אותו. [חזון עובדיה שם, תשס״ג, עמוד פט].

ג ביום טוב ובחול המועד מזכירין יעלה ויבוא בברכת המזון. ואם שכח ולא אמרו, אינו חוזר, מלבד ליל יום טוב ראשון של פסח [גם הנשים], וליל יו״ט של סוכות [לאנשים בלבד]. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג, עמוד שז].

ד בימי חול המועד פסח, וכן ביום טוב אחרון של חג, אומרים הלל בלא ברכה, ובדילוג. וכן המנהג בארץ ישראל ואגפיה. [חזון עובדיה על פסח מהדורת תשס״ג, עמוד פט].

ה בליל יום טוב אחרון מקדשים על היין, ואין אומרים שהחיינו, שאינו רגל בפני עצמו. ואומרים בתפלה ובקידוש זמן חרותינו.

ו בשבת חול המועד מתפללים ערבית כמו שבת רגילה, רק שמוסיפין יעלה ויבוא ברצה. [ואם שכח, ראה סעיף א׳]. וכן בשחרית. ומתפללים מוסף כמו ביום טוב, ואומרים את יום מקרא קודש הזה, וחותמים: מקדש השבת וישראל והזמנים. ומנהג האשכנזים לומר בשבת חול המועד פסח בבוקר, שיר השירים, קודם קריאת התורה. ודעת הרמ״א שאין מברכים על קריאה זו. ודעת הגר״א שיש לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מקרא מגילה. אולם הספרדים לא נהגו בקריאת שיר השירים בשבת חול המועד בבוקר, וכל שכן שאין להם לברך על קריאה זו. ושליח ציבור ספרדי אסור לו לברך בבית הכנסת של האשכנזים על קריאת מגילה זו. [ולא יענה אמן אחר ברכה זו אלא יהרהר בלבו].

ז הטועה בתפלתו בחול המועד והתפלל תפלת יום טוב, לא יצא ידי חובתו, וצריך לחזור ולהתפלל שמונה עשרה עם יעלה ויבא. [יחוה דעת חלק ה׳ סימן לז. שו״ת יביע אומר חלק ט׳ חאו״ח סימן צא דף קסד ע״ב אות ה׳. חזון עובדיה על הלכות יום טוב עמוד צ].